

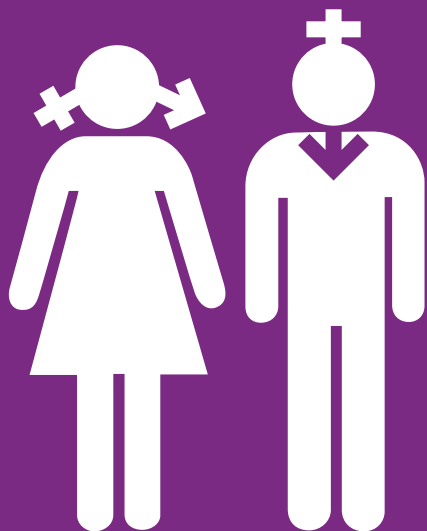
Salvador Giner

«Canvis tecnològics com la píndola han permès imposar una ideologia de permissivitat»

Una conversa amb Alba Castellví

EINES 15

Antoni Batista
Sílvia Casola
Arnau Català
Uxío-Breogán Diéguez
Pere Farriol
Anna Herranz
Tony Judt
Beatriu Masià
José M. Murià
Montserrat Pineda
Carme Porta
Josep Manuel Prats
Maria Mercè Roca
Marta Roca
Toni Rodón
Antoni Segura
Joan Tardà
Núria Terribas
Vidal Vidal
Pere Vigo

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Calàbria, 166 entresòl
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

President

Josep Huguet

Vicepresidenta

Alba Castellví

Director

Josep Vall

Vocals

Pilar Albiol

Josep Bargalló

Carles Bonet

Joan Casamitjana

Marina Llansana

Eduard López

Marta Rovira

Anna Simó

Administració

Joan Almacellas

**Arxiu,
Biblioteca
i Documentació**

Natàlia Lara

**Secció
d'Estudis
Històrics**

Àngel Ramos

**Secció
d'Estudis
Polítics**

Arnau Albert

**Secció
d'Estudis
Socioeconòmics**

Bàrbara Lligadas

EINES

15

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i EINES no s'hi identifica necessàriament. Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'EINES.

En enviar el seu treball a la redacció d'EINES, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet. Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a eines@irla.cat

Agraïments

Santi Bracons
Cristina Brullet
Albert Castellanos
Glòria Comellas
Marta Molina
Cristina Sánchez Miret
Marta Selva
Laia Serra
Montse Solsona
Elisabet Vendrell
Mar Vila
Neus Visa

Projecte gràfic

Suki design

Maquetació

Lourdes Martínez

Impressió

Comercial Gràfica Anmar
Dipòsit Legal B-31564-07
ISSN 2013-1518

Director

Josep Vall

Coordinació

Arnau Albert

Correcció lingüística

Marta Molina

Redacció

eines@irla.cat

Subscripcions

Joan Almacellas
Telèfon 93 567 78 63
administracio@irla.cat

Aquesta revista ha rebut un ajut de la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas per la seva difusió a biblioteques, centres culturals i universitats de l'Estat espanyol per a tots els números editats l'any 2011.

Sumari

- 7 **PORTAL**
La conquesta de la sexualitat.
De la sexualitat-infern
a la sexualitat-oci
Joan Tardà

- 8 **INCORRECTE**
La professionalització
de la política
Pere Vigo

- 10 **REPTES**
Morir dignament o dret
a viure amb dignitat
el procés de mort
Núria Terribas

- 12 **VOLTA EL MÓN...**
Schengen: xenofòbia
a l'alça, llibertats a la baixa
Anna Herranz

- 14 **...I TORNA AL BORN**
Visca Polònia (lliure)
Vidal Vidal

- 16 **NYERROS I CADELLS**
Tendències d'uniformes
Pere Farriol
Josep Manuel Prats

- 18 **ELECCIONS**
L'independentisme tranquil
de l'Scottish National Party
Antoni Segura

- 21 **CONNEXIONS**
Quan Eva es va menjar sola
la poma va trobar el paradís
Montserrat Pineda

- 27 **Nous reptes en els rols**
de la masculinitat: perdre la por
a sortir dels arquetips virils
Beatriu Masià

- 39 **De la revolució sexual**
a l'adveniment de la sida
Marta Roca

47 **Les noves realitats familiars
trenquen els tòpics?**

Carme Porta

55 **NAVEGADOR**

**Noruega, paradigma
de la igualtat legislativa**

Sílvia Casola

63 **FÒRUM**

**Salvador Giner:
«Canvis tecnològics com la píndola
han permès imposar una ideologia
de permissivitat»**

Una conversa amb Alba Castellví

75 **VARIABLES**

**Quan el contacte amaga les pors.
La immigració i la «hipòtesi
del contacte»**

Toni Rodón

87 **FULL DE CàLCUL**

**L'Eix Mediterrani ferroviari
de transport de mercaderies:
la vertebració econòmica
dels Països Catalans**

Arnau Català

95 **ARXIU**

**Del Galeusca històric
a l'historiogràfic**

Uxío-Breogán Diéguez

103 **EXPLORADOR**

Mèxic, d'ahir fins avui

José M. Murià

111 **FINESTRA**

**Què continua viu i què ha mort
en la socialdemocràcia?**

Tony Judt

124 **CLÀSSIC**

**John F. Kennedy:
«Ich bin ein Berliner»**

126 **TRIBUT**

**Les Cançons d'Ariadna,
de Salvador Espriu**

Antoni Batista

128 **FILMOTECA**

**La piel quemada,
de Josep Maria Forn**

Maria Mercè Roca

130 **PUNT DE LLIBRES**

PORTAL

La conquesta de la sexualitat.

De la sexualitat-infern a la sexualitat-oci

No fa gaire, al Congrés, vaig ser objecte d'una resposta contundent, tant per part de la dreta com per part de l'esquerra, arran d'una iniciativa per regular la prostitució. Contundent i estigmatitzadora que mig ens convertia en còmplices passius de la vulneració dels drets humans. Tant se val la ineficàcia de l'Estat a l'hora d'aplicar les lleis contra les xarxes de tràfic de persones, la resistència del govern en prohibir la publicitat de la prostitució en els mitjans per no fer mal a les empreses, tant se val l'espectacle de les administracions a l'hora d'espolsar-se responsabilitats, tant se val la indefensió de les dones que exerceixen la prostitució. N'hi havia prou a predicar el miratge d'una societat sexualment feliç.

Sempre m'ha sorprès com una part de l'esquerra tira de la dialèctica per analitzar la realitat que ens envolta i va a raure en la dificultat dels avenços del pensament social per justificar el gradualisme i, en canvi, en referència a la sexualitat, està segrestada per principis «morals». La vella tradició republicana anava per altres camins: llei i higienisme. D'aquí l'afany, al llarg de la història del republicanisme, d'assolir el poder per canviar els textos legislatius, el principal dels quals és el Codi Penal, i de desempallegar-se de les rèmores de l'equació catòlica que associava plaer i pecat.

La socialització de l'alliberament sexual, bo i passant de la misèria de la sexualitat-infern del nacionalcatolicisme a la sexualitat-oci consumista, malgrat tots els dèficits que imposa la ideologia dominant, ha estat un gran avenç. I no pas regalat: en el marc del xoc entre la moral catòlica i les lli-

bertats democràtiques incipients postfranquistes, el «jo també sóc adúltera» o el «nosaltres parim, nosaltres decidim», vistos des del 2011, provoca una profunda admiració. Una lluita no reconeguda socialment perquè fou protagonitzada per la dona, tot i que res avui seria igual si no s'hagués guanyat la preeminència de la responsabilitat individual en la pràctica sexual, si no s'haguessin fet saltar els coixinets de la família-aparador, si no s'hagués reconegut jurídicament el dret de la dona-reproductora a la no maternitat. El camí no ha estat lliure d'esculls: la nostra societat lliura la batalla definitiva contra la violència de gènere, clau per a la configuració d'una nova cultura entre gèneres no basada en les relacions de poder, en el marc d'un Estat allunyat de la laïcitat, que s'orienta desgraciadament cap a un escenari en què les religions —les de sempre i les que ens han arribat— poden acabar supeditant la llibertat de pensament a la llibertat-control religiosa, tal com s'evidencià amb la manipulació de la sida com a mecanisme de control ideològic.

Els fets viscuts, però, són extraordinaris. Dels nostres avis, als quals sols es reservaren molles de plaer sexual, a la legislació del matrimoni entre persones del mateix sexe o a l'incipient reconeixement de la transsexualitat, hi ha, en només unes dècades, tanta transformació com vertiginosa ha estat l'assumpció per part de la ciutadania de la no existència d'un sol model de família nuclear.

D'això, se'n diu progrés —ni paradisiàc, certament, ni caigut del cel— conquerit. ◀

Joan Tardà
Diputat d'Esquerra al Congrés de Diputats
jtarda@diputado.congreso.es

Pere Vigo
Exdiputat al Parlament de Catalunya
i exalcalde de Ribes de Freser

INCORRECTE

La professionalització de la política

Un fet recurrent dels que practiquen el populisme és presentar la professionalització de la política com una xacra del sistema, i fins i tot com una prova de la corrupció de l'acció política. Res més lluny de la realitat. Això només es pot afirmar des d'una interessada mala fe o des del més absolut analfabetisme polític.

La professionalització de la política és una de les conquestes històriques més importants de la democràcia i del republicanisme i representa, ni més ni menys, l'accés universal a la política. Des que la política és professional els pobres poden dedicar-s'hi, i només des d'un concepte elitista d'aquesta es podria defensar el contrari. De fet, els règims totalitaris i la carcúndia en general sempre han estat en contra que la política la pogués fer qualsevol. Deixant de banda consideracions d'ordre moral —com el fet que tant immoral pot ser cobrar sense treballar com treballar sense cobrar—, la retribució dels càrrecs públics permet que tothom pugui fer política si la ciutadania, evidentment, li encomana aquesta responsabilitat.

Tant dret té a ser polític un guixaire, un manobre, un matricer o un aturat com qualsevol altre que tingui un títol acadèmic. Fer política no s'estudia enlloc i les aptituds per exercir-la tenen més a veure amb el sentit comú, la intel·ligència emocional, la voluntat de servei públic i la responsabilitat, que amb l'excel·lència universitària. I amb uns principis i valors que tampoc s'estudien: l'honradesa, el compromís ètic amb la veritat, la defensa dels més febles..., vaja, els valors republicans.

Segurament la millor universitat de la política sigui l'ajuntament. El món local, tant poc valorat per tots aquests que tenen un concepte elitista de la política, és la millor pedrera de la política. Perquè les polítiques de proximitat o de capçalera comporten el millor aprenentatge per qualsevol que es vulgui dedicar al servei públic.

La professionalització de la política és una de les conquestes històriques més importants de la democràcia i el republicanisme: l'accés universal a la política

Que hi hagin abusos per part d'alguns no invalida el fons de la qüestió. Simplement el que transparenta és la necessitat d'arbitrar mesures que regulin les retribucions dels càrrecs públics d'acord amb les seves responsabilitats, tal com passa a altres països de llarga tradició democràtica on ningú qüestiona que la plena dedicació a una activitat tan noble com la política —feta des dels valors abans esmentats—, mai no pot representar una càrrega insuportable ni molt menys, demanen als qui la practiquen que ho facin des d'un malaltís esperit de sacrifici que tindria més a veure amb una patologia masoquista que amb una activitat normal feta per gent normal. Perquè es tracta d'això. De ser capaços d'esborrar el concepte d'excepcionalitat que per a molts representa que algú es dediqui a la política. Contemplar-ho com una raresa o, el que és pitjor, gairebé com una activitat delictiva o innoble, només fa que rebaijar la qualitat democràtica del sistema polític i fomentar la demagògia dels qui practiquen el populisme i la politiqueria.

Una altra cosa és aquesta criminalització de la paraula «professional» Tots sabem què pot representar, en altres latituds, ser un professional: gairebé un sicari del crim organitzat. I ja no diguem

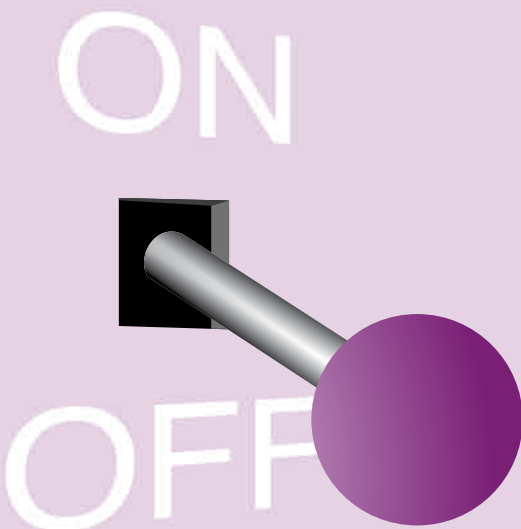
què pot voler dir ser «una professional»! En canvi, a Catalunya, la professionalitat sempre ha anat lligada a un concepte positiu de la paraula: fiabilitat, responsabilitat, feina ben feta, rigor, confiança... I és que fins i tot la utilització de la professionalitat des d'una visió negativa no deixa de ser una espanyolització del concepte.

Per tot això, els que ens dediquem a la política des del republicanisme més explícit, hem de defensar, sense manies, la seva professionalització. No és una qüestió menor. És simplement, per a nosaltres, defensar un concepte ideològic nuclear, un concepte que forma part del pinyol de l'ideari republicà: la igualtat. ◀

Núria Terribas
Directora de l'Institut Borja de Bioètica de la URL
nterribas@ibb.hsjdbcn.org

Morir dignament o dret a viure amb dignitat el procés de mort

El 2006, els parlamentaris catalans es debatien en el dilema sobre quina expressió, dret a morir dignament o a viure amb dignitat el procés de la mort, havia de recollir el nou Estatut, tot justificant en la defensa d'un o altre format ideologies o diferents maneres d'entendre de què estem parlant. I aquí rau el problema! Què entenem per mort digna? M'atreviria a dir que bona part de la ciutadania acceptaria que és una qüestió individual i personal, que cadascú ha de definir-ho des dels seus valors i creences i sense pretendre imposar idees preconcebudes. Moltes persones, en el seu fur intern, han pensat com voldrien que fos la seva mort, sigui per experiències viscudes en familiars o amics, o per reflexions al voltant d'un cas aliè vist al cinema, a la literatura o als mitjans de comunicació. El que sembla clar és que no es pot construir un concepte de «dignitat» en el morir que sigui vàlid universalment, i per tant cal acceptar la diversitat de maneres de pensar en aquest punt.

Ara bé, el que és inevitable és que tota comunitat humana mínimament organitzada es regeixi per unes normes d'obligat compliment si no es vol caure en l'anarquia i el caos, i en el tema de la mort, històricament hi ha hagut presa de posició dels legisladors en determinar què és legalment acceptable i què no al final de la vida. Des del nostre context constitucional, el primer debat al voltant del tema és si la vida, com a dret fonamental i valor suprem, és «disponible» pel propi subjecte. I així, ens trobem que el suïcidi no és una conducta que la llei sancioni, i en canvi castiga l'ajuda al suïcidi, sense distincions sobre quan la decisió d'acabar amb la pròpia vida és lúcida i respon a una voluntat ferma de la persona o bé respon a una patologia mental. Més encara, castiga aquelles accions que porten a provocar intencionadament la mort d'un altre, quan aquest ho demana explícitament per acabar amb un patiment insuportable que li produeix una malaltia terminal o irreversible. És aquí quan parlem d'eutanàsia, concepte que alguns han equiparat

Malgrat que la societat té la maduresa suficient per afrontar-ho, no sembla ser prioritari despenalitzar l'eutanàsia com han fet Holanda, Bèlgica o Luxemburg

a «mort digna», quan realment no hi ha cap element que permeti fer aquesta assimilació. Ni la mort provocada per un acte eutanàsic ha de ser forçosament digna, ni la mort per causa natural o per malaltia sense forçar el procés ha de ser necessàriament «indigna». La dignitat en el procés de morir és un valor i percepció que només l'interessat pot copsar plenament, i que pot ser vista de manera molt diferent pels que estan al seu entorn. Per això crec que és molt difícil fer judicis de valor sobre aquestes qüestions, i en canvi s'acostumen a fer de manera alegre i poc meditada.

Cal dir, però, que en tot procés de malaltia que porta a un final amb la mort del subjecte, hi ha tota una seqüència de processos i presa de decisions en què la persona i el seu concepte de dignitat ha de tenir-hi un protagonisme fonamental. De fet, el nostre marc legal referent als drets del pacient, recull de manera explícita aquest protagonisme i reconeix com a dret de la persona en plenes facultats, en exercici de la seva autonomia, el poder decidir entre les opcions que se li puguin oferir, i també el dret a rebutjar un tractament o proposta, malgrat aquesta pugui tenir una transcendència vital —per exemple, mesures de suport vital com la respiració artificial, la nutrició i la hidratació, la diàlisi... Aquest rebuig no

el podem interpretar com una voluntat suïcida, ni tampoc el respecte a aquest rebuig per part dels professionals o els familiars com una ajuda al suïcida ni com una «eutanàsia passiva», tal com erròniament de vegades s'esmenta. Tampoc aquella demanda que pugui fer la persona de tractaments sedants per evitar el patiment final, malgrat puguin escurçar lleument el temps de supervivència, es poden titllar d'«eutanàsia indirecta», com tan sovint llegim o sentim, sempre que s'apliquin amb correctes criteris tècnics i amb ple coneixement del pacient i dels familiars.

Tot i així, tots aquests conceptes no estan clars per a tothom i sovint se'n fa un ús demagògic i desinformat. De forma recurrent sorgeixen casos en els mitjans de comunicació als quals se'ls dona un ampli ressò mediàtic, que tornen el debat en primer pla, i que haurien de servir per anar fent pedagogia. Recordem el mític cas de Ramon Sampederro, o més recentment el d'Inmaculada Echevarría, que varen omplir pàgines de diaris i minuts d'informatius. Pot la societat censurar o condemnar aquestes actituds en base a una determinat concepte del «valor vida» o en nom d'una determinada ideologia o creença? La realitat és que ho fa, a través de la llei, marcant uns criteris que, si es traspassen, la sanció o el càstig seran in-

evitables. El cas de Sampederro està castigat al Codi Penal perquè es considera «ajuda al suïcida»; el cas d'Echevarría és acceptat com a legal perquè forma part del dret del pacient a rebutjar el tractament.

Avui per avui, en l'àmbit polític no sembla ser prioritari anar més enllà del que permet la llei, com seria fer el pas de despenalitzar l'eutanàsia, tal com han fet països del nostre entorn com Holanda, Bèlgica o Luxemburg. La por al «pendent relliscós», en no poder establir els controls adequats i a que se'n faci un mal ús ha frenat un canvi legislatiu que certs col·lectius i segurament bona part de la societat demanen: el poder tenir ajut d'un tercer quan arriba aquell moment en què la persona, amb consciència individual, decideix deixar aquest món per evitar un patiment. Considero que la societat té la maduresa suficient per afrontar-ho. No així part de la classe política. ◀

Schengen: xenofòbia a l'alça, llibertats a la baixa

Mentre alguns països del veïnatge més immediat passen per difícils situacions de transició post-revolucionària o directament per una guerra oberta, a la UE hem hagut de presenciar com l'Estat francès i Itàlia entraven en una peculiar batussa pel destí de 23.000 immigrants i refugiats tunisians. Aquest episodi, a banda de mostrar la pitjor cara d'Europa al món —la de la xenofòbia i la insolidaritat— introdueix diversos elements d'incertesa sobre un dels pilars bàsics de la integració europea: el dret a circular lliurement dins del territori de la UE. Així, assistim al debat sobre la reforma a la baixa del Tractat de Schengen, l'acord que des de fa dues dècades ha convertit la UE en l'espai lliure de fronteres internes més gran del món.

L'estira i arronsa entre Berlusconi i la resta de socis europeus sobre com repartir les «càrregues» de l'increment d'arribada d'immigrants i refugiats dels països mediterranis només ha contribuït a alimentar la confusió i l'alarmisme sobre la immigració. Així, invocant una situació d'emergència, el president italià va reclamar l'activació d'una directiva europea que preveu, en cas d'afluència massiva, el repartiment de refugiats i demandants d'asil entre estats membres. La comparació amb d'altres episodis similars és obligada per a entendre el malestar de bona part dels estats membres: 400.000 refugiats libis han arribat a Tunísia des de l'esclat de la guerra; 20.000 sol·licituds d'asil va rebre Bèlgica l'any passat; 500.000 refugiats va acollir Alemanya durant la guerra de Bòsnia el 1992; i tot, per no parlar dels milers d'immigrants que cada any arriben a les Canàries. Queda clar, doncs, per què amb l'arribada d'unes 23.000 persones a un país de 60 milions d'habitants la UE només va activar els programes de suport econòmic i tècnic al país receptor.

Malgrat tot, a mitjans d'abril, el govern Berlusconi actuà unilateralment concedint, emparant-se en «raons humanitàries», el permís de residència temporal als refugiats tunisians. Rere aquest

El binomi immigració-inseguretat serveix per justificar la suspensió temporal de la lliure circulació de persones en el si de la UE

abús del concepte de «raons humanitàries» hi ha un acte de mala fe envers els socis europeus, ja que Itàlia buscava incentivar els immigrants tunisians a marxar ràpidament cap a d'altres països de la UE. Per la seva banda, l'Estat francès es va negar a reconèixer els permisos de residència concedits per Itàlia, reintroduint de facto els controls fronterers per evitar l'entrada d'immigrants tunisians, fet que constitueix una violació greu de l'esperit de Schengen i un acte de discriminació contra un col·lectiu determinat. Però Sarkozy també va trobar les argüïes legals per justificar aquesta actuació en les mesures d'excepcionalitat previstes per l'Acord de Schengen, les quals permeten la reintroducció temporal dels controls fronterers per motius de «seguretat nacional i ordre públic». Però el cert és que mai abans s'havia emprat aquest precepte per al propòsit d'impedir sistemàticament l'entrada d'immigrants. En la seixantena de vegades que els estats han aplicat les mesures d'excepcionalitat de Schengen es tractava de motius de lluita contra el terrorisme i la delinqüència organitzada o el manteniment de la seguretat en cas de grans esdeveniments polítics i esportius —i reials, en el cas de l'Estat espanyol. Així, estem davant d'un perillós precedent que reforça el binomi immigració-inseguretat

fins al punt de convertir la pressió migratòria en motiu per a justificar la suspensió temporal d'una llibertat bàsica dins la UE.

Per si no n'hi hagués prou, l'episodi resulta encara més inquietant pel paper que hi ha jugat la Comissió Europea. A diferència de l'actuació contundent de la Comissària de Justícia i Drets Humans, Vivian Reading, davant les expulsions de ciutadans europeus d'ètnia gitana el passat estiu per part de l'Estat francès, aquesta vegada la Comissió ha optat per la condescendència. En tot l'afer franco-italià, la Comissària d'Afers Interiors, Cecilia Malmström, es limità a avalar la legalitat de les actuacions dels dos governs, en lloc de remarcar les contradiccions de les mesures envers l'esperit dels tractats i a la normativa de Schengen. I no tant sols això, sinó que la Comissió sembla haver cedit davant la proposta de l'Estat francès i Itàlia de revisar l'acord de Schengen en el sentit d'introduir mesures d'excepcionalitat encara més laxes. El primer signe és la decisió del govern danès, a proposta del partit d'extrema dreta que li dóna suport, de reintroduir ad hoc els controls fronterers per lluitar contra la delinqüència i la immigració irregular.

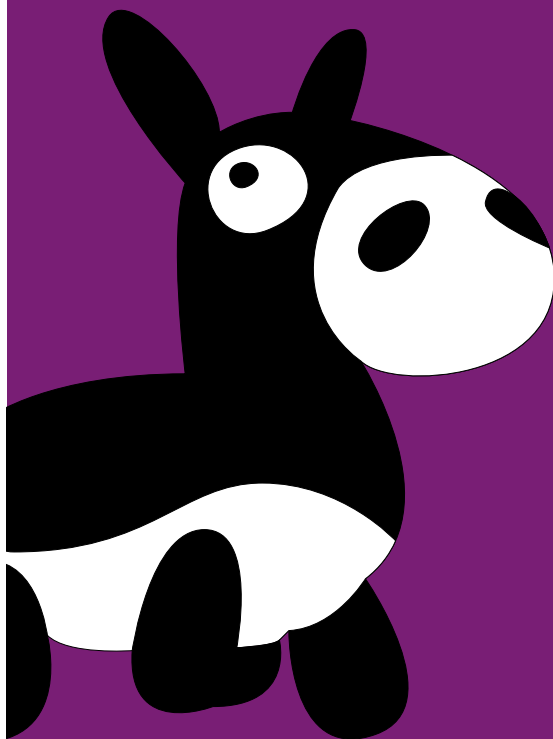
Davant d'aquesta situació de barreja lliure per saltar-se els principis i lliber-

tats de la UE, els estats tampoc han censurat clarament els esdeveniments. Al cap i a la fi, no són ells qui s'oposaran a una reforma de Schengen que amplia la seva capacitat de maniobra i els dóna més llibertat per incomplir les seves obligacions quan ho creguin adient. Només des del Parlament Europeu, una coalició important dels partits han plantat cara i s'han oposat a tota reforma de Schengen que signifiqui un debilitament de la lliure circulació. Les esquerres europees, juntament amb els liberals, han expressat clarament que la situació actual exigeix avançar cap a l'harmonització de les polítiques migratòries i d'asil i cap a una política exterior abocada a millorar la qualitat de vida dels països veïns. I és que, una vegada més, ens trobem davant de «l'Europa inacabada»: fronteres exteriors úniques, però manca d'una política d'immigració i d'asil comuna; moneda compartida, però sense harmonització de les polítiques econòmiques i fiscals; i un servei diplomàtic comú, però amb 27 polítiques exteriors. La crisi de Schengen és un indicatiu més que cal coratge i mobilització per tal de posar remei a aquests desajustos per la via d'una major integració d'allò que roman per integrar, i no per la via de la renacionalització d'allò que ha costat dècades de posar en comú. ◀

Vidal Vidal
Escriptor
vidal@gencat.cat

...I TORNA AL BORN

Visca Polònia (lliure)

El mateix dia que es notificava oficialment la destitució de Saül Gordillo com a director de l'Agència Catalana de Notícies, substituït per Joan Maria Claveguera, un home molt identificat amb el pujolisme i amb CiU, circumstància que ha provocat les crítiques del Sindicat de Periodistes de Catalunya, que pateixen per la neutralitat de l'agència, el mateix dia —anava dient— se celebrava a Sevilla el primer Congrés Internacional d'Ètica i Comunicació, en el decurs del qual un dels ponents, l'escriptor i periodista Roberto Montoya, assegurava que la República Italiana i el Regne d'Espanya són els estats europeus on els mitjans mostren més clarament, en tot cas menys dissimuladament, la seva identificació, per no dir adscripció, a partits polítics o empreses privades, de manera que, en paraules del referit especialista, «els directors no deixen de ser altra cosa que empleats dels anunciant». Segons Montoya, els mitjans escrits i audiovisuals espanyols són víctimes d'una inadmissible submissió política i econòmica als grups de poder que els ha portat a l'actual situació d'escassa credibilitat, que a la llarga posa en perill la seva pròpia supervivència.

Com queden, en el context descrit, els mitjans catalans? Em temo que, en aquest sentit, si bé potser no de forma tan descarada, acusen el mateix procés de pèrdua de llibertat i credibilitat, per haver-se convertit en altaveus, i de vegades comparses, de partits, governs —nacionals o locals— o interessos empresarials no sempre transparents. Hi ha excepcions, és clar i per sort, a diferència de llocs com Madrid, on el maniqueisme és extrem i absolut. Allà, i en tantes altres zones del reialme, tot és blanc o negre, sense matisos.

Amb tot, gosaria apuntar que en els darrers temps, i especialment per culpa d'una crisi econòmica que afecta publicitat i nombre de lectors o oients o teleespectadors, les empreses periodístiques amb l'aigua al coll es veuen obligades a prendre

partit, això és a perdre equanimitat, a arrenglar-se amb aquells que els poden reportar més beneficis o salvar de situacions delicades en el precari terreny dels pressupostos i balanços.

Diaris que presumien d'imparcials s'han vist arrenglerats amb determinades posicions ideològiques i partidistes d'una forma mai vista anteriorment, bastant llastimosa. Tres quarts del mateix succeeix amb certs programes radiofònics, on les informacions, punts de vista editorials i composició de les tertúlies sonen gairebé homogènies en favor d'unes forces polítiques i en contra d'unes altres. Per sistema, regularment, sense esquerdes. Al lector o oïdor no subjecte a apriorismes excessius, o que simpatitza amb les postures sistemàticament blasmades, aquest biaix permanent li provoca incomoditat, incredulitat i, més tard o d'hora, desinterès, per tant, deslleialtat a l'emissora, espai o capçalera en concret. Parlo en aquest cas per experiència personal recent.

Mals temps per a la lírica, doncs, i per a la llibertat d'expressió. S'imposen la manipulació o, com a mínim, l'autocensura dels discordants. Com trobem a faltar veus lliures, que avui dia serien considerades políticament incorrectes, com la d'un Ramon Barnils, l'agosarat polemista i agut columnista, que ens va

deixar fa tot just ara deu anys. L'enyorat Barnils era, en efecte, un esperit lliure i un personatge sense pèls a la llengua, que despertava passions, tant al seu favor com en sentit contrari, per la seva mateixa manera d'exposar les seves mai ponderades ni previsibles opinions. Una llengua esmolada, quan calia viperina, i una ploma audaç, veritable estilet, que solia burxar allà on feia més mal. Un articulista i tertulià radiofònic que no deixava indiferent. Sorpren —bé, fins a cert punt, ateses les presents circumstàncies de resignació més amunt descrites— que el desè aniversari de la seva mort no hagi tingut pràcticament ressò a la premsa.

I encara rai que, enmig d'un panorama tan trist, apagat, monocorde i monocolor, es mantinguin —per quant de temps?— parcel·les de llibertat expressiva com la del programa Polònia, que fa poc ha celebrat cinc anys d'emissió. La colla d'excel·lents professionals encapçalats per Toni Soler, que m'atreviria a encasellar en l'herència crítica i humorística de *El Bé Negre* o el mateix Barnils, ens ofereixen dijous rere dijous, entre rialla i rialla, un dels pocs oasis de plena llibertat que subsisteixen a hores d'ara en la vigent desolació d'opinions segrestades i línies editorials hipotecades. A veure quan durarà, perquè

no és cap secret que les seves burxes produeixen coïssor en alguns dirigents que semblen intocables, sobretot quan posen al descobert els seus punts més dèbils. M'imagino que les pressions, o almenys els intents de pressió, per tal de fer callar, o si més no moderar, determinades mossegades «poloneses» deuen ser constants, si bé pel resultat diria que de moment infructuoses. Els fidels al programa agraïm la valentia i la gosadia dels seus artífexs, alhora que reconeixem la direcció de TV3 que encara els dóna pista —un programa, recordem-ho, nascut i forjat amb el Tripartit: algú se'l pot imaginar en època de Pujol?—, perquè la seva mordacitat ens resulta ara mateix, no ja saludable, sinó imprescindible. Perquè, perdoneu, però com exclama el vehement Tardà —ja no sabria aclarir si el real o la seva inspirada imitació— des de la tribuna del Congrés dels Diputats, és que certes coses, per més que piquin, algú les havia de dir... ◀

Josép Manuel Prats
President de la Federació d'Associacions
de Mares i Pares de les Escoles Lliures de Catalunya
info@fapel.net

Pere Farriol
President de la Federació d'Associacions
de Mares i Pares d'Ensenyament Secundari de Catalunya
fapaes@fapaes.net

Tendències d'uniformes

RELATOR

Arnau Albert

En el món de la moda, diem que «tot torna» per referir-nos a les peces de roba que malgrat semblar que havien desaparegut, ocupen de nou els aparadors de les botigues. Un cicle sense fi que encadena els pantalons acampanats amb els de «pitillo», convertint en un martiri trobar pantalons amples quan només se'n venen d'estrets. Però no passa res, perquè «tot torna». I de la mateixa manera que arriba, desapareix, esperant que algun dissenyador decideixi innovar tornant a treure'l a la passarel·la. Altres anys es parlava del calendari escolar, de les assignatures que calia prioritzar o de la introducció de les TIC a les aules —qüestions que, com els pantalons acampanats, arribarà algun dia que tornaran a les portades de les revistes de moda. Però, enguany, toca tenir opinió sobre les virtuts i els defectes de l'uniforme escolar. El patró l'ha dissenyat la consellera d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya Irene Rigau, i l'escola pública Màrius Torres de l'Hospitalet de Llobregat ha sigut el primer sastre que l'ha comercialitzat.

Per Josep Manuel Prats, president de la Federació d'Associacions de Mares i Pares de les Escoles Lliures de Catalunya (FAPEL), és molt positiva la manera com s'ha afrontat el debat. I és que per primera vegada, gràcies a la major autonomia que la Llei d'Educació de 2010 dóna a les escoles, ha estat el Consell Escolar qui ha pres la decisió. Una capacitat de decidir que Prats emfatitza afirmant que negar aquest dret no és democràtic ni progressista. Aquesta visió optimista contrasta amb la de Pere Farriol, president de la Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Ensenyament Secundari de Catalunya (FAPAES). Per ell, és perillós que una decisió d'aquesta dimensió depengui del Consell Escolar, ja que no deixa de tractar-se d'una qüestió política, la qual, si no gaudeix d'un

Per Prats, l'ús d'uniformes ha de ser una decisió de cada escola segons el seu projecte educatiu. Per Farriol, l'uniforme estableix normes diferents a les de la societat, essent una barrera educativa

ampli consens, pot esdevenir un punt de fricció en el si de la comunitat educativa.

Per Farriol, el debat sobre els uniformes és una manera de desviar l'atenció sobre els principals problemes del sistema educatiu, com la transformació del programa 1x1 o el fracàs escolar. En canvi, pel president de la FAPEL, l'uniforme pot contribuir a pal·liar determinats problemes, sempre que la decisió formi part d'un projecte educatiu més ampli. En aquest sentit, destaca que el seu ús pot ajudar a eliminar les diferències entre alumnes i millorar el clima dels centres escolars. Precisament, l'eliminació de les diferències és un dels arguments que esgrimeix Farriol per oposar-se a la implementació d'aquesta mesura. Segons ell, la diversitat social ha de ser representada a l'escola, i els uniformes, lluny d'eliminar les desigualtats, les amaguen. S'imposen, segons la seva opinió, normes diferents a les de la societat, per la qual cosa l'ús de l'uniforme acaba sent una barrera educativa pels que entenen que la disciplina i l'autoritarisme s'ensenyen amb altres actituds i valors.

D'altra banda, per Farriol, el vestir no deixa de formar part d'uns hàbits que s'aprenen des de la infantesa, com el menjar. És a dir, una qüestió d'educació que s'ha d'inculcar perquè els nens i nenes aprenguin a vestir-se de for-

ma adequada. Aquesta perspectiva és compartida per Prats, però apunta que els alumnes només passen una vuitena part de les hores de l'any a l'escola, per la qual cosa creu que l'ús dels uniformes no manlleva ni la vessant pedagògica ni l'autonomia dels alumnes per desenvolupar la seva personalitat. A banda, també defensa que els uniformes poden evitar problemes familiars a l'hora d'escollir la roba que es posa l'alumne cada matí, i al mateix temps significa un estalvi econòmic per a les famílies. Una posició que rebateja el president de la FAPAES, ja que segons Farriol, l'estalvi és relatiu des del moment que l'uniforme també significa una despesa important, i alhora defensa no defugir la feina que comporta educar els infants, en aquest cas, mantenint un diàleg perquè aprenguin a vestir-se de forma adient. Una manera, per Farriol, de crear persones amb capacitat de raonar i de ser crítiques.

En contrast amb aquests valors hi trobem els de la disciplina, l'obediència i el respecte envers el professorat, els quals, tradicionalment, s'han destacat com a virtuts associades als uniformes. Pel president de la FAPEL, els uniformes per si sols no garanteixen l'adquisició d'aquests valors, tot i que hi poden ajudar. I és que, com apuntàvem, la seva utilitat queda subjecta a un projecte

educatiu més ampli que treballi aquests objectius, per la qual cosa cal defugir els estigmes conservadors que generalment s'associen als uniformes. En canvi, des de la FAPAES, Farriol defensa la bondat d'aquests valors, però discrepa en la manera d'implementar-los. En aquest sentit, defensa que els uniformes aporten valors positius com la disciplina, però que en ser imposada, no té la mateixa força moral que la disciplina generada a través de l'empatia i el respecte mutu amb el professorat.

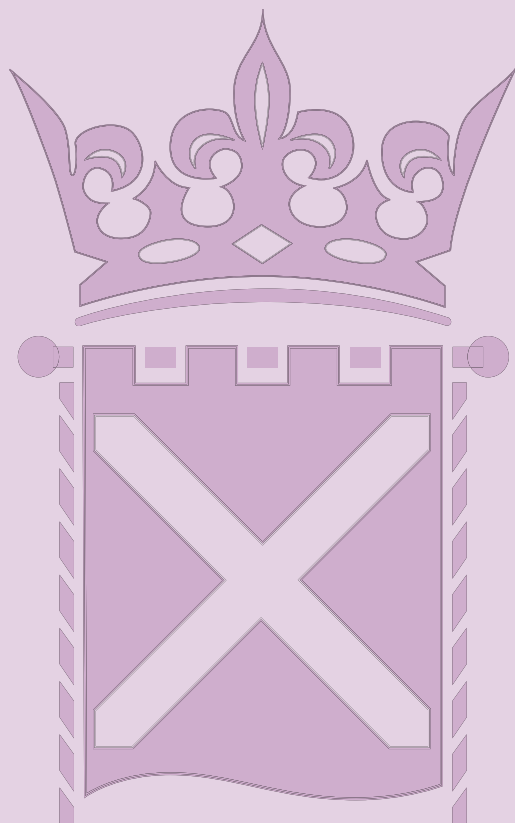
En definitiva, com passa en les passarel·les de moda, cada col·lecció desperta odis i passions. I és que com ens diu el refranyer popular, contra gustos no hi ha res escrit. Però l'educació dista molt de ser una qüestió estètica subjecta als vaivens de la moda, sinó que ha d'estar subjecta a uns criteris consensuats per tots els agents implicats i no canviar en funció de l'escola de disseny on s'ha format el conseller d'Ensenyament de torn. ◀

Antoni Segura

Catedràtic d'Història Contemporània
i director del Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la UB
segura@ub.edu

ELECCIONS

L'independentisme tranquil de l'Scottish National Party

Ha estat un treball de pedagogia política lent però constant, fet, potser, en circumstàncies més favorables que en d'altres indrets, ja que com recordava el primer ministre escocès Alex Salmond, «al Regne Unit ningú s'oposa al dret d'autodeterminació d'Escòcia» i, des de la dècada de 1960, tots els primers ministres britànics «han deixat molt clar que la voluntat dels escocesos prevaldrà». És tota una sort formar part d'un regne tan civilitzat i amb una de les democràcies més antigues i consolidades del món en què hom pot presentar les seves reivindicacions —inclòs l'exercici del dret d'autodeterminació— sense desfermar les ires de l'avern.

Escòcia va sobreviure com a regne independent fins a començament del segle XVIII, encara que des de feia un segle compartia monarca amb Londres en heretar Jaume VI d'Escòcia el tron d'Anglaterra. No obstant Això, Escòcia continuà essent un estat independent fins que el 1707, sota amenaces i pressions de Londres, s'avingué a signar l'Acta d'Unió amb Anglaterra per formar el Regne Unit. Tanmateix, Escòcia conservà el seu sistema legal, educatiu i religiós, la qual cosa li va permetre mantenir la seva singularitat cultural i lingüística —encara hi ha un petit percentatge de població que parla el gaèlic escocès, mentre la resta parla l'scots, una variant de l'escocès antic i l'anglès d'Escòcia— respecte a Anglaterra, Gal·les i Irlanda.

La Revolució Industrial convertí Escòcia en un important enclavament productiu i comercial en base a la indústria pesant. Glasgow passà a ser la segona ciutat més important del Regne Unit i durant el segle XIX i principis del segle XX fou un centre de referència cultural, artístic i arquitectònic que, com també succeïa a Barcelona, arrelà el modernisme de la mà de Charles Rennie Mackintosh, arquitecte de l'emblemàtica Glasgow School of Art. Tanmateix, al llarg del segle XX, la preeminència de Londres i la progressiva decadència de les indústries tradicionals varen cas-

Hi ha més votants de l'SNP que independentistes. <<

L'èxit de Salmond es basa en la credibilitat de les seves propostes per combatre i sortir de la crisi econòmica

tigar l'economia escocesa. No serà fins el darrer quart del segle que es dona una certa recuperació industrial basada en el sorgiment de noves indústries i, sobretot, en l'extracció de petroli del Mar del Nord, que beneficia principalment Londres. L'Scottish National Party (SNP), que ha aconseguit la majoria absoluta a les darreres eleccions, vol que els beneficis del petroli s'inverteixin en el futur d'Escòcia i en compensar els negatius efectes de la indústria petroliera sobre el litoral escocès.

En els darrers anys, el líder nacionalista Alex Salmond ha sabut tirar endavant un procés de construcció nacional basat en proposar alternatives econòmiques a la voracitat de Londres i a la crisi. Ha fet país més que partit, i el resultat és que l'SNP ha anat guanyant terreny des del 2003, de tal manera que a les passades eleccions del 5 de maig donava el *sorpasso* definitiu i aconseguia la majoria absoluta al Parlament amb gairebé el 45% dels vots. De nou retrocedien laboristes i conservadors i, sobretot, els liberals demòcrates, que pagaven molt car el pacte de govern amb els conservadors de David Cameron al 10 Downing Street. Entre les prioritats de Salmond hi figura la convocatòria d'un referèndum d'autodeterminació cap al final de la legisla-

tura. La paradoxa és que segons totes les enquestes disponibles, hi ha més votants del partit de Salmond que escocesos disposats a votar la independència que, com a màxim, se situen en el 35%. Això demostra dues coses: que

el líder del SNP ha sabut donar credibilitat a les seves propostes econòmiques per combatre i sortir de la crisi; i que la construcció nacional és un pas necessari però insuficient per assolir la independència. ◀

Eleccions al Parlament Escocès 1999-2011	1999		2003		2007		2011	
	%	Esc.	%	Esc.	%	Esc.	%	Esc.
Scottish National Party	28,0	35	22,4	27	32,0	47	44,7	37
Scottish Labour Party	36,2	56	32,0	50	30,7	46	29,0	37
Scottish Conservative and Unionist Party	15,5	18	16,0	18	15,3	17	13,2	15
Scottish Liberal Democrats	13,3	17	13,6	17	13,8	16	6,6	5
Scottish Green Party	3,6	1	6,9	7	2,1	2	4,4	2
Scottish Socialist Party	1,5	1	6,5	6	0,3	0	0,4	0
Scottish Senior Citizens Unity Party	-	-	0,8	1	1,0	0	-	-
Pensioners Party (Scotland)*	-	-	1,5	0	-	-	0,9	0
Socialist Labour Party	1,3	0	1,1	0	0,7	0	0,8	0
United Kingdom Independence Party	-	-	0,6	0	0,4	0	0,5	0
Scottish Christian Party	-	-	-	-	0,8	0	0,5	0
Solidarity	-	-	-	-	1,5	0	-	-
British National Party	-	-	-	-	1,2	0	0,8	0
Altres	2,4	1	3,8	3	2,3	1	1,6	1

Nota: el percentatge de vots és la mitjana dels vots per districtes i per llistes regionals excepte en aquells casos que no sempre presenten candidatures en els districtes electorals.

*Amb el nom d'All Scotland Pensioners Party el 2011.

%: percentatge de vot

Esc: escons

Font: elaboració pròpia a partir de <http://electionresources.org/uk/sct-wls/>

CONNEXIONS

Quan Eva es va menjar sola la poma va trobar el paradís

En l'imaginari col·lectiu hi regna una imatge de llibertat sobre les dècades de 1960 i 1970 que en alguns aspectes mitifica els canvis i transformacions que es van viure en aquest període. I no es tracta de posar en qüestió el canvi de mentalitat i de valors que s'incentiven, però cal ser justos, per la qual cosa si bé hem de reconèixer els avenços socials que es van produir, també hem de ser conscients dels seus límits. Com passa amb la feminitat. Eclosiona el feminisme i amb ell i la generalització dels mètodes anticonceptius, la dona s'allibera de la vessant merament reproductiva de la seva sexualitat. Però malgrat aquest pas transcendental, encara queda un llarg camí per assolir la plena emancipació social.

Aquest article pretén donar algunes claus sobre quin paper han tingut i poden tenir les dones en l'anomenada revolució sexual, presentant una visió particular d'aquest procés i de l'impacte en la seva pròpia sexualitat. I com a tota reflexió, el que procurem és obrir el debat.

Per poder desenvolupar les idees partim de dues preguntes inicials: les dones hem viscut una veritable revolució sexual? I quins reptes envers la nostra sexualitat encara tenim pendants? Però per reflexionar sobre aquest dos aspectes, és important que primer situem què entenem per sexualitat.

Esbós sobre la sexualitat al llarg de la història

Els discursos predominants al voltant de la sexualitat han anat canviant des de la Grècia clàssica i, de fet, des de molt abans que els suposats pares de la democràcia fixessin una forma de veure el món i les relacions que s'hi estableixen. Llavors, la sexualitat ja formava part dels discursos que bastien la manera d'entendre la societat, perquè la construcció de les identitats de gènere i l'assignació de sexes —i els rols que hi van associats— no deixen de ser productes socials. I això passa des que les societats s'identifiquen com a tals. Aristòtil, Copèrnic, Galileu, Descartes i Freud viuen moments històrics diferents i generen idees diferents, però tots ells creen i/o legitimen un ordre simbòlic concret: el patriarcal.

Des de l'antropologia es pot descriure la sexualitat com aquells elements que determinen el funcio-

Montserrat Pineda
 Experta en gènere i salut
montse@creacionpositiva.net

La forma biològica d'entendre la sexualitat perpetua el mandat clau de la categoria de dona: per sobre de tot, ser mare.

Les dones són dones en la mesura que són reproductores

nament de les categories d'home i dona i, per tant, es tracta de la forma de control social més rellevant que normativitza el funcionament de la societat. En aquest marc, el patriarcat assigna diferents rols de forma binària i antagònica. Ens ofereix el miratge de les categories home i dona i ens convida a associar la sexualitat dels homes als patrons de la masculinitat i la de les dones als de la feminitat. Així, en tot aquest joc de miralls, s'estableixen valors, mandats i rols associats a aquestes categories.

Podríem dir que la sexualitat és un espai de construcció d'homes i dones que compleixen un rol: reproduir el sistema patriarcal. La reproducció social de les normes, dels models i dels rols és clau per entendre com d'important és la reproducció biològica. I, és clar, no ens referim a la reproducció com a espècie. Un exemple molt clar és la utilització del mite de l'instint maternal, el qual posiciona les dones en un espai supeditat a la natura i, per tant, superior a ella mateixa com a dona. Relegant la seva autonomia a la natura, es posiciona socialment a la de forma simbòlica com a ésser dèbil. Les societats atribueixen a la sexualitat el caràcter heteropatriarcal, amb una forta càrrega de reproducció del sistema de poder i, per tant, de les desigualtats. Així doncs, la sexualitat, amb la seva esfera de la reproducció, estableix els rols associ-

ats a aquesta. Les dones ens convertim en receptores passives per naturalesa i redueix la nostra capacitat de ser éssers socials.

Aquesta manera biològica d'entendre la sexualitat perpetua el mandat clau per entendre la categoria de dona: per sobre de tot, ser mare. La reproducció en la sexualitat crea elements i discursos homogeneïtzadors. Les dones són dones en la mesura que són reproductores, i la hipotètica diversitat d'identitats femenines està sotmesa al mandat reproductiu. Si fem cas a Simone de Beauvoir, les dones ens fem dones; però si li donem un toc d'humor, les dones ens fem mares o possibles mares. Un humor que es converteix en una tragèdia per a les dones i la imposició de la maternitat obligatòria. En aquest context de naturalització és on podem parlar que es segresta la diversitat de les dones.

El totalitarisme dels discursos de les polítiques sexuals ens assigna un paper opressor cap als nostres cossos, cap a la nostra diversitat i redueix la nostra expressió del desig, convertint-nos en cada moment en allò que necessita el sistema. La sexualitat és l'element clau per entendre les relacions de desigualtat d'aquesta societat liberal basada en la família tradicional, en les relacions de poder i en la desaparició sistemàtica de la diversitat. Aquestes són les bases que la societat occidental ha tingut als

darrer 2.500 anys: la família tradicional com a pilar del patriarcat assigna i estableix la funcionalitat —o disfuncionalitat— dels rols de feminitat i masculinitat, dóna permís als homes per expressar la seva identitat sexual, convertint el seu comportament en norma i censurant i deslegitimant les identitats femenines i els seus comportaments, entenent-los com a diferents i fins i tot com a malalts. Les sexualitats, per tenir sentit en el món patriarcal, es converteixen en la sexualitat. Les dones, per tenir sentit i lloc en el món patriarcal, es converteixen en la dona. La diversitat es converteix en perillosa i es legitimen les polítiques repressives contra aquesta.

Cal assenyalar el paper rellevant que juguen les diverses religions en el control de les sexualitats i, per tant, de la vida de les persones. Aquest fet és transcendental per entendre com s'han anat construint les polítiques sexuals a les diferents cultures i societats. Les estructures jeràrquiques de les religions controlen els cossos de les persones com a forma simbòlica del control de les seves ànimes, perquè el que pretenen en realitat és controlar la vida de les persones assignant-les-hi un lloc en el seu ordre simbòlic. Així, la jerarquia catòlica a l'Edat Mitjana sacrifica les dones com a persones, convertint-les en la personificació del mal i atribueix a la sexualitat de les dones la

representació d'allò pecaminós. Tot sistema totalitari necessita un altre que el justifiqui i que impliqui la intervenció violenta per poder-lo controlar i transformar en un ésser dominat. I aquí, la jerarquia catòlica té el seu propi dimoni: el cos de la dona.

Per últim, cal assenyalar la biomedicina com la religió moderna que, emparant-se en l'omnipresent ciència, manté els postulats patriarcals de sempre: control i dominació. Des d'aquesta perspectiva, s'intenta per tots els mitjans legitimar la supremacia dels homes vers les dones, i d'allò social per sobre de la natura. La biomedicina estableix argument de sexualització dels cossos i utilitza l'hormonització dels processos per justificar pràctiques nocives. De la mateixa manera, la biopsiquiatria clàssica també construeix sexualitats patològiques que el que fan és situar els marges entre allò normal i allò anormal que permet el patriarcat, com passa, entre d'altres, amb la patologització de determinades identitats sexuals i disfuncions sexuals.

A les dones majoritàriament se'ns assignen els valors —mandats, rols...— associats a la feminitat clàssica. O sigui, ens converteixen en elements de reproducció del sistema patriarcal i biològic. Ser objecte de l'altre, ser passiva, ser i no tenir. En definitiva, estar a expenses de la fusió sexual i emocional de l'altre.

Però, com dèiem, entenem la sexualitat com una construcció sociocultural subjecta al moment socioeconòmic, ideològic i polític. Quan canvia el moment, canvia —o pot canviar— el què entenem per sexualitat. I és en aquest context on podem preguntar-nos si les dones hem realitzat la nostra revolució sexual.

Revolució o adaptació?

El canvi de paradigma que el món va experimentar la segona meitat del segle XX i de forma més concreta al llarg de les dècades de 1960 i 1970, va suposar un canvi de paradigma en la forma com les dones viuen la sexualitat. Però hi va haver una revolució sexual o estem davant d'una adaptació de les dones al nou moment històric? L'anomenada revolució sexual ha emancipat a les dones o les ha fet més accessibles a les noves expressions de la sexualitat dels homes? Podem parlar actualment d'un paper diferent de la feminitat en la sexualitat? Qui determina que les dones de la dècada de 1960 fossin menys lliures que les dones del 2011? Van ser els mètodes anticonceptius els que van donar pas a l'anomenada revolució sexual? Quin paper juga la violència masclista en la creació del concepte de revolució sexual? Quin paper juguen els

moviments feministes en l'anomenada revolució sexual?

Hi ha moltes teories sobre la transformació del paper de les dones en la societat, en què certament ens trobem més autònomes i lliures. Molts assenyalen l'accés de forma massiva als mètodes anticonceptius que permeten controlar la reproducció biològica com el moment clau —tot i que les dones ja portàvem molts segles controlant la reproducció amb mètodes menys eficaços, accessibles i plaents, alguns dels quals posaven en joc la seva pròpia vida. Les raons són simples, malgrat la repercussió estructural que suposen: les dones podien controlar més la possibilitat de quedar-se embarassades, el nombre de descendència i els temps entre embarassos. Per tant, l'úter sempre actiu per reproduir-se passar a ser un úter actiu per reproduir-se quan la dona vulgui. I això té una repercussió directa en la imatge d'eternes mares i cuidadores que tenim les dones. Així, amb la introducció dels anticonceptius moderns i el control de la reproducció biològica que se'n deriva, les dones —sobretot les blanques de classe social mitjana— poden accedir a part dels privilegis fins el moment exclusius dels homes —treballs remunerats de caràcter massiu, paper menys dependent i de menys càrrega de l'espai domèstic i de la família tradicional...

» A la dècada de 1980, la sexualitat passa a mirar-se des del prisma dels drets, un punt d'inflexió tant transcendental per la vida de les dones com l'aparició de la píndola

Però les dones de les dècades 1960 i 1970 no només reflexionen sobre què els hi aporten els anticonceptius, sinó que també atenen el paper subordinat que estan jugant respecte de la sexualitat. I aquest canvi no es pot entendre sense els moviments feministes¹. El context social de l'època permet reflexionar sobre l'existència de desigualtats i formes de discriminació que determinen estructuralment la vida de les dones, i per tant la seva sexualitat; sobre la violència masclista —amb un caràcter estructural i amb múltiples expressions que a vegades la fan invisible; sobre la reivindicació del cos de la dona com un subjecte i no com un objecte, generant arguments polítics sobre el dret a decidir sobre el propi cos; sobre la possibilitat de tenir relacions sexuals amb l'únic objectiu del plaer; o sobre l'heteronormativitat com estructura opressiva de la sexualitat i l'expressió

¹ En el mateix sentit, tots els canvis no hagueren estat possibles si les dones no haguessin estat preparades per poder fer aquest canvi, i això no hagués estat així si anteriorment moltes dones no haguessin construït les bases de les transformacions. Un fet moltes vegades invisible fins i tot avui en dia. Així, recuperen la memòria de la Segona República i de les dones catalanes que van contribuir a desenvolupar la llei del divorci i pàtria potestat o la llei de l'avortament i d'altres polítiques associades al control del cos que donaven més llibertat a les dones, permetent-les establir unes relacions més igualitàries.

de l'homosexualitat femenina com una opció. S'obren debats que abans no podien donar-se producte, entre d'altres, per la repressió del Franquisme envers la llibertat i l'autonomia de les dones. Arguments que són dels més revolucionaris que han existit des que Eva va decidir menjar-se sola la poma i anar-se'n al seu propi paradís.

En aquest context, una de les aportacions més amagades és el que aporta el moviment de lesbianes, quan assenten que de la mateixa manera que allò personal és polític, l'opció sexual també ho és. Sigui quina sigui l'opció. Aquest fet és transcendental fins i tot avui, ja que no es va aconseguir trencar amb la idea que l'homosexualitat o la bisexualitat eren construïdes com ho és l'heterosexualitat. Per tant, el concepte de divers no ha de ser associat a l'homosexualitat, sinó a la sexualitat en general.

Un fet destacat és com a la dècada de 1980, amb tota una sèrie de conferències internacionals, la sexualitat passa a mirar-se des del prisma dels drets, un punt d'inflexió tan transcendental per la vida de les dones com l'aparició de la píndola. Aquest canvi és fruit d'un intens treball de diferents moviments que vehiculen la democràcia, el desenvolupament, la igualtat i la sexualitat als drets humans.

Aquest fet també aporta elements per entendre com s'han anant transfor-

Els reptes de futur es poden resumir amb una frase: << cal tornar a fer de la sexualitat —i més concretament, de les sexualitats— un fet polític

mant les nostres relacions i el paper de les dones en la sexualitat. Possiblement això sí sigui una veritable revolució. Perquè les dones inicien un camí de conscienciació dels mecanismes opressors de les seves vides i comencen a generar discursos que posen en qüestió la naturalitat d'alguns fenòmens, entre ells, el propi concepte de revolució sexual.

Teòricament, el que s'amplia és la capacitat de les dones a escollir en relació a la sexualitat. Però després de compartir les meves reflexions en aquest article, no estic segura d'aquest fet, perquè el marge d'escollir de les dones està molt vinculat al marge invisible que deixa el patriarcat. En altres paraules, podem escollir entre allò que el patriarcat diu que és elegible i no entre tot allò que realment podem escollir.

Un dels fets més perversos és la capacitat que ha tingut el patriarcat de crear l'artifici que les sexualitats es restringeixen al sexe i a les pràctiques sexuals. Amb aquest concepte s'ha construït la idea del què fem és el què som. I de fet, si ens plantejéssim que en realitat som el que fem, segurament podríem ser més lliures o com a mínim més coherents. I la coherència és una forma d'indignació i per tant de transformació política.

Les relacions entre les persones han d'estar subjectes a qui som, a què fem, a com ho fem i a com ens interrelacio-

nem amb les altres persones. Repensar com s'ha construït la sexualitat a la nostra societat ens fa repensar quin és el paper que se'ns assigna a les dones i als homes en aquesta societat. I reconèixer que aquest rol no és casual sinó intencionat. L'anomenada revolució sexual és l'inici de la transformació, però sense cap mena de dubte és una mil·lèsima part dels condicionants que faran que les dones siguem lliures i respectades en la nostres vides per poder gaudir d'aquesta amb plaer.

Reptes de futur: transgredir els límits del patriarcat

Segurament, els reptes de futur es poden resumir amb una frase: cal tornar a fer de la sexualitat —i més concretament de les sexualitats— un fet polític. A les dècades de 1960 i 1970, per motius diferents, es tenia molt clar com calia polititzar determinats fets, entre els quals, un dels més importants eren les sexualitats, enteses com un element clau de la socialització genèrica de les dones i els homes. I encara ho segueix sent, amb l'agreujant que ara és menys invisible.

El patriarcat —com el neoliberalisme— s'ha transformat en uns microdiscursos invisibles de dominació, a través del qual controla i mercantilitza

la nostra concepció de les relacions afectives i sexuals alhora que estableix pràctiques violentes envers les dones més difícils de detectar. Per tant, el repte és desemmascarar les formes que té el patriarcat —conjuntament amb el neoliberalisme— de dominar les nostres vides. Per això cal repensar sense essencialismes les formes que té de construir categories tancades —home/dona, homosexual/bisexual, sexe/gènere, natural/cultural...— donant-li una visió menys dogmàtica.

Així mateix, un altre dels reptes pendents —i urgents— que tenim és la necessitat de desmantellar el poder de la ciència biomèdica i denunciar els abusos que realitza en la vida de les persones amb l'únic objectiu de garantir el control social: el cos com a element que es manté com a objecte per l'altre i que no possibilita l'autonomia ni la llibertat; la biològització de tots els processos clarament vinculats a fets naturals amb la conseqüent intervenció medicalitzada —la regla, la menopausa...; els estàndards d'allò que és desitjable i que deixa al marge la majoria de persones; i l'assignació obligatòria del sexe i la conseqüent patologització de certes identitats de gènere.

D'altra banda, també ens trobem el repte de posar en evidència les diverses formes de violències sexuals que hi ha a la societat i que gràcies a la seva

» El plaer de viure és un plaer merament sexual. Si les dones vivim en situacions de precarietat, de discriminació i de desigualtat és força difícil poder explorar espais de llibertat com és el plaer

invisibilitat es fan impunes a la justícia. Aquest fet, sense cap mena de dubte, és un dels elements claus que impossibilita parlar de revolució sexual en ser una violació dels drets humans cap a les dones que es manté en el temps. El fet insostenible de la violència sexual cap a les dones —en qualsevol de les seves formes— és un tema pendent des de l'àmbit jurídic, però també des del món acadèmic i fins i tot pel propi moviment feminista.

Tot això es pot resumir en la necessitat pendent de vincular tots els reptes als drets sexuals, els quals han de ser protegits d'uns moviments estancats en el patriarcat més reaccionari que impossibiliten reduir les desigualtats d'una societat altament masclista. I entre aquests reptes, en destacaria un darrer: la reconceptualització d'un plaer no biologicista ni centrat en paràmetres clarament patriarcals. I això passa per l'exploració d'altres fons de coneixement sobre com vivim les dones la sexualitat i l'expressió d'aquesta. El plaer de viure és un plaer merament sexual. Si les dones vivim en situacions de precarietat, de discriminació i de desigualtat és força difícil poder explorar espais de llibertat com és el plaer. El plaer ha de ser novament per les dones la clau que obri el paradís. Sense el plaer ens queden les places buides, el cor sec i l'ànima sense esperança. La

recerca del plaer per part de les dones, requereix un esforç comunitari, comunal, social.

En definitiva, la revolució sexual vol dir trobar una habitació pròpia, un espai per gaudir d'una sexualitat transformadora, lliure i respectuosa. Una habitació pròpia que impliqui el dret al propi cos, a materialitzar la sexualitat més enllà de les pràctiques i de les formes. I per últim, que doni espai a la veritable revolució de ser una mateixa. ◀

Nous reptes en els rols de la masculinitat: perdre la por a sortir dels arquetips virils

Els canvis en els rols dels sexes experimentats al llarg del segle XX se solen analitzar des del punt de vista de les llibertats aconseguides per les dones i, en menor mesura, pel col·lectiu LGTB. Però en aquestes transformacions també hi intervé un altre actor. Perquè entre l'emancipació dels sexes ocults i la resistència a perdre la posició dominant, els homes heterosexuels també estan construint una nova manera d'entendre la masculinitat.

Escriure aquest article em situa en una contradicció important. Sempre he pensat que els nous rols de la masculinitat els han de dissenyar els homes. Com a dona feminista sé de la importància de construir allò propi. Però malgrat això, he escrit aquestes reflexions pensant que poden ser útils per alguns homes, especialment aquells que s'estan plantejant una nova manera de viure i de relacionar-se en aquest món canviant.

Tenint en compte això, plantejem una reflexió sobre com els canvis socials realitzats per les dones han esperonat molts homes a replantejar-se el seu rol i imaginar unes noves masculinitats. Al mateix temps, analitzem diferents aspectes per entendre la pervivència d'alguns dels arquetips virils, posant al descobert creences que, de forma subtil, han condemnat molts homes a reproduir uns patrons de comportament altament nocius per si mateixos, per la resta d'homes, per les dones, per les nenes i nens i per la humanitat en general. Finalment, us proposem aproximar-nos als paradigmes de la violència masclista per poder desvetllar els mites que la sostenen i la fan possible.

La renúncia al poder atorgat; la recerca de la pròpia autoritat

Les dones, en la lluita per aconseguir la igualtat civil, han hagut de fer una profunda revisió sobre els manaments patriarcals, creant uns paradigmes que donessin sentit a una nova manera de viure. Aquests processos polítics han estat arriscats per moltes

Beatriu Masia
Tamaia. Viure sense violència
tamaia@tamaia.org

L'arquetip viril ha carregat els homes de tota mena de mites, creences i estereotips que constitueixen una càrrega amb la qual han de viure per a ser considerats homes

dones en la mesura que es construeixen i reconstrueixen elles mateixes. I malgrat totes les dificultats, aquesta ha estat i continua sent una iniciativa vàlida, ja que cada vegada hi ha més dones que agafen aquest camí.

En els darrers anys, alguns homes han volgut saber com s'ha fet aquest treball. Certament, no són la majoria, però cada vegada n'hi ha més que perden la por a trencar amb uns manaments patriarcal que també els constrenyen. I és que l'arquetip viril ha carregat als homes de tota mena de mites, creences i estereotips —com haurien de ser, pensar, sentir, actuar...— que constitueixen una càrrega amb la qual han de viure per a ser considerats homes.

Les grans revolucions en l'àmbit dels drets civils i la incorporació massiva al treball assalariat de les dones ha tingut un fort impacte sobre el col·lectiu masculí, ja que en molts casos s'han vist abocats a fer uns canvis que possiblement no tenien previstos. De ben segur que aquest fet els ha creat incomoditat, disconformitat i en molts casos odi cap a les i els promotors dels mateixos, però també ha facilitat que alguns homes s'obriessin a establir nous patrons de comportament i de relació, amb beneficis per a les dues parts.

En un estudi realitzat al País Basc en relació a la igualtat, veiem com «un 77% dels homes (enfront d'un 86% de les

dones) concedeix molta o bastant importància a la igualtat de dones i homes, mentre que un 79% dels homes (enfront d'un 88% de les dones) considera que s'haurien de prendre mesures a favor de la igualtat. (...) Per la gran majoria dels homes, que assumeixen les següents actituds els sembla un mètode efectiu per disminuir o per fer desaparèixer les desigualtats entre els sexes: compartir les tasques domèstiques donant exemple a fills i filles (94%); considerar les dones com els seus iguals, donant valor als seus desitjos, opinions, feines, etc. (93%); ser crítics amb els comportaments poc respectuosos envers les dones que tinguin els companys i amics (92%); assumir que la igualtat té beneficis per ells (88%); i ser actius en la defensa dels drets de les dones (89%).»¹

D'aquesta manera, ens trobem davant d'una opinió pública que ens fa pensar que les polítiques d'igualtat són desitjables per als homes i, per tant, aquests estan disposats a exercir els nous rols que se'n deriven. Però alhora, altres dades estadístiques del mateix estudi donen informacions diferents. A tall d'exemple, «els homes de la Unió Europea només dediquen 7 hores setmanals a les feines domèstiques, independentment de la tipologia de jornada laboral

que tinguin. Les dones dediquen 35 hores setmanals si tenen jornada parcial i 24 si treballen a jornada completa. El repartiment desigual de les feines domèstiques i de la cura també es visualitza a través del temps dedicat a la cura de la gent gran, en la qual els homes hi dediquen 0,58 hores setmanals enfront a les 1,57 hores de les dones. De la mateixa manera, el temps mitjà dedicat a la cura de les criatures és de 2 hores entre els homes enfront a les 4,1 hores entre les dones. Aquesta darrera dada és significativa, ja que el major canvi en la implicació dels homes en la cura s'ha produït en l'atenció als fills i filles, sense que aquesta major dedicació hagi derivat en un canvi de tendència en altres tasques relacionades amb la cura.»² Per tant, veiem que hi ha una diferència important entre l'opinió i la realitat, és a dir, el discurs teòric està plenament assimilat, però aquest no es posa en pràctica en el terreny de les accions personals, especialment les que tenen a veure amb el món de la cura.

D'altra banda, també sembla que s'estan produint canvis en relació a la utilització del poder i l'ús de la violència, com ho demostra la creació de diferents grups d'homes contra la violència vers les dones. Però alhora, la pervivència

1 BERGARA, *Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades*.

2 BERGARA, *Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades*.

El discurs teòric de la igualtat està assimilat però no es posa en pràctica en el terreny de les accions personals, especialment les que tenen a veure amb el món de la cura

de les agressions masclistes en l'àmbit públic i privat continua generant una gran quantitat de dolor i destrucció —i també de despeses— arreu del planeta. És cert que per eradicar la violència i aconseguir una equitat plena hem de treballar conjuntament dones i homes. Però ara per ara, els homes com a col·lectiu hi tenen una responsabilitat major.

Per experiència, sabem que tot procés de canvi és mogut per la necessitat. Però també sabem que sense voluntat no hi ha canvi. Si observem el procés realitzat pel moviment de dones, veiem que aquest ha avançat cap a la seva emancipació des del reconeixement propi com a col·lectiu oprimat per una estructura de poder simbòlic i fàctic que les considerava inferiors només per ser del sexe femení. Aquesta presa de consciència ha estat fruit d'un llarg procés de reflexió sobre les vulneracions dels drets de les dones, el qual ha permès conèixer les nostres vulnerabilitats i transformar-les en resistències per aconseguir la igualtat de drets en la diversitat. Així ho explica la psicòloga Raquel Ecurriol quan diu que «el col·lectiu masculí sovint s'enfronta a les possibilitats de canvi social estructural a través de les seves resistències, obviament i invisibilitzant les seves vulnerabilitats. Des d'aquest lloc, el sexe masculí no es permet el reconeixement de

les seves capacitats transformadores i per tant és difícil que es pugui donar un canvi profund, responsabilitat del qual sempre en serà el col·lectiu que ha d'iniciar per voluntat pròpia aquest canvi.» Per tant, una qüestió que s'haurien de plantejar els homes com a col·lectius diversos i complex és quina és la seva voluntat en el procés de construcció de noves masculinitats i si estan disposats a arriscar-se. Això vol dir, entre altres coses, deixar d'utilitzar el poder que l'arquetip viril els ha conferit, renunciant als privilegis —estatus polític, social i econòmic i en les relacions interpersonals— i generar espai per construir unes noves formes de relació, amb si mateixos, entre ells i amb la resta de la humanitat.

Ja hi ha molts homes que estan en aquest procés i molts que han experimentat algun dels avantatges que se'n deriven. Possiblement, l'àmbit laboral és el lloc s'ha pogut evidenciar, amb el fet que reclamar la millora de les condicions laborals per a les dones també s'ha traduït en beneficis per ells. Un exemple clar és el del carro per portar el correu, una reivindicació de les dones embarassades que ràpidament va fer seu tot el col·lectiu femení i posteriorment molts homes també van reclamar per a ells. Els primers en fer-ho es van arriscar a ser considerats dèbils i per tant, propers al món de les dones,

ja que, com sabem, la força és un dels adjectius que defineix l'arquetip viril per excel·lència.

De la mateixa manera, la reivindicació per part de les dones de disposar de temps per a la cura de les persones —nenes i nens, gent gran i dependents— ha fet que aquest dret hagi sigut vist com a desitjable per alguns homes. És cert que el percentatge d'homes que demanen aquests permisos encara és molt baix i que pràcticament queden reduïts de forma exclusiva a la cura de criatures. Però podem esperar que a mesura que es dilueixi la segregació laboral i es valoritzin les tasques de cura, els homes s'afegeixin a aquest sector tenint també efectes positius en l'esfera privada. A més, a mesura que més homes s'aproximin a les tasques de cura facilitaria un dels reptes més difícils en els nous rols de masculinitat: perdre la por al contacte directe amb el món dels afectes, de la vulnerabilitat, de la dependència i de les emocions positives que genera l'atenció de la vida. Amb tot, segurament, també ens hem de preguntar si aquestes aproximacions responen a una necessitat de ser acceptats en el marc de les relacions interpersonals i de parella, ja que cada vegada hi ha menys dones disposades a compartir amb homes que no volen compartir.

Un altre factor important en aquest procés de canvi té a veure amb la pre-

» Cada vegada hi ha menys dones disposades a compartir amb homes que no volen compartir. Això també ajuda al canvi de mentalitat de molts homes

ocupació que molts homes, sobretot els joves, tenen sobre la cura del seu cos. Els nois adolescents pregunten a les mares sobre qüestions relacionades amb la bellesa, com per exemple la manera de depilar-se. Tot i que en aquest àmbit no podem obviar la influència del consumisme més ferotge que vol captar nous clients, així com de la promoció d'un únic model de bellesa també per als homes i els riscos que això comporta —cada vegada hi ha més nois adolescents que entren en processos d'anorèxia—, no podem obviar que aquestes noves preocupacions que expressen els nois, provenen del desig. Entenem que d'alguna manera entren a considerar el seu cos com una cosa important i no només com una mena d'armadura que els ha de protegir de les seves emocions. Segurament, també cal analitzar com es construeix aquest desig i quins són els elements que el fan desitjable, donat que alguns d'aquests nous patrons de comportament poden esdevenir nous estereotips i per tant, també limitadors.

Aturar-nos en la qüestió del cos és important a l'hora de continuar situant els reptes que els homes tenen com a col·lectiu. Si anem una mica més enllà de l'estètica, entenent el cos com a portador i donador d'identitat, veurem la importància que aquest desenvolupa en el procés de construcció de rols. Un

clar exemple són els debats que s'estan realitzant dins del moviment transgènere i transsexual sobre el cos en la construcció d'identitat. I és que cal entendre el cos com el punt de partida des d'on arriben, circulen i s'expressen emocions, desitjos, sentiments, sensacions i no només com un receptor d'idees o una armadura muscular. A més, cal considerar que l'expressió de tot aquest entramat de pensaments, emocions i sensacions es realitza a través de la relació amb els diferents àmbits de la quotidianitat personal, i especialment en la relació amb altres subjectes, donant sentit a la identitat. Aquest és un repte important per a la diversitat del col·lectiu masculí, ja que ha representat una de les condemnes més limitadores de l'arquetip viril. Així, podríem dir que l'apropament d'alguns homes a allò considerat com a femení —la cura i la preocupació per tot allò relacionat amb la corporeïtat— ha significat una millora per a les seves vides, de la mateixa manera que per a moltes dones ha estat positiu apropar-se a allò masculí.

La divisió cartesiana entre cos i ment: escissió entre cognició i emoció

La centralitat de la cognició en el co-neixement occidental formulada pels diferents pares de la filosofia ha mar-

cat profundament el desenvolupament emocional de les generacions passades i de les presents. L'enunciat sobre els universals d'Aristòtil (384 aC - 322 aC) continua definint els humans en un sol gènere, en què la prevalença d'allò masculí va més enllà del llenguatge. El principi cartesià del *Cogito ergo sum* —penso, per tant existeixo— situa un dels elements centrals de la filosofia occidental: el pensament com únic eix vertebrador del ser humà. La corporeïtat esdevé així prescindible, com diu René Descartes (1596-1650), en la reflexió que acompanya a aquest raonament: «Després, examinant amb atenció el que jo era, i veient que podia fingir que no tenia cap mena de cos (...) però que no podia fingir, per això mateix, que no era res»³. Descartes considera que pot prescindir del cos, però no pot prescindir de l'ésser com si fossin dos éssers diferents. Aquesta afirmació fa possible el discurs que més tard s'instaurarà respecte la necessària separació entre natura —el cos— i cultura —la ment.

Allunyar-se del cos, de les emocions que poden induir a errors, allunyar-se de la natura, ha tingut un impacte importantíssim en la construcció de l'arquetip viril al llarg de la història del pensament i, alhora, en la definició i la construcció dels estereotips de gènere.

3 DESCARTES, *Discurs del mètode*.

L'apropament d'alguns homes a allò femení << ha millorat les seves vides, de la mateixa manera que per a moltes dones ha estat positiu apropar-se a allò masculí

El dany causat per aquesta separació és immens, donada la importància del cos en la construcció de la identitat. Alguns autors, com Alexander Lowen (1910-2008) en el terreny de la psicologia i Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) en el de la filosofia, van situar la importància de la qüestió al llarg del segle XX. En aquest sentit, per Lowen «la persona experimenta la realitat del món només a través del seu cos. L'ambient extern l'impressiona perquè ensopega contra el seu cos i li afecte els sentits (...) Com més viu està el cos, més vivament la persona percep la realitat i més activament li respon».⁴

Però la importància del cos sovint ha estat negada i posada en qüestió. Encara avui, en la majoria d'intervencions que es fan des de la psicologia i la psiquiatria, no tenen en compte el cos, negant totes les percepcions i informacions que ens arriben a través dels sentits, establint la necessitat d'una racionalitat no «contaminada» per les emocions. Aquest fet, amb conseqüències doloroses per tots dos sexes, continua tenint una especial incidència sobre el col·lectiu masculí.

Aquesta jerarquia a l'hora d'avaluar «el coneixement» ha estat un eina i una estratègia més del patriarcat per crear

dualitats incompatibles, i per separar naturalesa i cultura, cos i cognició. Així, les dones, per la seva emotivitat i proximitat a allò primitiu, han de formar part de la natura, i els homes, per la seva racionalitat i pel domini dels impulsos i les emocions han, de formar part de la cultura, negant a uns i a les altres qual-sevol possibilitat d'intercanvi i aproximació a l'altra part.

Aquesta segregació es produeix separant els nois del contacte amb allò femení a través de diferents rituals, com el distanciament amb la figura materna o la segregació en els jocs. Així, en la majoria de cultures, els nens poden gaudir de la proximitat de la mare sense ser penalitzats, però quan comencen a fer-se grans veuen que han de distanciar-se d'ella si volen entrar en el món dels homes. Com diu la filòsofa Carmen Magallon, «les causes de la creació d'una identitat masculina basada en el menyspreu per tot allò femení i la idealització d'una hipermasculinització en els seus termes més negatius, responen a una traumàtica separació durant la infància dels valors materns femenins en el moment de la seva identificació amb els valors masculins, que suposen l'abandonament del model femení vinculat al plaer matern.»⁵

4 LOWEN, *La Traición al Cuerpo. Análisis bioenergético*.

5 MAGALLON, «Sostener la vida, producir la muerte: Estereotipos de género y violencia».

La forma com els estereotips s'implanten en les subjectivitats genera una força que pot confondre allò que un és o voldria ser amb allò que li han manat que sigui

Per a la majoria d'homes, aquesta separació traumàtica dificulta el posterior acostament al món de la cura, fet que no es produeix en el cas de les dones en no haver-se allunyat mai del món dels afectes. Per tant, podem dir que un dels reptes urgents té a veure amb la deconstrucció i descodificació de les jerarquies relacionades amb la masculinitat hegemònica, assumint la seva humanitat corpòria i enfrontant-se a la condemna patriarcal de viure fora del cos, vivint la responsabilitat en el seu desig d'ésser i de mirar a l'altra i reconèixer-la, des de la pròpia llibertat, assumint noves responsabilitats relacionades amb la quotidianitat, com la pròpia cura i la dels altres.

Aquest repte també requereix les possibilitats d'expressar i posar en joc competències emocionals no considerades i a la vegada amagades per, entre altres coses, la por a la vulnerabilitat. Així, podem visualitzar que en la construcció de noves masculinitats hi juga un paper cabdal la permanència dels missatges continuistes de l'arquetip viril i el desig de crear nous paradigmes.

Estereotips i masculinitat

L'adscripció dels homes als estereotips de la masculinitat tradicional, tot i anar canviant, continua tenint vigència. Pel

col·lectiu masculí, encara és difícil desmarcar-se, rebutjar-los i no participar d'ells. Aquesta situació té a veure amb la forma com aquests s'implanten en les subjectivitats, ja que algun d'ells té una força que en ocasions pot confondre allò que un és o voldria ser amb allò que li han manat que sigui. La pressió s'exerceix sobre el fet de ser acceptat o no.

En aquest procés d'adscripció a l'estereotip hi juga un protagonisme important la socialització primària, en la qual la relació amb les figures d'afecció bàsiques⁶ —mares i pares— faciliten tota una sèrie d'informacions sobre allò que és i allò que no és acceptat. En un segon procés d'obertura al món i a les relacions, es reben nous missatges socialitzants sobre què han de fer i com ho han de fer per ser acceptats, estimats, considerats en els seus entorns de relació. Aquí, cal remarcar el paper central dels mitjans de comunicació en el sentit en què Iolanda Tortajada, professora de comunicació a la Universitat Rovira i Virgili, es refereix quan afirma que «no es limiten a reflectir la realitat sinó que la construeixen»⁷. Així,

cada vegada hi ha més agents que donen informació i menys possibilitats de limitar i controlar l'accés als mateixos. A més, hem de ressaltar que els missatges encara són extremadament homogenis, amb molt poca promoció d'altres formes d'expressió i de relació entre les persones. Per tant, veiem que nenes i nens estan oberts a tots els estímuls que reben, els quals els ajuden a construir les seves identitats en un camí de llarg recorregut.

El procés d'interiorització de pautes i comportaments s'estableix a partir de normes que sancionen allò que no és permès alhora que premien les conductes que es volen establir com a positives. Aquest procés de normativització actua tan a nivell simbòlic com real i es fa efectiu a través de diferents nivells: el cognitiu, l'emocional, l'afectiu, el de comportament amb l'objectiu que la norma imposada sigui viscuda i considerada com allò natural. Com es pot veure en l'estudi «Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades», «els resultats dels diferents tallers realitzats en diversos centres d'educació secundària l'any 2007 aporten dades significatives sobre la vigència, prevalença i força dels estereotips i dels rols de gènere al País Basc. Davant la pregunta 'com són els homes?' i 'com són les dones?', en tots els grups els i les adolescents coincideixen a assenyalar que les

6 BOWLBY, *Vínculos afectivos: formación, desarrollo y pérdida*.

7 CAPDEVILA, *Els rols de gènere, les relacions d'amor i de sexe en les sèries de ficció i la seva recepció per part de les i dels adolescents a Catalunya. El cas de Sin tetas no hay paraíso*.

dones són sensibles, histèriques, intuïtives, afectuoses, xafarderes, netes, porugues... Els homes són definits amb els següents adjectius: arriscats, violents, esportistes, infidels, actius, despistats i bèsties. No és trivial que en tots els tallers es repeteixin les mateixes imatges estereotipades.»⁸

Els estereotips associats a la masculinitat, certament, es fan difícils de rebutjar donada la possibilitat de privilegis i poder que comporten. Però els homes no només no els rebutgen pels suposats beneficis que n'obtenen, sinó perquè rebutjar l'estereotip dominant els posa en risc de ser considerats com a «no homes» i per tant propers a allò femení. A més, el fet que els estereotips s'hagin articulats com a complementaris —per exemple, homes/forts, dones/febles— agreuja el seu impacte, en la mesura que perpetua el dualisme i la idea de complementarietat enfront la idea de dues subjectivitats que es miren en tant que éssers únics i complerts.

Com ja hem assenyalat, els estereotips masculins permeten mostrar el lloc de superioritat, de poder i privilegi de què molts homes poden gaudir. Però, en canvi, en la vivència interna no es planteja quins efectes té, quin cost emocional representa per a molts homes

estar en la tensió continuada d'haver de demostrar que s'actua d'acord a allò que s'espera d'ells. I és aquí on trobem la part més negativa: acceptar l'estereotip com l'única possibilitat de conducta. Aquesta creença ha suposat —i encara suposa— no qüestionar-se les pràctiques més nocives de l'estereotip, com per exemple la utilització del poder, l'abús i la força, no només en les seves relacions entre iguals, sinó per a fer prevaldre aquesta condició sobre qui es considera inferior i sense poder.

Masculinitat i abús

La pervivència de la violència masclista en totes les seves formes i àmbits és un fet que ens hauria d'avergonyir com a societat. Des de les responsabilitats polítiques s'hauria d'assumir que l'avenç cap a una plena consecució dels drets de ciutadania no serà possible mentre la violència masclista només sigui vista com un preu que han de pagar les dones per assolir la seva llibertat. En aquest sentit, és necessari que la violència envers les dones esdevingui un problema pels propis homes.

En la definició de les problemàtiques socials hi intervenen diferents factors, com l'anàlisi de la causalitat, la dimensió estadística, els factors que les possibiliten, la percepció social, els actors

que hi intervenen i les respostes que es requereixen per pal·liar-les. En relació a la violència masclista, podem dir que tenim una bona anàlisi de la casualitat i dels factors que la possibiliten a través de l'exposició de motius de la Llei del dret de les dones a eradicar la violència masclista de 2008. També s'ha avançat en el coneixement estadístic del fenomen, donant-se més i millors respostes gràcies al treball continuat realitzat pels grups de dones i els feminismes, amb la complicitat de moltes dones —i homes— amb càrrecs públics, que han aconseguit situar el problema a l'agenda política. Ara bé, queda pendent treballar amb més profunditat la percepció social del problema i les respostes que els actors que hi intervenen hi donen, com mostra la pròpia dimensió estadística:⁹

- 1 de cada 4 dones ha patit una agressió masclista d'especial gravetat al llarg de la seva vida.

- En l'àmbit de la parella i ex-parella, prop de 70.000 dones es consideren maltractades el darrer any.

- Més d'un 80% de les dones que han patit fets que consideren delictius, la majoria a mans d'un home del seu entorn, no ho denuncien.

- En l'àmbit laboral, un 4% de les dones que han treballat per compte d'altri s'han vist obligades, algun cop al llarg

8 BERGARA, *Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades*.

9 *Enquesta sobre violència masclista a Catalunya*.

>> El recurs de la violència per autoafirmar-se és una eina a l'abast de tots els homes. La decisió d'utilitzar-la o no és individual

de la seva vida, a deixar la feina a causa d'un assetjament sexual i un 5,2% han estat objecte d'acomiadaments sexistes.

- En l'espai públic, un 12,2% ha patit algun tipus d'agressió sexista al carrer l'any passat, de les quals, el 3,2% asse-nyala que els fets li van produir un im- pacte psicològic intens.

- Augmenta el retret social cap a la violència masclista, tot i que les dones són més pessimistes que els homes pel que fa als progressos assolits.

Que la violència masclista sigui un problema per a molts homes no només vol dir que s'hagin d'enfrontar a les res-ponsabilitats legals que les accions individuals els ocasionin, sinó també a la responsabilitat que com a col·lectiu hi tenen. Això vol dir rebutjar clarament aquestes accions, la ideologia que l'empara, les normes socials que la le- gitimen i els relats que la fan desitjable i la justifiquen. L'ús de la violència per part dels homes, de forma general, ha estat un continu durant la història de la humanitat. Massa vegades recórrer a aquesta evidència ha estat un argu- ment fàcil per a justificar la necessitat de la mateixa i la seva inevitabilitat.

En contradicció amb aquesta visió determinista, alguns autors, com l'an- tropòleg Montague F. Ashley-Montagu (1905-1999), assenyalen que «aprendre a parlar costa molts mesos. Aprendre a

estimar pot costar anys. Cap ésser humà neix amb impulsos hostils o violents, i ningú es torna hostil o violent sense prendre el temps necessari per aprendre a ser-ho»¹⁰. La noció d'aprenentatge de la violència és útil, no només per plan- tejar els reptes d'una nova masculinitat, sinó que també ho és des d'una pers- pectiva de canvi social. Les possibilitats de desaprendre la violència i aprendre noves formes de relació ens obren nous paradigmes en la construcció d'identi- tats no marcades per determinismes ni per estereotips, i per tant no obligades a utilitzar l'abús per a demostrar la seva superioritat. Així, podem pressuposar que en el marc de la multicausalitat de la violència, un dels factors claus té a veure amb l'educació en les emocions o el que s'ha anomenat l'escola coedu- cativa, la qual incorpora els sabers i les aportacions de les dones a la tasca de civilització abans que els del poder i el domini, propiciant així nous models de relacions i posant la llavor per tal que la violència masclista deixi de ser ge- neradora d'altres violències. En aquest sentit, la filòsofa Carmen Magallon ma- nifesta que «la violència que s'exerceix al món té molt a veure amb la violència que exerceixen els homes envers les do- nes, el model paradigmàtic de violència, la base en què s'assenten les altres vio-

10 ROJAS, *Las Semillas de la violencia*.

lències. (...) La desvalorització de les dones en la cultura i en la construcció de la identitat dels homes és un factor crucial en el manteniment i la reproducció de la violència en general.»¹¹

Al plantejament de la desvalorització de les aportacions de les dones a la cultura, personalment hi afegiria una altra qüestió fonamental. I és que tenir el poder sobre les dones garanteix el domini sobre els altres en tant que simbòlicament són donadores de vida. En la realitat quotidiana, aquesta anàlisi ens dóna informació sobre el paradigma del qual parteixen els homes que utilitzen la violència, alhora que ens pot ajudar a entendre com un home que es comporta violentament en les seves relacions íntimes no ho faci necessàriament en altres àmbits. Això és així perquè els homes que utilitzen la violència tenen una percepció més o menys conscient sobre on poden i on no poden ser penalitzats —legal o socialment— si desenvolupen aquest comportament.

D'altra banda, els estereotips patriarcal han mutilat molts homes en l'esfera de les emocions, fet estretament relacionat amb la separació dels homes de la criança i la cura de les filles i els fills. La divisió del treball entre la funció productiva i la reproductiva i amb l'ex-

clusiva dedicació dels homes a les tasques de la producció i de les dones a la cura i manteniment de la vida, ha estat essencial en aquest efecte. Com mostra un estudi de l'Institut Català de les Dones, «aquesta divisió del treball és la que provoca que els membres masculins de la família estiguin en situació de dominació i els femenins en situació de subordinació. I aquesta és la divisió que està present en el procés d'aprenentatge de les tasques i dels valors considerats com masculins i femenins en l'interior de la llar-família».¹² A banda, que els homes de forma majoritària s'apartin de la cura i de les tasques de la llar ha suposat que molts no siguin capaços de fer-se càrrec de si mateixos. I sense assumir la responsabilitat de l'autocura difícilment es poden fer responsables de terceres persones. Cal dir que cada vegada hi ha més homes que desitgen participar d'aquestes tasques, però també hem de continuar insistint en que encara són la minoria.

Així mateix, la qüestió de la responsabilitat sobre un mateix no és trivial en l'àmbit de la violència en les relacions íntimes, ja que assumir la responsabilitat sobre els actes abusius és la principal dificultat per deixar d'exercir els abusos. Donat que molts homes que

utilitzen la violència, no posen en qüestió la seva actitud —ans al contrari, les minimitzem posant en dubte l'abast del dany que han ocasionat i es justifiquen culpabilitzant l'agredida— i es fa difícil la seva implicació en el canvi. Aquest fet és el que els permet continuar amb el mateix patró de comportament. Però també cal ressaltar masses vegades que aquesta irresponsabilització està potenciada des de diferents àmbits, com per exemple quan s'insisteix a minimitzar el problema dient que les dones menteixen i denuncien només per aconseguir millores en l'àmbit civil, o quan es prima el dret del pare biològic enfront de la seguretat de les i els menors i moltes altres situacions. Aquesta manca de responsabilització de les accions individuals i col·lectives no la trobem només en aquest àmbit de la violència, sinó en tots. Només cal veure les dificultats que encara existeixen per penalitzar les diferents agressions sexuals contra les dones, les nenes i els nens, com les violacions en temps de guerra o el tràfic de dones amb finalitat d'explotació sexual. En els casos d'accions col·lectives contra la integritat i la dignitat de les dones, la responsabilitat de cadascun dels actors molt sovint es pretén diluir sota la pressió dels altres, el «fer el que tots fan».

Si ens aproximem a aquesta responsabilitat individual en el marc de la vio-

11 MAGALLON, «Sostener la vida, producir la muerte: Estereotipos de género y violencia».

12 TORNES, *Les dones i el treball a Catalunya: mites i certeses*

» Manca la revolució de les pràctiques individuals dels homes, que passa per reconèixer les dones, exercir el poder amb responsabilitat, rebutjar la violència i participar en la cura

lència en l'espai íntim, i per entendre alguns dels mecanismes que articulen el seu exercici, ens trobarem que per molt homes la percepció de la frustració, el fracàs, l'autodesvalorització i la baixa autoestima, poden estar molt presents en la percepció de si mateixos. L'imperatiu de les normes socials d'amagar les emocions i els sentiments els impedeix demanar ajuda per les pors a expressar allò que pot ser considerat com a indegut, en ser oposats als estereotips que defineixen la masculinitat hegemònica: l'acció, el valor, l'autosatisfacció, l'èxit, el poder i el control sobre si mateix i sobre els altres. Són aquests estereotips els que també faciliten el menyspreu més absolut per tot allò femení i pel patiment de l'altre en tant que ésser humà.

Pot sorprendre afirmar que en la gran majoria d'homes que utilitzen la violència aquest comportament no respon a fets patològics, sinó a la naturalització que es continua fent de l'ús de la violència en els diferents productes mediàtics i també amb els rituals de masculinitat que continuen donant-se en àmbits de participació en què predominen els homes, com en els exèrcits o en la majoria d'esports. Sobre aquest fet, l'assessor en polítiques de gènere Michel Kaufman afirma que «les inseguretats personals conferides per l'incapacitat de passar la prova de la masculinitat, o

simplement l'amenaça del fracàs, són suficients per portar a molts homes, en particular quan són joves, a un abisme de temor, aïllament, ira, autoflagel·lació, autorebuig i agressió»¹³. Per tant, el recurs de la violència per autoafirmar-se és una eina a l'abast de tots els homes. La decisió d'utilitzar-la o no és individual.

La contradicció entre allò que se sent i el que està permès expressar —sumada a les dificultats per demanar ajuda— moltes vegades es resol utilitzant la violència contra qui es percep com a més feble. Aquest recurs no és aïllat, sinó que en general es constitueix en una dinàmica relacional difícil d'aturar. Per tant, la resolució de contradiccions, sumada a la percepció de tenir el poder és el que pot empènyer a utilitzar l'abús i la violència.

Resumint, la continuïtat de les accions abusives està relacionada amb les diferents característiques associades al model viril. I aquí, com hem vist, tenir el poder, el control de la relació i el domini sobre l'altre hi juga un paper cabdal. Aquesta percepció de domini impedeix els homes veure que les seves imposicions s'accepten des de la por i no des del reconeixement. Però els homes que recorren a la violència també

són receptors de la seva pròpia agressivitat en la mesura que el contacte amb la mateixa pot pressuposar conductes de risc social, a la vegada que es deterioren i es restringeixen diferents aspectes de les seves capacitats empàtiques i emocionals. Són presoners del seu propi estereotip.

La presa de consciència social i l'establiment de recursos ha permès que moltes dones facin fracassar aquest continu de violència amb efectes beneficiosos per a elles, per als fills i filles i fins hi tot per a les seves parelles agressores, ja que no només els donen diverses oportunitats per a la reflexió, la presa de consciència i la recerca d'ajuda, sinó que obren la possibilitat a que ells trobin noves maneres, a través del diàleg i la negociació, per a resoldre els conflictes interns que es plantegen davant d'aquestes noves realitats. Sabem que en la majoria de casos són les dones les que donen informació a les seves parelles sobre on cercar ajuda. Però aquestes oportunitats no sempre són aprofitades i quan les dones trenquen la relació, en molts casos els homes busquen noves relacions on continuar exercint el que creuen que és el seu poder.

La resistència de molts homes a cercar ajuda i a establir relacions de suport mutu no només està vinculada amb els manaments de la virilitat que

13 KAUFMAN, «Las siete P's de la violencia de los hombres».

Cal assumir que no hi ha una única masculinitat, obrint-se a la complexitat i diversitat de les identitats

operen a nivell cognitiu, sinó que el fet d'estar apartats del contacte amb el món dels afectes, de les emocions —és a dir, no ocupar-se de «coses de dones»—, ha representat una pèrdua de gran abast per al col·lectiu masculí, limitant les possibilitats de construir relacions d'ajuda mútua. Sabem que les pràctiques quotidianes que tenen a veure amb el contacte físic i emocional, amb nadons, amb infants, amb persones grans, permeten la construcció de vincles afectius amb les persones més properes i potencien l'empatia, actuant com antídote de l'abús. Per tant, es presenta el repte de repensar els rols de masculinitat i de paternitat donant espai a noves responsabilitats com a donadors i mantenidors de la vida.

Epíleg

Podem dir que estem al final del patriarcat en tant que estructura social formal, és a dir, ja no hi ha lleis, ni normes, almenys en les societats occidentals, que anomenin els subjectes humans de forma diferent. I en aquest procés, les dones, en tant que promotores dels canvis, han tingut un protagonisme essencial. Han assumit els reptes de voler viure i gaudir dels drets que els homes s'havien adjudicat per a si mateixos, especialment en l'àmbit públic i sense re-

nunciar a les tasques de cura malgrat la doble càrrega que això els ha suposat.

Possiblement podem dir que el gran repte pendent és a mans del col·lectiu masculí i el seu apropament a les tasques de cura. Manca la revolució de les pràctiques individuals dels homes, les quals passen pel reconeixement de les aportacions de les dones, per la responsabilitat en l'exercici del poder i la violència, pel rebuig a aquestes pràctiques i pel desig de participar en la cura de la vida. Assumir que el vell model està en crisi no només és necessari per a molts homes, sinó que ho és per a la humanitat en general. Plantejar-se el repte de repensar els conceptes de masculinitat, assumint que no hi ha una única manera de ser i d'actuar, obrint-se a la complexitat i diversitat de les identitats masculines, possiblement és un dels factors que ajudarà a acabar amb el patriarcat. En definitiva, la llibertat dels homes com a col·lectiu no pot continuar sostenint-se sobre la opressió de les dones. ◀

MÉS INFORMACIÓ

BERGARA, Ander (et. al.). *Los hombres, la igualdad y las nuevas masculinidades* [en línia]. Vitòria: EMAKUNDE-Instituto Vasco de la Mujer, 2008. Disponible a: <http://www.berdingune.euskadi.net/u89-congizon/es/contenidos/enlace/enlaces_mochila_gizonduz1/es_gizonduz/adjuntos/guia_masculinidad_cas.pdf>.

BOWLBY, John. *Vínculos afectivos: formación, desarrollo y perdida*. Madrid: Morata, 1999.

CAPDEVILA, Arantxa (et.al.). *Els rols de gènere, les relacions d'amor i de sexe en les sèries de ficció i la seva recepció per part de les i dels adolescents a Catalunya. El cas de Sin tetas no hay paraíso* [en línia]. Barcelona: CAC – URV, 2010. Disponible a: <[http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/estudis_recerca/Genere_amor_i_sexe_en_series_ficcion_i_adolescents.pdf](http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/estudis_recerca/Genere_amor_i_sexe_en_series_ficcio_i_adolescents.pdf)>.

DESCARTES, René. *Discurs del mètode*. Barcelona: Edicions 62, 2008.

Enquesta sobre violència masclista a Catalunya [En línia]. Barcelona: Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya, 2010. Disponible a: <http://www10.gencat.cat/gencat/binaris/20101210_violencia_tcm32-135494.pdf>.

KAUFMAN, Michael. «Las siete P's de la violencia de los hombres» [en línia]. Disponible a: <<http://www.michaelkaufman.com/wp-content/uploads/2009/01/kaufman-las-siete-ps-de-la-violencia-de-los-hombres-spanish.pdf>>.

LOWEN, Alexander. *La Traición al Cuerpo. Análisis bioenergético*. Madrid: Era Naciente, 1995.

MAGALLON, Carmen, «Sostener la vida, producir la muerte: Estereotipos de género y violencia». A FISAS, Vicenç. *El sexo de la violencia*. Barcelona: Icaria, 1998.

ROJAS, Luís. *Las Semillas de la violencia*. Madrid: Espasa Calpe, 1999.

TORNS, Teresa (et. al.). *Les dones i el treball a Catalunya: mites i certeses* [en línia]. Barcelona: Institut Català de les Dones, 2007. Disponible a <http://ideo.sectorweb.es/arxiu/Dones%20i%20treball_mites%20i%20certeses_estudis2.pdf>.

De la revolució sexual a l'adveniment de la sida

Mutacions associatives i reivindicatives

Lesbianes, gais, transsexuals, bisexuals... orientacions sexuals que han existit sempre però que fins a les darreres dècades del segle XX han viscut amagades en la intimitat individual per girar en contra del què el patró establert determina com a normal. No era fàcil fer el pas de reivindicar-se com un és. I no ho segueix sent. Perquè per a massa gent encara, la normalitat continua sent entesa com una desviació. Però cal reconèixer que s'ha avançat molt, superant, com totes les revolucions, moments de crisi que determinen la frontera entre l'èxit i el fracàs. Com ho va ser l'arribada de la sida. Una malaltia nova i letal que va carregar a la societat de nous perjudicis envers els homosexuals però, alhora, també va obligar l'administració i el moviment a establir una nova relació que avança cap a la plena normalització del col·lectiu LGTB.

Introducció

Les teories dels moviments socials han analitzat el desenvolupament de l'homosexualitat com a col·lectiu organitzat a redós d'uns «nous moviments socials» —juntament amb l'ecologisme, el feminisme i el pacifisme— que en el context del radicalisme del Maig del 1968 teoritzaren una sèrie de revolucions, entre elles, la sexual. Des d'aquest punt de vista, i en aquest context precís de radicalisme polític, l'anàlisi del moviment homosexual ha estat duta a terme utilitzant una comparació amb el moviment feminista, tot identificant-hi una influència del primer sobre el segon en diverses dimensions: la temàtica, tenint com a eslògan «l'alliberament sexual»; l'estil d'acció, promovent la participació pública i política; i la ideològica, prenent el rol particular de la identitat en el si de la mobilització política¹. Seguint aquestes tipologies, els moviments feministes i gais haurien de pertànyer al que s'ha identificat com a tipus de moviments expressius, identitaris i subculturals².

Si adoptem una anàlisi sociohistòrica de les mobilitzacions dels moviments homosexuals, no es pot descuidar un fet crucial. I és que la revolució sexual programàtica es veurà travada per l'amenaça de la sida i la por de veure qüestionat el relatiu

Marta Roca
Professora de Sociologia de la UAB
marta.roca@uab.cat

- 1 GIUGNI, «Les impacts de la démocratie directe sur les mouvements sociaux» i GIUGNI i PASSY, *Histoires de mobilisation politique en Suisse. De la contestation à l'intégration*.
- 2 GIUGNI i PASSY, *Histoires de mobilisation politique en Suisse. De la contestation à l'intégration*.

» A finals de la dècada de 1960, el moviment homosexual viu un procés d'autoafirmació que el porta a refusar la inautenticitat d'una identitat sexual reprimida

alliberament que va aconseguir. Per tant, la irrupció del VIH esdevé un element clau per entendre l'evolució de les reivindicacions i les formes d'organitzar-se del moviment homosexual i el desenvolupament del moviment LGBT.

Per mostrar aquesta qüestió, hem fet una recerca comparativa dels moviments homosexuals en tres contextos subestats —el català, el való i el suís francòfon³—, en què s'han analitzat els canvis apareguts en la relació entre el moviment homosexual masculí i l'administració pública —especialment en l'esfera jurídica— a mesura que es pren en compte políticament l'impacte de la sida.

Com veurem, amb l'enrolament polític de la lluita contra la sida, el moviment gai i les seves bases crítiques viuen canvis importants. La forta institucionalització i l'acció orientada vers l'establiment de serveis i prestacions destinades a ocupar-se dels problemes generats per la sida en i pel moviment homosexual —acollida, suport psicològic, prevenció, investigació....—,

faran que el centre de gravetat del moviment gai es desplaci en la direcció de les inquietuds i els tòpics morals d'una crítica més social que radical⁴. Així per exemple, el moviment gai, a diferència de la crítica radical formulada a la dècada de 1970, no qüestionarà tant la societat i l'estat, abandonant, en certa manera, l'exigència revolucionària d'invençió d'una societat alternativa. D'aquesta manera, podem afirmar, prosaicament, que amb la sida, les reivindicacions i les modalitats d'acció del moviment homosexual evolucionaran d'un «actuar contra el sistema» a un «actuar a l'interior del sistema», en ser més eficaç per fer evolucionar una sèrie de drets, com per exemple la igualtat en la majoria d'edat sexual, la legalització de les associacions o, entre d'altres, el reconeixement de les famílies i les parelles homosexuals.

L'evolució del moviment homosexual abans de la irrupció de la sida

Abans de la dècada de 1970, en els tres contextos subestats analitzats, els únics espais d'associació homosexuals estaven lligats a allò que es conei-

xia com a moviment homòfil⁵. Des dels anys 1950, els cercles homòfils, creats en la clandestinitat, oferien als seus membres activitats lúdiques i literàries, alhora que a vegades organitzaven serveis d'ajuda mútua. Aquests grups tenien com aspiració viure l'homosexualitat en una atmosfera de normalitat malgrat tenir finalitats més culturals que polítiques. Els membres romanien discrets i promulgaven la figura de persones honorables i responsables⁶. La camaraderia tenia preeminència sobre la sexualitat i es parlava d'«homo-eròtic» o «amor de camarada» en lloc d'utilitzar el terme homosexual.

A partir de finals de la dècada de 1960, l'incipient moviment homosexual estarà particularment inspirat pel moviment feminista. Així, la politització de les persones que ja en tenen prou d'estar condemnades a la inautenticitat d'una identitat sexual reprimida fa que

3 S'han escollit aquests tres països perquè són formes politicoadministratives descentralitzades o federals que han impulsat respostes legislatives a les reivindicacions del moviment gai abans que els respectius estats. En paral·lel, en els tres contextos, la institucionalització de les parelles homosexuals es durà a terme al mateix moment, encara que la naturalesa del debat i el producte jurídic variï.

4 BOLTANSKI i CHIAPELLO, *Le nouvel esprit du capitalisme*.

5 El més antic és el moviment homòfil suís *Der Keis* (el Cercle) que publica des de 1943 una revista en francès i anglès a Zuric que es difon a nombrosos països europeus. A Bèlgica, el Centre Culturel Belge o Cultuurcentrum België —més tard Centre de Culture et de Loisirs— es constitueix el juliol de 1954 (veure HELLINCK, «Infor-Homosexualité»). A Catalunya, als anys 1960, el moviment homòfil no estava implantat localment, però algunes persones homosexuals estaven abonats a la revista francesa *Arcadie* i seguien les activitats europees.

6 JACKSON, *Arcadie. La vie homosexuelle en France, de l'après guerre à la dépénalisation*.

Les principals reivindicacions concernien les llibertats i l'emancipació sexual, utilitzant l'arma de la provocació i de la visibilitat

es desenvolupi el nucli principal de les primeres crítiques formulades pel moviment gai. Es passa així de l'engany a un mateix i als altres a l'autoafirmació, l'orgull, el *pride* que els porta a refusar haver de continuar amagant-se i a patir la vergonya i la repressió.

En aquest context de canvis socials neix un nou moviment radical que es concreta amb l'aparició d'un nou conjunt d'organitzacions: durant l'ocupació a la Sorbona de París el maig de 1968, emergeix un Comité d'Action Pédérastique Révolutionnaire; el gener de 1969, la Federatie Studentenwerkgroepen Homoseksualiteit s'agrupa davant del Parlament holandès per reivindicar l'abolició d'un article d'una llei discriminatori envers les persones homosexuals; mesos més tard, la revolta de Stonewall a Nova York origina la creació de diversos grups com el Gay Liberation Front als EUA i a Anglaterra; el 1971 es funden el Front Homosexuel d'Action Révolutionnaire a l'Estat francès, el Frente Unitario Omosessuale Rivoluzionario Italiano i el Homosexuelle Aktion Westberlin a la República Federal Alemanya⁷.

Seguint aquest moviments, al final dels anys 1970, a la Suïssa francòfona neixen el Groupe Homosexuel de Ge-

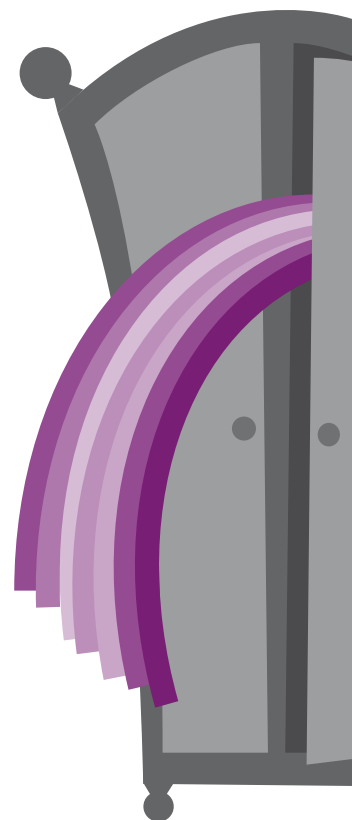
nève (GHOG)⁸ i el Groupe de Libération Homosexuel a Lausana, obrint, segons Stéphane Riethauser, «l'era de la visibilitat»⁹, en contrast amb la discreció del moviment homòfil. Per la seva part, a Valònia es constitueix el Mouvement Homosexuel d'Action Révolutionnaire (MHAR) a Lieja i a Brussel·les. En paral·lel, a Catalunya neix un moviment radical amb la voluntat de lluitar contra el context de la repressió del règim franquista envers les persones homosexuals. Concretament, el desenvolupament de l'avantprojecte de la *Ley de peligrosidad social y rehabilitación social* (LPRS), que condemnava les persones homosexuals només pel fet de ser-ho, juga un paper cabdal en l'articulació del moviment. Aquestes mobilitzacions seran viscudes com un èxit¹⁰ i amb aquesta gratificació es constituirà el primer moviment homosexual espanyol, el Movimiento Español de Liberación Homosexual (MELH). El 1975, tot just després de la mort de Franco, la transformació del

⁸ Actiu de 1978 a 1982.

⁹ RIETHAUSER, «Suisse».

¹⁰ Aquesta mobilització va ser una èxit per les persones que la iniciaren (veure FLUVIÀ, *El moviment gai a la clandestinitat del franquisme* (1970-1975)). Un canvi substancial serà aportat a la llei, votada el 1971, i és que ja no es tracta de condemnar l'homosexualitat sinó a les persones que realitzen «actes» d'homosexualitat.

⁷ HELLINCK, «Le Mhar en avait marre».

La crisi de la dècada de 1980

ve del fet que molts gais, tenint en compte les noves llibertats no comprenen el discurs revolucionari dels més polititzats

MELH, amb el lideratge de militants catalans, portarà a la fundació del Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC).

Les publicacions i accions mediàtiques d'aquestes associacions marquen l'entrada en escena de reivindicacions que establiran un primer pas cap a les institucions polítiques, això sí, amb un caire crític i d'oposició. Cal recordar que aquestes associacions clandestines s'enfrontaven a un marc de repressió i de persecució que atacava tots aquells que vivien llur homosexualitat sense amagar-se'n, juntament amb una aspiració revolucionària de l'alliberament homosexual. Les principals reivindicacions concernien les llibertats i l' emancipació sexual, utilitzant l'arma de la provocació i de la visibilitat¹¹. És interessant constatar que a Catalunya, el FAGC posà l'alliberament sexual al centre del seu repertori reivindicatiu, identificant-se en les causes feministes que no concernien pròpiament els gais —en tot cas, no directament— com per exemple les reivindicacions en favor del dret a l'avortament, el divorci o l'abolició del matrimoni¹². Així per exemple, la Plataforma del FAGC, constituïda el

1979, esdevé un veritable programa de reformes polítiques i socials depassant àmpliament la problemàtica homosexual.

Els tòpics crítics davant de la repressió

Durant la dècada de 1970, els moviments homosexuals dels tres contextos analitzats s'identifiquen amb els moviments revolucionaris i denuncien les institucions existents. Així per exemple, el matrimoni serà denunciat pel fet que encarna l'emblema paradigmàtic de la moral burgesa i heterosexual. Malgrat aquests tòpics revolucionaris, el context jurídicopolític de l'època —que reprimeix i penalitza obertament l'homosexualitat— obliga aquestes associacions a atendre altres prioritats més concretes que un model alternatiu de societat¹³. En aquest sentit, les associacions focalitzaran les primeres accions reivindicatives contra la repressió institucional envers les persones homosexuals. D'aquesta manera, les activitats van encaminades a reclamar l'abolició dels articles dels codis penals que sancionen les relacions homose-

xuals —especialment en relació a la majoria d'edat sexual, fixada en els 16 anys en els tres països analitzats per les relacions home-dona i en els 19 per les relacions entre homes— i les lleis «*de bonne vie et mœurs*»¹⁴ —que impedi- dien els homosexuals declarats exercir els seus drets i funcions com la resta dels ciutadans i ciutadanes: firmar un contracte de lloguer, ensenyar en una escola, ser funcionari de l'administració pública...— i suprimir els fitxers policials de persones homosexuals. A tall d'exemple, a Catalunya, el conjunt d'accions del moviment es focalitzen en la supressió de la menció de l'homosexualitat a la LPRS¹⁵. Així, els moviments homosexuals d'aquella època no van establir una distància amb l'estat ni el van boicotejar, com deixaven entendre les primeres reivindicacions, sinó que en la seva oposició mateixa, el sol·licitaven reclamant un anivellament d'una sèrie de drets o la supressió de lleis repressives.

D'altra banda, tot i que aquestes associacions portaran a terme algunes accions importants, tindran dificultats per reclutar membres. Com subratlla el

11 STAUB, «Les homosexuels et le Sida. Recherche d'une solution».

12 PETIT, *25 años más: una perspectiva sobre el pasado, el presente y futuro del movimiento de gays, lesbianas, bisexuales y transexuales*.

13 ROCA, *La reconnaissance en chemin. Institutionnalisation des couples homosexuels à Genève*.

14 A Suïssa, «*certificat de bonne vie et mœurs*»; a Bèlgica, «*outrage public aux bonnes mœurs*»; a l'Estat espanyol, «*Ley de peligrosidad social*».

15 PETIT, *25 años más: una perspectiva sobre el pasado, el presente y futuro del movimiento de gays, lesbianas, bisexuales y transexuales*.

sociòleg suís Michaël Voegtli pel context ginebrí, per molts gais, els costos de la militància practicada per aquests moviments radicals influència negativament a l'hora de prendre part de les associacions, prioritzant la recerca de llocs de trobada més festius i lúdics¹⁶. En aquest sentit, el GHOG no tindrà mai més de 10 membres actius, com també li passa al MHAR a Brussel·les.

Així, la dècada del 1980 s'inicia amb una forta crisi de la militància¹⁷, tant a Catalunya com als altres països europeus. Pel context català, el líder militant Jordi Petit (1954) ofereix una explicació d'aquesta crisi: «el moviment d'alliberament va ser víctima del seu èxit. Per què? Perquè era un moviment que volia contribuir a una revolució poc definida, però tenia una plataforma reivindicativa molt clara que era despenalitzar i parar la repressió i començar a informar perquè la gent s'autoacceptés i la societat ho entengués. Tot això es va començar a posar en marxa perfectament en 4 anys. En 4 anys ens van treure de la LPRS, ens van autoritzar... clar, les aspiracions revolucionaries, el col·lectiu ens deia: deixeu-nos en pau, deixeu-

nos divertir! I de fet es van buidar les associacions»¹⁸. Així, si el curs 1977-78 el FAGC tenia 200 membres actius, el 1980 aquests no arriben als 30¹⁹.

Pels més joves, la militància els sembla passada de moda. A Brussel·les, Ginebra i Barcelona l'escena militant i associativa està en crisi, en bona part per les escissions internes entre el moviment llibertari i el moviment crític²⁰ i la insatisfacció de molts gais, que amb l'assoliment de les noves llibertats, no comprenen el discurs revolucionari dels més polititzats i, encara menys, les crítiques adreçades als locals homosexuals. Com a conseqüència, per citar un exemple, el moviment radical MAHR no durarà ni dos anys, desapareixent per una manca de coordinació i per la lassitud dels militants que, esperant una revolució utòpica, veuen aquest moviment cada vegada més deslligat de la realitat i de les necessitats dels gais ordinaris.

L'adveniment de la sida

A grans trets, i pels tres contextos nacionals analitzats, el fenomen de la sida ha permès reconfigurar les reivindicacions del moviment homosexual i les seves relacions amb les instàncies polítiques. Així, producte de la transformació de l'experiència de l'homosexualitat masculina, personal i política, així com de l'estatus personal i col·lectiu, la sida ha propiciat un apropament d'aquestes persones i col·lectius cap als poders públics i viceversa.

En un primer moment, i davant d'una epidèmia sense precedents, els poders públics van haver d'inventar una política d'urgència, en la qual les associacions homosexuals, concretament les gais, hi van jugar un rol molt important, i hi van col·laborar activament en la concepció i l'execució de les campanyes de prevenció. Per dur a terme aquesta tasca, les associacions van rebre ajudes i subvencions dels poders públics, i es van professionalitzar adquirint una força proposicional sense precedents, com ho demostra la infraestructura sòlida i reconeguda de serveis jurídics i administratius, de suport telefònic i d'ajuda psicològica que articulen.

D'altra banda, la responsabilitat política de la sida, via els missatges de prevenció, va fer néixer una nova mirada pública de l'homosexualitat. El

16 VOEGTLI, «La politique de l'identité comme enjeu de luttes. Logiques de constitution et de transformation du collectif dans deux associations homosexuelles en Suisse», p.183

17 HELLINCK, «Le Mhar en avait marre».

18 Entrevista amb Jordi Petit, 13/12/2008

19 PETIT, *25 años más: una perspectiva sobre el pasado, el presente y futuro del movimiento de gays, lesbianas, bisexuales y transexuales*.

20 El moviment llibertari és més radical, encarnant els tòpics del Maig del 1968; per la seva part, el moviment crític té un caràcter més social en el sentit de privilegiar la creació d'espais de sociabilitat i d'ajuda mútua.

» Amb la sida, les reivindicacions i les modalitats d'acció del moviment homosexual evolucionaran d'un «actuar contra el sistema» a un actuar a l'«interior del sistema»

sofriment viscut pels homosexuals, confrontats a un doble rebuig —per la seva pràctica sexual desviant i per una malaltia infecciosa desconeguda—, va trobar la via d'una publicitat en termes d'una «política de la pietat» —*politique de la pitié* en paraules de Luc Boltanski²¹ — apel·lant primer a la compassió i seguidament a la solidaritat²². Aquests esforços i accions polítiques va estar destinades a normalitzar l'homosexualitat, un treball que en un moment donat va ser d'una urgència extrema, ja que les diverses instàncies compromeses en la lluita contra la sida s'enfrontaven a una possible radicalització de l'estigmatització de les persones gais, pel sol fet de la seva identificació amb la malaltia.

21 BOLTANSKI, *La souffrance à distance*.

22 Cal recordar que la majoria de països europeus adoptà una opció política liberal en oposició a les mesures repressives que alguns proclamaven per fer front a l'epidèmia, com la creació de sudatòriums o tatuar els infectats amb una senyal distintiva (veure DODIER, *Leçons politiques de l'épidémie de Sida*). Els eixos d'aquesta política liberal, promulgada per l'Assemblea Mundial de la Salut el 1987, són els programes de reducció de riscos i la reducció dels efectes negatius del VIH en l'esfera personal i social, fent una crida a la solidaritat i a la lluita contra la marginalitat.

Noves estructures i formes organitzatives

La implicació en la lluita contra la sida no va ser capitanejada pels moviments gais tradicionals, sinó que es creen noves estructures en paral·lel a l'emergència d'una nova generació d'activistes. A Brussel·les, el jurista Michel Vincineau impulsa *Appel Homo Sida*, la qual, des de la seva creació, se centra seriosament en la qüestió dels canvis d'actituds socials i en difondre tota la informació possible sobre el VIH. Com en molts països, a Catalunya i a la Suïssa francòfona, en el moment de l'emergència de la sida, molts homosexuals refusen renunciar a un alliberament sexual obtingut recentment, per la qual cosa, les associacions s'apropen als poders públics per garantir la pervivència de les llibertats assolides. Aquest apropament és tan important que, per exemple, la història de la lluita contra la sida a Suïssa no es pot explicar si es dissocia l'acció portada a terme pels poders públics i l'acció dels moviments homosexuals. Així, poc després de la seva creació el 1982, l'associació ginebrina *Dialogai*, esdevé la primera «antena cantonal de la lluita contra la sida». A casa nostra, el 1986 neix a Barcelona la Coordinadora Gai-Lesbiana (CGL), primera associació homosexual en mobilitzar-se per coordinar accions de

lluita contra la sida, com per exemple, l'establiment d'una línia telefònica d'informació i atenció —la Línea Rosa, que també trobem en els dos altres contextos— o la creació d'un despatx d'advocats i de psicòlegs i un servei d'acompanyament de les persones malaltes.

Aquest canvi d'estatus, sovint ha estat definit per les teories dels moviments socials com a conseqüència d'un procés d'institucionalització que també ha estat jutjat des de la perspectiva militant com una conversió política al reformisme. Però aquesta conversió política no significa l'abandonament del què la constituïa en agència militant. Per exemple, la CGL no abandona les seves preocupacions sobre la situació i la condició de les persones homosexuals en la societat; el que canvia és l'adopció d'un altre estil d'acció i de reivindicació que respon a les necessitats de fer front a l'epidèmia de la sida. Seguint en el cas català, Jordi Petit es pot considerar una de les persones que ha propiciat l'acostament de la nova generació de militants homosexuals a les institucions existents —com els partits polítics, l'administració i la premsa— en lloc de boicotejar-les. Per assolir aquest canvi, ha calgut un aprenentatge tant en la imatge del propi col·lectiu com en la formulació d'un discurs audible i vàlid²³.

23 HIRSCHMAN, *Défection et prise de parole*.

Amb la col·laboració institucional, el moviment homosexual passa de la denúncia de l'alienació dels homosexuals a la lluita contra l'estigmatització social del col·lectiu

Constituir-se en experts, detenir un saber específic i saber-lo divulgar, són les tasques que va haver de dur a terme la CGL.

D'altra banda, la sida també canvia la relació entre les associacions i l'ambient gai, sobretot en la seva dimensió festiva i comercial²⁴. Així, es busca la col·laboració de les discoteques i les saunes gais en la lluita contra la sida, abandonant la crítica radical que el moviment mantenia envers aquest locals durant la dècada de 1970 i principis de la de 1980. De la mateixa manera, la sida també ha permès rebel·lar una sèrie de qüestions que fins aleshores havien estat negligides o menyspreades pels militants gais, com la necessitat de protegir i reconèixer jurídicament les parelles homosexuals²⁵.

En definitiva, podem dir que enfront de la radicalització de la condició de víctima engendrada per la sida, les formes d'intervenció de la crítica homosexual es transformen i s'integren als marcs pràctics i normatius de les polítiques de prevenció. Així, arran de la col·laboració en les polítiques de prevenció, les crítiques gais canvien de forma i de registre, passant de denunciar un estat

d'opressió a criticar les desigualtats i discriminacions patides pels homosexuals, les quals s'havien radicalitzat pel fenomen de la sida. En altres paraules, de la denúncia de l'alienació de la persona homosexual, es passa a posar èmfasi en les situacions de menyspreu i en les estigmatitzacions socials dels homosexuals. Aquests canvis en les formulacions del vocabulari activista fan les crítiques molt més operacionals políticament parlant, ja que la marginalització, la discriminació i l'exclusió són constituïdes com a problemes públics que la política liberal de prevenció de la sida ha d'atendre. ◀

24 BROQUA, *Agir pour ne pas mourir ! - Act up, les homosexuels et le sida*.

25 DODIER, *Leçons politiques de l'épidémie de Sida*.

MÉS INFORMACIÓ

BOLTANSKI, Luc. *La souffrance à distance*. Paris: Métailié, 1993.

BOLTANSKI, Luc i CHIAPELLO, Eve. *Le nouvel esprit du capitalisme*. Paris: Gallimard, 1999.

BROQUA, Christophe. *Agir pour ne pas mourir ! - Act up, les homosexuels et le sida*. Paris: Les presses de Sciences po, 2006.

DODIER, Nicolas. *Leçons politiques de l'épidémie de Sida*. Paris: EHESS, 2003.

FLUVIÀ, Armand. *El moviment gai a la clandestinitat del franquisme (1970-1975)*. Barcelona: Laertes, 2003.

GIUGNI, Marco. «Les impacts de la démocratie directe sur les mouvements sociaux». A *Annuaire suisse de science politique*, 199, n°31, p.173-185.

GIUGNI, Marco i PASSY, Florence. *Histoires de mobilisation politique en Suisse. De la contestation à l'intégration*. Paris: L'Harmattan, 1997.

HELLINCK, Bart. «La préhistoire du mouvement gay/lesbien belge». A *Bulletin Centre Suzan Daniel*, de desembre de 2003.

HELLINCK, Bart. «Le Mhar en avait marre». A *Bulletin Centre Suzan Daniel*, de desembre de 2004.

HELLINCK, Bart. «Infor-Homosexualité». A *Bulletin Centre Suzan Daniel*, de desembre de 2006.

HIRSCHMAN, Albert O. *Défection et prise de parole*. Paris: Fayard, 1995.

JACKSON, Julian. *Arcadie. La vie homosexuelle en France, de l'après guerre à la dépénalisation*. Paris: Autrement, 2009.

PETIT, Jordi. *25 años más: una perspectiva sobre el pasado, el presente y futuro del movimiento de gays, lesbianas, bisexuales y transexuales*. Barcelona: Icària, 2003.

POLLAK Michael. *Les homosexuels et le Sida. Sociologie d'une épidémie*. Paris: Métailié, 1988.

RIETHAUSER, Stéphane. «Suisse». A *Dictionnaire de l'homophobie*. Paris: PUF, 2003.

ROCA, Marta. *La reconnaissance en chemin. Institutionnalisation des couples homosexuels à Genève*. Zurich-Ginebra: Seismo, 2010.

STAUB, Roger. «Les homosexuels et le Sida. Recherche d'une solution». A *Informe sobre la situació a Suïssa*. Zurich: ASS, 1988.

VOEGTLI, Michael. «La politique de l'identité comme enjeu de luttes. Logiques de constitution et de transformation du collectif dans deux associations homosexuelles en Suisse». A SURDEZ, Muriel; VOEGTLI, Michäel i VOUTAT, Bernard. *Identifier, s'identifier*. Lausana: Antipodes, 2010, p.177-201.

Les noves realitats familiars trenquen els tòpics?

Fàcilment podem atribuir a la revolució sexual la visualització i l'acceptació social de les unitats domèstiques que trenquen el model de la parella heterosexual. Sobretot les homosexuals, tot i que també les famílies monoparentals. Però aquesta transformació s'ha quedat a mitges. Perquè si bé s'ha aconseguit un reconeixement social de les mal anomenades noves famílies, aquestes acaben reproduint els estàndards de comportament d'unes relacions heterosexuals que encara avui disten molt d'assolir la igualtat real entre les parts.

Segurament, una de les coses que hauríem de fer abans d'entrar en el debat sobre les noves realitats familiars és deixar de parlar, precisament, de noves famílies. Crec que és agosarat seguir-ho fent, donat que les famílies que considerem noves són, simplement, aquelles que són diferents al model tradicional: la família biparental heterosexual.

De «noves famílies» n'hi hagut sempre: famílies encapçalades per vídues joves, per mares solteres, per avis i àvies que es fan càrrec de les criatures... Però la tipologia familiar biparental i heterosexual segueix sent la majoritària, tot i que ha anat compartint força simbòlica amb l'entrada en l'esfera pública de famílies amb una composició diferent i també, amb el qüestionament de l'amor per sempre.

Les famílies monoparentals i homoparentals són realitats que emergeixen des de l'àmbit privat i de l'exclusió amb els recents canvis socials i legislatius. Són realitats existents, amagades o menysvalorades socialment, que ara han recuperat espai públic, mostrant-se com una realitat familiar més, sense complexos, i acompanyades d'avenços legislatius importants.

La diversitat familiar ja és un fet innegable, tot i que encara hi ha molts reptes per assolir una igualtat d'oportunitats real per a tots els tipus de famílies per tal que s'equiparin en drets amb l'anomenada «família tradicional», la família nuclear. Els avenços legislatius —tardans al que la societat reclama— sorgeixen de l'impuls de les reivindicacions socials. Així, les realitats familiars diferents

Carme Porta
Exsecretària de Polítiques Familiars i Drets de la Ciutadania
del Departament d'Acció Social i Ciutadania
de la Generalitat de Catalunya

» És agosarat seguir parlant de noves famílies donat que les famílies que considerem noves simplement són les diferents al model tradicional: la família biparental heterosexual

s'han anat explicitant i reconeixent, però qualsevol petit entrebanc polític pot ser un gran pas enrere en la seva normalització. Per exemple, a nivell català, la llei que ha legalitzat el matrimoni homosexual o la que ha reconegut legalment les famílies monoparentals són avenços importants de referència a Europa i al món que pegen d'un fil segons les decisions polítiques que es prenguin.

La vida quotidiana i la moral sexual

Parlar de família, parlar de famílies, és parlar de l'organització de l'esfera privada, fent-la pública. En altres paraules, convertir en debat públic allò que es decideix fer en la gestió i en l'organització de cada vida. I aquesta no és una qüestió fàcil, perquè la nostra societat dual sempre situa el debat públic al marge de la vida quotidiana. No va ser fins l'arribada del feminisme, amb la màxima d'«allò personal és polític», que aquesta dualitat es va veure desemmascarada. En aquest sentit, l'antropòloga Dolores Juliano ens apunta, molt encertadament, que «la dona exerceix com a frontissa entre família i societat. Els progressos de la seva condició s'han fet, al mateix temps, dins i contra la família. El seu estatus ha evolucionat bastant més ràpidament que

les estructures socials i econòmiques, i els nous models familiars i socials dependran de com pugui definir un nou espai la societat».¹

Situar en l'esfera pública debats com la sexualitat, la manera de viure-la, la manera d'estimar, l'orientació sexual, la sexualitat femenina i masculina sense estereotips... és un debat amb una força ideològica enorme. De fet, la societat patriarcal en què vivim es basa en una jerarquia sexualitzada que té una teoria pròpia de la sexualitat que exigeix un rol masculí preponderant i actiu, agressiu i heterosexual, tot impeding la visualització de la sexualitat femenina, l'homosexualitat i els rols sexuals que poden ser molt diferents del model exigut. Una sexualitat que es basa en la construcció social i cultural dels gèneres i dels rols exigits a cadascun d'ells. Una sexualitat, doncs, basada en la desigualtat i la negació de la diferència sexual que dotaria d'autoritat a les dones i a les altres maneres de viure i veure la sexualitat. El patriarcat i els cànons socials, econòmics i culturals que ha imposat també construeixen la invisibilitat de les desigualtats que generen, naturalitzant-ne la seva exclusió històrica.

Les dones, privades de la nostra experiència i supeditades a l'àmbit privat,

reben els murs d'aquest món dual i plantejem debats que ens porten a la nostra experiència quotidiana. Ens centrem en les reivindicacions que ens converteixen en centre i diana: el dret al propi cos! És a dir, fer del propi cos el centre del debat públic per contextualitzar i donar a conèixer una realitat amagada per a fer possible una altra manera de viure.

La moral sexual predominant, liderada per sectors conservadors i notòriament hegemònics de l'església catòlica i de la societat en general, no paeix el trencament de la dualitat i segueix apostant pels rols tradicionals, pels atacs bel·ligerants al dret al propi cos i pel discurs irreal d'una única forma d'amor: en el si d'un matrimoni —evidentment heterosexual— consolidat amb els anys pel sentiment d'amistat profunda i camaraderia que afegit a l'amor pur inicial es converteix en el ferm i indissoluble vincle que fa possible les relacions sexuals en base a la procreació. Qualsevol forma d'amor i sexe que surti d'aquests paràmetres és considerat immoral i s'autoexclou d'allò «normal» segons aquests paràmetres morals.

D'altra banda, la concepció de la sexualitat femenina lligada gairebé exclusivament a àmbits que la patologitzen, ha amagat el desig sexual com a motor de canvi. Aspectes com l'avortament —

¹ JULIANO, «La construcción Social de la Familia».

Les famílies monoparentals i homoparentals són realitats << que ara han recuperat espai públic, mostrant-se com una realitat familiar més

que ha centrat, i malauradament ha de seguir centrant, les reivindicacions— o més enllà, com la planificació familiar, l'assistència digna en l'àmbit ginecològic i sanitari, l'educació sexual o els mètodes anticonceptius, per citar els exemples més rellevants. Tots ells són aspectes pràctics i bàsics d'aquesta reivindicació «simple» del dret al propi cos, que són negats de forma constant per la moral sexual patriarcal, entenent el desig sexual —sense un objectiu fonamental com és la procreació— com un vici social de la societat moderna.

Sortir de l'armari

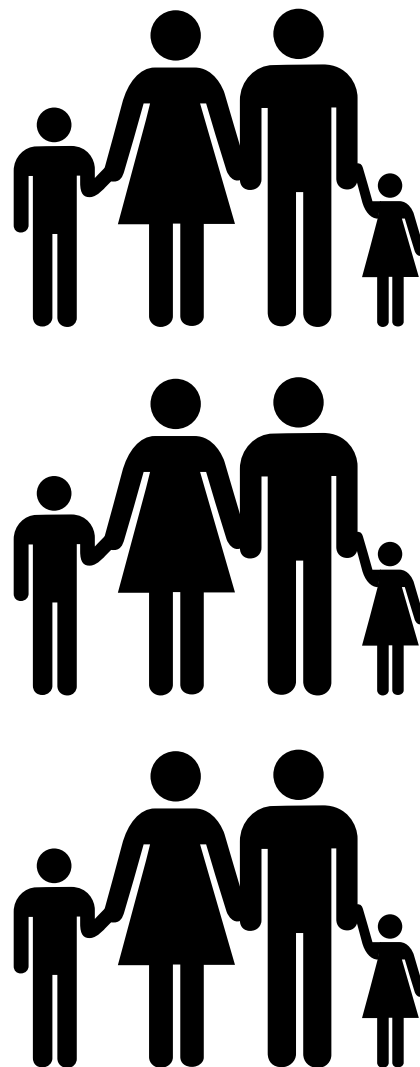
Aquesta és una expressió fortament lligada al moviment gai i lesbià per definir la manera d'alliberar-se de les limitacions pròpies i les socialment imposades, per passar a mostrar públicament l'orientació sexual amb normalitat. El fet de viure el desig dins l'armari és una forma molt gràfica d'expressar la incomoditat de no manifestar el propi desig cap a persones del mateix sexe. Fer sortir el desig de l'armari també és trencar la dualitat social imposada, posar a l'àmbit públic la pròpia sexualitat i mostrar-la amb alegria per tal d'animar d'altres persones a fer el mateix. Una manera aparentment festiva de trencar amb les

normes socials que sostenen l'homosexualitat en les tenebres de l'amoralitat, fent de l'heterosexualitat l'únic espai de la normalitat.

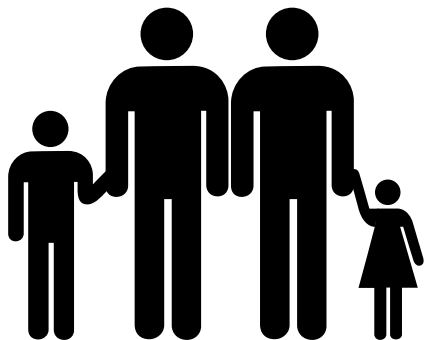
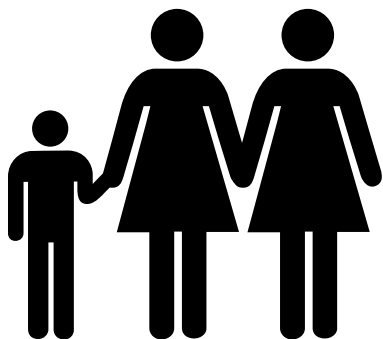
Però aquesta expressió pública de la sexualitat també fa miques una moral sexual patriarcal que converteix la família tradicional i la monogàmia en els bastions d'uns valors altament conservadors i excloents. La visualització d'un desig sexual diferent també és la visualització d'uns drets, estiguin o no reconeguts. Com apuntava fa més de 40 anys Kate Millet², «el sexe revesteix un caràcter polític que, la majoria de les vegades, sol passar inadverent». La visibilitat del propi desig no és un tema d'educació o de discreció, sinó una acció política que posa sobre la taula el dret a estimar i desitjar, sigui quin sigui el sexe de la persona. La presència social trenca l'aïllament i el silenci, principal condició per a l'exclusió social.

Pel que fa a la realitat heterosexual masculina, el fet de trencar els rols no suposa un trencament social en si mateix. Però aquest trencament sí que es produeix amb la visibilitat del desig

2 Feminista i escriptora nord-americana, coneguda per la seva obra *Política sexual* editada a la dècada de 1970 i que va ser la seva tesi doctoral. Ha estat exclosa de l'acadèmia per les seves opinions i militància, així com per la seva visibilitat i activisme lesbià.

>> En famílies de dos homes o dues dones, la majoria de vegades, el rol de cada membre en l'organització familiar respon a criteris tradicionals

femení i del desig homosexual³. En el cas específic de lesbianes i gais, això genera una identitat col·lectiva que els defineix i generalitza respecte la resta de la societat, tot i que la diversitat dins del propi col·lectiu i les diferències de rol entre lesbianes i gais són evidents.

Els rols sexuals d'homes i dones no es trenquen segons quin sigui el o la subjecte de desig, sinó que perviuen i s'adeqüen normalment als estàndards tradicionals. La sexualitat gai s'assembla a l'heterosexual masculina pel que fa a l'activitat, segurament, segons diferents estudis, per la influència de la testosterona amb el nivell de libido i activitat sexual. De la mateixa manera, la sexualitat lesbiana també segueix els patrons de la sexualitat femenina tant en la seva activitat com en la seva evolució social, malgrat ser molt menys visible tant pel que fa al desig heterosexual femení com pel que fa als companys de viatge. La invisibilitat lesbiana acaba sent un problema per la identitat de moltes dones que no troben en la seva incomoditat vital referents clars i visibles que les permetin reconèixer el propi desig amb normalitat.

La diversitat familiar és monògama?

Fer una afirmació d'aquesta magnitud podria semblar agosarat. Però cal tenir en compte que si bé han canviat les formes, alguns continguts no han variat tant. Jo mateixa he afirmat moltes vegades que les menys tradicionals de les famílies —com ara les lesbianes i gais— alhora són les més tradicionals. És a dir, sí que es trenca el binomi de la complementaritat entre homes i dones amb les famílies formades per parelles del mateix sexe; però els rols i les formes d'organització que desenvolupen en el si d'aquesta unitat familiar responen, la majoria de vegades, a criteris tradicionals.

També és agosarat fer aquesta afirmació pel que fa a les famílies monoparentals. La manca de parella ens pot portar a pensar en una alta llibertat per a l'exercici de la sexualitat quan realment, l'organització social i familiar limita la vida social dels i les caps de família monoparental. A més, cal tenir en compte que, en un percentatge altíssim, la majoria de famílies monoparentals estan encapçalades per dones, per la qual cosa, a les dificultats d'organització s'hi ha de sumar la precarietat eco-

3 No voldria obviar la realitat transsexual però entenc que és una realitat a qui afecta principalment la construcció social i cultural dels gèneres, però que pot ser assimilada al desig sexual en funció del gènere viscut.

Què posa en qüestió la monogàmia? Deslligar amor i sexe. Un binomi indestructible als ulls de la societat però que el plaer aconsegueix posar damunt la taula

nòmica⁴ així com un rol social atribuït que tampoc permet una sortida excessiva al desig, essent els fills i/o filles el centre de la seva vida.

D'altra banda, les parelles heterosexuals amb fills i/o filles també han anat variant la uniformitat. A partir dels canvis legislatius iniciats en la «transició democràtica» de l'Estat, trobem realitats convivencials ben diferents. Fruit de divorcis i separacions, trobem famílies monoparentals o reconstituïdes, però també uns rols sexuals diferents que també trenquen, més sovint del que es veu i es pensa, la monogàmia.

La família com a institució ha exercit d'agent socialitzador recolzada en valors tradicionals i ha provocat l'estigmatització d'altres realitats considerades desviacions socials. Al meu entendre, l'entrada en escena del reconeixement de les diferents formes familiars, posa sobre la taula una inaplaçable exigència de solucionar el conflicte entre realitats que tenen a veure amb els cànons socials i la fractura que les experiències de les persones expressen. Quan la llibertat s'eixampla, la ficció d'una societat homogènia es posa en evidència i es fan visibles diversitats que enriqueixen i que cal defensar perquè la vida pugui

ser gaudida sense les desigualtats que provoquen la invisibilitat i la manca de llibertat femenina.

Però el model familiar diferent, com l'homosexual, no posa en entredit la monogàmia. També és una forma de desig «en parella» que no trenca el compromís entre les persones que lliurement opten per una unió amorosa i sexual, tot i que trenca tòpics morals tradicionalistes enquistats en la nostra societat. Per tant, què és el que planteja el desig sexual fora de la parella o l'opció de viure sense parella estable? Què és el que posa en qüestió la monogàmia? Al meu entendre és el plaer, el deslligar amor i sexe. Un binomi, aquest sí, indestructible als ulls de la societat, però que el plaer aconsegueix posar damunt la taula.

A l'anomenada revolució sexual es van igualar homes i dones, com si la diferència sexual no hi comptés per a «fer l'amor i no la guerra». Aquesta revolució era predominantment heterosexual —tot i que va donar entrada i visibilitat a l'homosexualitat— i no va alliberar les dones del seu rol. Les va assimilar al plaer masculí, de forma diferent a la tradicional segurament, però sense pensar en la diferència i en la llibertat femenina. Algunes experiències de la dècada de 1970 relatades per dones han visualitzat la profunda incomoditat que sentien en l'anomenat «sexe lliure».

Per moltes d'elles era simplement estar disposades a que qualsevol amic se les pogués emportar al llit, perquè negar-s'hi també estava mal vist. Moltes van haver de sentir-se dir allò d'«ets una estreta».

Per tant, el plaer entès des d'una òptica individual i intransferible, el plaer diferent d'homes i dones, i el respecte al desig de cadascú o cadascuna, és el que fonamenta les relacions igualitàries, en què la llibertat i el compromís poden anar lligats. Qüestiona el mite de l'amor romàntic, que és el que ens subjuga. L'amor per sempre, l'amor gairebé impossible, mogut per la passió irrefrenable però amb l'únic objectiu de compartir la vida i reproduir-la. Un amor on la sexualitat juga un paper secundari i els rols socials d'homes i dones es mantenen.

Parlar de desig i de plaer, deslligar amor i sexualitat, és el que pot trencar el mite i fer possible viure sense limitacions però amb respecte. Aquest fet es pot viure en el si de les «noves» realitats familiars, però l'experiència ens mostra que va molt més enllà.

La família, en tant que institució burgesa, perviu, però no tal com s'havia anat definint, sinó a través de realitats més plurals i diverses. L'organització nuclear perviu, i malgrat la consciència que l'amor no dura per sempre, la passió amorosa i sexual es bolca en el si de

⁴ Els estudis ens mostren la situació de desigualtat salarial entre dones i homes; evidentment aquí no puc ni toca desenvolupar-ho.

» Una sexualitat lligada al plaer, i el dret a estimar fora del marc heterosexista, són les premisses del canvi de paradigma en la sexualitat

la parella —en el cas que n'hi hagi—, sigui heterosexual o homosexual. La fidelitat es manté com a vincle gairebé únic per a la convivència. Si es trenca aquesta norma bàsica, la convivència ja no és possible o serà molt més difícil.

Entenc que aquest és el nus. El vincle entre dues persones que s'estimen i decideixen tirar endavant un projecte familiar comú es basa en el respecte mutu, en l'amor, en el plaer sexual... Però la passió no sempre es manté i hi ha moments d'incertesa. Les infidelitats, en la nostra societat, són equiparables a la mort. Més val no parlar-ne, més val amagar-les. Són elements distorsionadors de l'amor i el sexe en parella. Poden ser, si no es superen, l'inici d'un trencament o el tram final del mateix.

Però podem trobar exemples arreu del món en què la vida amorosa i sexual no és així, i en què la vida familiar i la comunitària són més fluides, sense tantes barreres. La parella segueix una unió a redós del cicle natural de les coses, dels fets, de l'amor i de la passió. No es tracta de contraposar la fidelitat i la monogàmia a altres models més alternatius de relació o la infidelitat com a centre de la relació. Però sí cal evidenciar que el canvi que comporta el discurs de la sexologia introduït la dècada de 1960 influeix en el reconeixement de la diversitat familiar, tot i que les diferents rea-

litats familiars no són, pròpiament, qui engega el canvi discursiu. El que obre el debat és el desig sexual, l'evidència i la necessitat que els drets de ciutadania passen pel dret al propi cos. La necessitat d'una sexualitat més enllà de la reproducció, la reivindicació d'una sexualitat lligada al plaer —un plaer fins llavors sota supremacia masculina— i el dret a estimar fora del marc heterosexista, són les premisses del canvi de paradigma en la sexualitat. ◀

MÉS INFORMACIÓ

JULIANO, Dolores. «La construcción Social de la Familia» [En línia]. A *Panorama Antropológico*. Disponible a: <<http://usuarios.multimania.es/car-mela2/docum/infParHecho01.htm>>.

MILLET, Kate. *Política sexual*. Madrid: Càtedra – Instituto de la Mujer, 1995.

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Jordi
Carbonell
Entre l'amor
i la lluita

Memòries

Proa

Jordi
Carbonell

www.irla.cat/botiga

NAVEGADOR

Noruega, paradigma de la igualtat legislativa

VISTA PRÈVIA

Si busquem referents de com els valors de la Revolució Sexual s'han traduït en acció política, Noruega ocuparà un dels primers llocs de la llista de països que s'han adaptat i han promogut uns canvis socials que busquen construir la igualtat dins la diversitat de gèneres, amb accions concretes i amb polítiques transversals que busquen eradicar les discriminacions per sexe i orientació sexual. Però sovint, les lleis esdevenen condicions necessàries però no suficients. Perquè la igualtat real no és la que s'escriu en un paper, sinó la que la societat interioritza.

Quan pensem en els canvis produïts en les últimes dècades a Europa i on s'ha avançat més en la reducció de les diferències per raons de sexe, d'orientació sexual o de la gestió dels nuclis familiars, sempre ens vénen al cap els països escandinaus. De fet, tenim la tendència d'emmirallar-nos en ells cada cop que busquem alguna referència a l'entorn dels diferents models d'estat del benestar. En aquest cas concret, és justificat posar el punt d'atenció en aquesta regió, ja que són els que més han treballat des de l'administració per aplicar lleis i crear polítiques actives que busquen equiparar els drets de dones i homes, la conciliació de la vida familiar amb la laboral i la personal, i la igualtat i el reconeixement de les parelles homosexuals o de les persones transsexuals. Però fins a quin punt aquests canvis administratius han modificat l'imaginari social? És a dir, fins a quin punt les polítiques han transformat les relacions i els rols dels sexes? En definitiva, fins a quin punt han promogut un canvi real?

La revolució sexual produïda durant la dècada de 1960 en els països desenvolupats va ser l'embrió d'un conjunt de canvis socials que han arribat fins els nostres dies. D'una banda buscava trencar amb el model sexual imperant, que reduïa les relacions sexuals a funcions reproductives, desiguals i sempre des de l'òptica masculina dominant. Però també es volia anar més enllà i produir un canvi real en els rols socials i en com es gestionen les relacions sexuals. La no penalització i extensió de l'ús dels preservatius, la píndola contraceptiva i l'eliminació de tabús sobre el sexe a través de l'educació, que

Silvia Casola
Sociòloga
silviacasola@gmail.com

» Noruega és un dels països d'Europa que més ha treballat per reduir les desigualtats de gènere o orientació sexual, essent pioners en aquest àmbit

ha fet arribar informació a tota la societat, són els grans avenços que s'han produït arran de la revolució sexual.

Aquestes transformacions del model sexual imperant sorgeixen en paral·lel a allò que autors com Dirk J. Van de Kaa¹ anomenen segona transició demogràfica, la qual, precisament, s'inicia en els països nord-europeus. Aquest procés ve marcat per la pèrdua de pes de l'estructura i les relacions familiars tradicionals producte, entre d'altres factors, de la reincorporació² de la dona al mercat laboral, la qual deriva en un canvi de valors que, entre d'altres qüestions, es tradueix en una davallada i un retard de la nupcialitat o l'increment del nombre de divorcis.

Tots aquests canvis i transformacions inicien un procés que avui encara continua viu, tal com podem observar en les diferents lleis que es van aprovant als països europeus relacionades amb el matrimoni homosexual, els drets a l'adopció i les polítiques de conciliació

i d'igualtats d'oportunitats. D'aquesta manera, en aquest article, volem analitzar la vigència d'aquesta revolució i quins són els avenços reals que s'han produït. Per aquest motiu, es posa el punt d'atenció en els eixos que es volien canviar des de la revolució sexual, s'analitzen les polítiques realitzades a l'entorn de la igualtat entre homes i dones, s'estudia l'estat actual de les polítiques a l'entorn dels drets homosexuals i s'observen les polítiques familiars que s'han dut a terme i la seva relació amb els dos punts anteriors. Per fer-ho, ens centrarem en Noruega, utilitzant aquest país com a model paradigmàtic dels països escandinaus, els més avançats de tota Europa en aquest aspecte.

De la igualtat teòrica a la igualtat real

Si observem l'acció de govern de Noruega a les darreres dècades, trobarem diferents estratègies a l'hora d'abordar les polítiques d'igualtat o la gestió transversal de les polítiques de gènere³, ja sigui cercant un canvi d'estructura social, és a dir, de model social, o bé accions més concretes com, per exemple,

la legislació en matèria de drets laborals o sobre la quota de representació femenina en una institució o organisme. La major part dels països europeus han fet diverses actuacions a l'entorn de la reducció de la discriminació per raons de gènere les darreres dècades, sobretot per pal·liar les desigualtats, però encara són minoria aquells que han fet un pas més i han introduït la mirada transversal de gènere a tota la seva obra de govern. Aquest és el cas de Noruega, que a banda d'aplicar polítiques d'igualtat concretes, utilitza una mirada transversal en la gestió de les polítiques de gènere en cadascuna de les diverses actuacions del seu govern.

Noruega, concretament, és un dels països d'Europa que més ha treballat per reduir les desigualtats, especialment les derivades de raons de gènere o d'orientació sexual, essent pioners en aquest àmbit. Ha ratificat tots els tractats internacionals sobre igualtat de gènere des de 1979, moment en què adopta les conclusions extreïdes de la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra les dones (CEDAW, per les seves sigles en anglès) de l'ONU i ha impulsat la creació de diverses lleis i actuacions des del govern en aquesta línia. En aquest sentit, les accions que s'han desenvolupat des del govern noruec actuen en un ampli ventall de situacions, que van des de

1 VAN DE KAA, «Europe's Second Demographic Transition».

2 Amb l'ascens de la classe mitjana, moltes famílies reproduïen un model burgès que comportava que les dones abandonin el mercat de treball per dedicar-se a les qüestions domèstiques. Per aquest motiu, parlem de la reincorporació de les dones en el mercat laboral. Així mateix, cal tenir en compte que bona part de les dones de classe treballadora sempre han estat actives en el mercat laboral.

3 La Unió Europea, entre d'altres organismes internacionals, defineixen aquests conceptes com a dues mirades complementàries, no equivalents, i treballa perquè tots els països de la Unió utilitzin ambdues perspectives.

L'executiu noruec desenvolupa polítiques intervencionistes
que busquen provocar el canvi social necessari
per aconseguir una societat més igualitària

<<

la llei de la d'igualtat de gènere (1978) fins a la representació femenina en els comitès d'empresa (2008), contemplant diferents nivells d'actuació. Són polítiques intervencionistes que busquen provocar el canvi social necessari per aconseguir una societat més igualitària.

Però fins quin punt els canvis normatius s'han transformat també en canvis socials? En les últimes quatre dècades són molts els canvis produïts a la societat noruega i sovint ens trobem que societat i legislació no van al mateix ritme. Algunes vegades és la societat qui obliga a canviar la legislació vigent per adaptar-la a la nova realitat, com és el cas de la revolució sexual, que ha provocat que diversos països hagin anat adaptant les normes als nous comportaments socials buscant regular-los. Però en d'altres ocasions, és la legislació qui s'avança, buscant, precisament, un canvi social. Aquest, per exemple, seria el cas de les lleis i actuacions realitzades contra la violència sexual, que busquen un canvi en l'acceptació social de la violència de gènere i abolir-la.

En aquest sentit, si observem la feina realitzada pel govern noruec els últims anys, podem veure que aquesta s'agrupa, principalment, al voltant de tres puntals de la lluita per la igualtat de gènere, no equiparables però si entrellaçats entre si. A nivell més genèric,

trobem les «grans lleis», és a dir, aquelles normes amb què es pretén establir un canvi de model i influir de manera transversal en la resta de polítiques —veure taula 1. En aquest cas, es parteix d'una llei molt avançada, aprovada el 1972 i actualitzada el 2005, que regula el contingut sexista de la publicitat. Uns anys més endavant, trobem l'anteriorment citada llei de la d'igualtat de gènere, la primera «gran llei» noruega que promou la igualtat de gènere en tots els sentits i que busca servir de base per a la resta de lleis i actuacions governamentals. Pel que fa a aquest tipus de regulacions, més genèriques i per tant, més difícils d'implementar, el

govern noruec ha decidit seguir una estratègia de plantejar actuacions més concretes i factibles en la seva realització, la qual cosa no vol dir que siguin poc ambicioses.

A més, l'executiu noruec ha buscat que les seves actuacions tinguin un efecte tant en l'esfera pública com en la privada. Si mirem l'evolució de les polítiques que s'han anat realitzant, s'observa que es dona una interacció entre els aspectes privats de la vida i les actuacions que miren l'esfera pública i les seves institucions. D'una banda, hi ha totes les normatives que regulen la relació de la dona amb el seu cos, una relació bidireccional on

Taula 01

«Grans lleis» a favor de la igualtat

Any	Nom	Descripció
1972	Llei de Control de la Publicitat	Llei de publicitat no sexista. Actualitzada per darrera vegada el 2005.
1978	Llei d'Igualtat de Gènere	Principal normativa per promoure la igualtat de gènere des d'un sentit ampli i transversal.
2006	Llei d'Igualtat de Gènere en l'Educació	Busca la igualtat de gènere en el sistema educatiu.
2006	Llei d'Antidiscriminació	Lluita contra tot tipus de discriminacions (ètnia, religió, creences...)

» L'àmbit de la representativitat de les dones és on s'han abocat més esforços, ja que la participació femenina en la societat encara és una de les grans fites a aconseguir

l'Estat ha d'assegurar que aquesta relació sigui de lliure elecció com és el cas de la llei d'interrupció de l'embaràs. En el moment de la seva creació, el 1975, els metges tenien l'última paraula sobre el consentiment d'avortament, cosa que va canviar tres anys més tard, atorgant a les dones el dret a decidir sobre la interrupció de l'embaràs.

D'altra banda, els drets laborals de les dones i la representativitat femenina en els diferents òrgans de decisió de l'Estat i en les institucions públiques i privades també han jugat un paper central en l'acció del govern noruec. Precisament, l'àmbit de la representativitat de les dones és on s'han abocat els esforços els últims anys, ja que la participació activa femenina en la societat encara és una de les fites a aconseguir. Per més que, des de governs avançats en matèria de gènere, es treballi per trencar aquestes barreres amb polítiques proactives que assegurin la representació femenina, encara ens trobem lluny d'una societat que la concebi per igual. I així queda pal·lès en el fet que bona part de les polítiques realitzades en els últims anys van en aquesta línia —veure taula 2— però, en canvi, encara continua existint un sostre de cristall molt difícil de trencar.

La taxa de participació femenina en el mercat laboral de Noruega⁴ és del

75,5%, 5 punts per sota de la participació masculina, i gairebé 10 punts per sobre de la mitjana de la Unió Europea. Tot i això, si mirem quin és el percentatge de persones que treballen a temps parcial, s'observa que són les dones qui ho fan amb més freqüència. Mentre que un 42% de les treballadores ho són a temps parcial, en el cas dels homes aquest percentatge és del 14% del total de treballadors. I, si anem un pas més enllà, en els motius pels quals diuen no buscar una feina a jornada completa s'observen diferències marcades entre ambdós sexes. A tall d'exemple, els motius pels quals les dones que treballen a mitja jornada diuen no preferir buscar una feina a jornada plena són, principalment, la cura dels fills, de familiars dependents o altres càrregues familiars en un 30% dels casos, mentre aquesta xifra no arriba al 8% en el cas masculí. En canvi aquestes xifres són ben diferents en els motius relacionats amb l'educació o la formació; un 20% de les dones que treballen a temps parcial diuen que aquest és el principal motiu, mentre que entre els homes, en són un 40% dels casos.

Tenint en compte tot això, com es gestiona la conciliació del mercat laboral i familiar amb una participació superior al 75% d'ambdós sexes al mercat laboral? Hi ha un canvi de rol en les funcions de gestió de la llar i la cura dels

infants? O en canvi és la dona la que es veu abocada a una doble activitat que implica una sobrecàrrega de tasques? Bona part dels estudis realitzats —no només a nivell noruec, sinó a la resta de països desenvolupats— apunten en la línia que, encara avui, en aquelles famílies on ambdós membres tenen una feina remunerada en el mercat laboral, són les dones les que carreguen amb la major part de les tasques de la llar i de cura dels fills. Encara no hi ha, però, gaires estudis que estudiïn quin és el repartiment de les tasques de la llar i de cura en les famílies homosexuals, però sí, els pocs que hi ha, mostren que aquest repartiment es dona de forma més equilibrada.

El govern noruec ha treballat per trencar amb aquesta discriminació que pateixen les dones, amb una sobrecàrrega de feina que implica el que podríem identificar com a doble jornada laboral —veure taula 3. En aquest sentit, s'ha treballat en la creació i en l'impuls de polítiques que activin un canvi de rol dins del nucli familiar. Es busca la implicació masculina en la cura dels fills i filles per dos motius: per fomentar el canvi de rols socials que apuntàvem, però també per assegurar el normal desenvolupament de les biografies laborals femenines, fet que molts cops es veu interromput en el moment de la cria dels infants. Així, el 2006 s'esta-

4 Dades per al 2010. EUROSTAT

La taxa de participació femenina al mercat laboral a Noruega és del 75,5%, 5 punts per sota de la participació masculina, i gairebé 10 punts per sobre de la mitjana de la Unió Europea

Taula 02

Principals polítiques desenvolupades pel govern noruec per afavorir la plena igualtat

Any	Nom	Descripció
1975	Llei sobre la interrupció de l'embaràs	Regula l'avortament. Actualitzada el 1978.
1992	Normes de representació de gènere a la Llei de Govern Local	Estableixen la paritat de gènere en la representació als governs locals.
2001	Llei dels Drets Aloidals	Norma a través de la qual es dona la propietat de les granges al fill major amb independència del sexe.
2002	Directrius ètiques per als treballadors de l'Estat que prohibeixen la compra i l'acceptació de serveis sexuals.	Guia que regula els comportaments dels empleats públics respecte els serveis sexuals.
2005	Llei de l'Entorn Laboral	Normativa contra la discriminació laboral per motius de gènere.
2005	Llei relativa a les Universitats i a les Escoles Universitàries	Regula la participació femenina en els diferents organismes universitaris i en les noves contractacions.
2005	Llei d'Introducció	Llei d'acollida de la població nouvinguda, la qual posa l'accent en la independència econòmica de les dones d'origen estranger com a mesura per lluitar contra la violència de gènere.
2005	Llei de Representació d'ambdós sexes en els Comitès Oficials	Llei que regula la participació femenina en tots els organismes públics.
2005	Disposició Penal sobre Violència Domèstica	Ampliació del Codi Penal sobre la violència domèstica.
2008	Normes relatives a un equilibri de gènere dins de les juntes de les Societats Anònimes	Regula la participació de les dones en els consells de les societats anònimes.

bleix un període de permís de paternitat destinat de tal manera que no pugui ser transferit a les mares.

A més, l'etapa vital de criança dels fills i filles sol coincidir amb les edats de màxima expansió de les carreres professionals i, per tant, moltes dones

es veuen obligades a decidir entre desenvolupar una carrera laboral plena i sense interrupcions, o bé formar una família. Les carreres professionals encara són massa inflexibles com per permetre que una persona entri i surti del mercat laboral al llarg de la seva vida,

sense trobar-se amb una pèrdua de posició en el moment de voler tornar-hi a entrar. I normalment aquest fet acaba afectant més a un col·lectiu femení que es veu abocat a posicions inferiors en el mercat laboral, en sectors més precaritzats i inestables. L'existència d'un

» En aquelles famílies en què ambdós membres tenen una feina remunerada, són les dones les que carreguen amb la major part de les tasques de la llar i de cura dels fills

Taula 03

Lleis relacionades amb la família

Any	Nom	Descripció
1981	Llei de la Infància	Regula les condicions a l'entorn de la maternitat i la paternitat.
1993	Llei relativa a les Parelles de Fet Registrades	Assenta la igualtat jurídica dels matrimonis homosexuals amb els heterossexuals, exceptuant l'adopció conjunta (només un dels cònjuges pot adoptar).
1998	Llei de Beneficis en Efectiu	Estableix una prestació directe per a la cura de fills menors de 3 anys a la llar.
2006	Llei relativa de la quota paterna	Estableix un permís de paternitat intransferible destinat als pares.
2007	Llei dels Drets dels Pares de Nens Petits	Regula la participació dels pares durant l'embaràs, el neixement i l'adopció.
2009	Llei de Matrimoni	Regula el matrimoni amb independència del sexe.

sostre de vidre en la nostra societat és molt real, i per més que es creïn polítiques proactives que ajudin a trencar-lo, encara estem lluny d'aconseguir-ho.

I és en aquest sentit, el de donar suport a les famílies i protegir-les, que el govern noruec va impulsar una proposta molt polèmica i criticada des de diversos grups feministes. El 1998 s'aprova una llei per la qual s'estableix una prestació directa a les persones que, te-

nint fills de menys de tres anys a la llar, vulguin dedicar-se en exclusivitat a la seva criança. És a dir, que estableix un pagament directe a aquelles persones que surtin del mercat laboral, o bé no hi entrin, per dedicar-se a la criança dels fills. Tot i que la intenció del govern era la de donar un recurs a les famílies que volguessin que un dels dos membres es dediqués a la criança dels fills ens els primers anys de vida, aquesta mesura

ha estat adoptada principalment per dones, ja que solen ser elles les que es troben en situacions més irregulars en el mercat laboral i en posicions inferiors. La crítica més forta que es fa és que precisament un sistema que es declara proabolicionista de les desigualtats de gènere, amb mesures com aquestes no fan més que perpetuar un sistema patriarcal.

Pel que fa a les famílies homosexuals, aquestes es regulen per les mateixes normatives que les famílies heterossexuals. Noruega és un país on el reconeixement dels drets de les persones homosexuals està establert des de fa dècades a nivell legal. Totes les actuacions que el govern noruec ha fet de cara a l'eliminació de les desigualtats ha inclòs, com un dels eixos principals, els drets de les persones homosexuals. Socialment, però, tot i que hi ha un elevat reconeixement social de les parelles del mateix sexe, la societat noruega es caracteritza per tenir un gruix social conservador que no està d'acord amb algun dels drets que s'ha donat a les parelles homosexuals, com, per exemple, la llei que regula el matrimoni homosexual aprovada fa un parell d'anys. Des del 1993 les parelles homosexuals es poden registrar i tenen els mateixos drets i deures que les parelles heterossexuals també registrades, amb l'excepció del dret d'adopció comú. Amb

Fa trenta anys, les discriminacions de gènere o orientació sexual eren molt més identificables i per tant més fàcilment legislables del que ho són en l'actualitat <<

aquesta llei, sols un dels membres del grup podia adoptar, però s'establia una normativa per la qual, l'altre membre de la parella podia adoptar finalment el fill o filla de la seva parella. Pioner en aquest sentit, no és fins el juny de 2008 que s'aprova una llei que regula, entre d'altres, el matrimoni homosexual: la Llei de Matrimoni. D'aquesta manera, Noruega es converteix en el sisè país europeu en legalitzar el matrimoni de les parelles del mateix sexe.

Una altra mostra de l'actitud conservadora que en part destil·la la societat noruega, és el fet que, per exemple, les persones homosexuals que tenen relacions amb altres homes no se'ls és permès donar sang. Aquesta és una prohibició que molts col·lectius LGTB critiquen i treballen per abolir, però que encara és vigent en molts països de característiques socials tant diverses com els Estats Units, l'Estat francès o l'Aràbia Saudita. Sense anar més lluny, el Regne Unit ha eliminat aquesta prohibició, però la restringeix a homes que com a mínim fa 10 anys que no han tingut una relació sexual amb un altre home.

Noruega, doncs, és un país avançat normativament, però que encara té diverses barreres socials a trencar. L'herència de la revolució sexual que va portar un seguit de canvis socials i normatius a la societat noruega, com

a la resta de societats avançades, avui es troba més diluïda pel fet que, aquell primer esglau per acabar amb les discriminacions socials per raons de gènere o d'orientació sexual era molt més identificable, i per tant, més legislable del que ho són en l'actualitat. Avui ens trobem davant d'una societat en què les limitacions entre les diverses discriminacions i problemàtiques socials estan més diluïdes i és més complicat fer una llei que inclogui els diferents aspectes. Així, cada cop més, els diferents països opten per fer actuacions diferenciades per cadascun dels aspectes dins d'una problemàtica social concreta com ho són les desigualtats. ◀

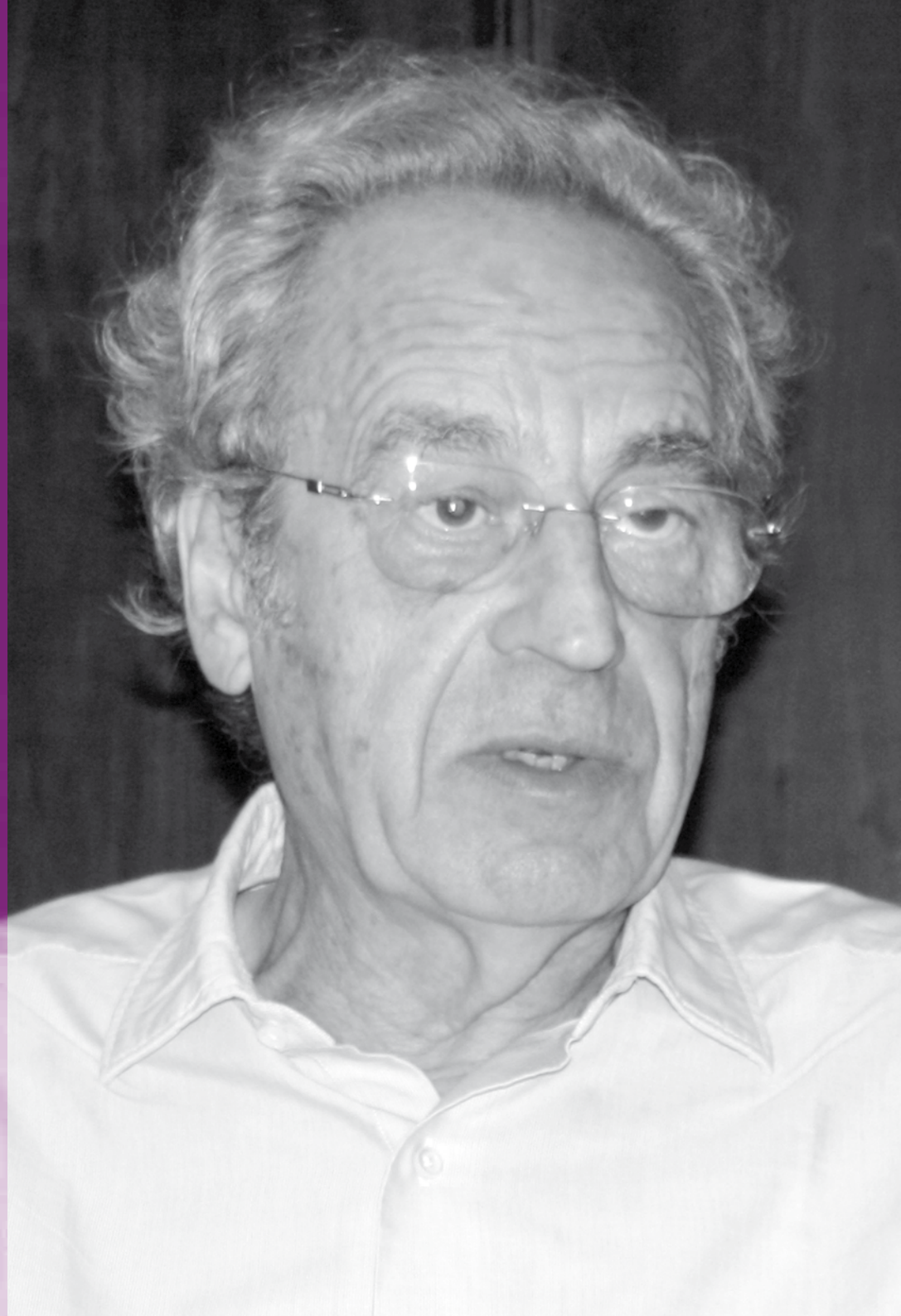
MÉS INFORMACIÓ

Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra les dones [en línia]. A *El feminisme*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2009. Disponible a <<http://www.irla.cat/documents/TP4-web.pdf>>.

VAN DE KAA, Dirk J. «Europe's Second Demographic Transition». A *Population Bulletin*, núm. 42. Washington DC: Population Reference Bureau, 1987.

ENLLAÇOS

Ministeri de la Infància, la Igualtat i la Inclusió Social de Noruega
www.regjeringen.no/en/dep/bld.html?id=298

Salvador Giner

«Canvis tecnològics com la píndola han permès imposar una ideologia de permissivitat»

Una conversa amb Alba Castellví

Salvador Giner (Barcelona, 1934) i Alba Castellví (Sant Sadurní d'Anoia, 1976) són dos sociòlegs de diferents generacions que es van conèixer a les aules del departament de Sociologia de la UB. Mentre Castellví era una alumna que començava a caminar per la investigació sociològica, Giner ja era un catedràtic de prestigi internacional, que després de formar-se arreu del món, havia tornat a Catalunya. Feia temps que no sabien l'un de l'altre. Avui, el mestre és president de l'Institut d'Estudis Catalans i l'alumna ha aplicat, en els darrers temps, els coneixements adquirits en el món de la mediació, de la docència i de la política com a vicesecretària general de Política Sectorial d'Esquerra i actualment com a vicepresidenta de la Fundació Josep Irla. Ara, els hem trobat per parlar de la revolució sexual, buscant dues mirades diferents sobre els canvis en la forma de viure el sexe que van tenir lloc, sobretot, entre les dècades de 1960 i 1970: un mestre que els va viure en primera persona i una alumna que és filla d'aquesta generació.

Alba Castellví: És evident la influència que la revolució sexual de les dècades de 1960 i 1970 va tenir sobre les oportunitats de gais, lesbianes, i d'altres col·lectius d'exercir amb llibertat la seva forma de sexualitat. Però arran d'aquella revolució també s'han precipitat canvis que han modificat les relacions heterosexuals. Per ser un col·lectiu majoritari, crec que és interessant pensar en com les quotidianitats d'homes i dones que integren famílies diguem-ne tradicionals —parella de dona i home, amb fills o sense— s'han vist transformades, juntament amb les expectatives sobre el rol de cada sexe a la família. Fins a cert punt, aquests canvis estan qüestionant temes de fons com la pròpia identitat —que es configura en part per l'expectativa de l'entorn— a base de fer entrar en crisi valors tradicionals associats al paper dels sexes.

Salvador Giner: Els canvis produïts són espectaculars. Però allò prioritari és analitzar la causa d'aquests canvis. Hi ha dues menes de canvis. Uns que són reals i d'altres que no han canviat

res. És bàsic tenir en compte les causes. Tothom parla de la revolució dels anys 1960. Però no a tot arreu va ser així. A Suècia no ho va ser. És als Estats Units quan a partir del 1964 es produeixen els canvis sexuals. Concretament a Berkeley, a Califòrnia, va començar el moviment que després, cap al 1968, es va anomenar *hippie*. I va ser la transformació d'una societat de sexualitat victoriana que també simultàniament es va produir a Anglaterra, a partir del 1964 amb els Beatles i la revolució sexual. Però les causes... hi ha qui pensa que es tracta de canvis ideològics. Però jo, que no sóc pas materialista com a sociòleg, en aquest cas ho he de ser. La causa de la revolució sexual a Europa és tècnica: la píndola. Abans hi havia els profilàctics, els condons, que van aparèixer molt abans. Tota la resta és ideologia. Però els canvis tecnològics com la píndola han permès imposar una ideologia de permissivitat. Els *hippies* que es reunien a Califòrnia, a l'època del «*Make love, not war*», podien fer el *hippie* perquè tenien tranquil·litat. S'ha de desmitificar situacions d'un idealisme que

Giner: La gent era més puritana perquè el cost de no ser-ho era terrible

no pertoca. Tot i així, moltes noies quedaven embarassades i hi havia situacions legislatives que prohibien l'avortament. Evidentment, no tot és perfecte. Però si no som capaços de veure el món des d'un punt de vista material, en aquest cas, malament rai. I és cert que hi ha moviments ideològics que no són materialistes, com el mateix catalanisme... compartir una cultura, una llengua, un sentiment de pertinença... i això no s'explica físicament. Però evidentment la revolució sexual ha estat possible per això, no ens enganyem.

Ara, podem entrar en la segona part del que comentaves. I, home, els canvis són bastant obvis, però menys del que sembla. Perquè en algunes coses és cert que la vida sexual i la conducta eròtica —que van molt lligades però no són exactament el mateix— dels italians, espanyols o fins i tot els grecs, és com la dels suecs. De petit, hi havia el mite de les sueques, aquelles rosses del nord que eren permissives enfront les nostres, que eren unes estretes. En part era veritat. Però és que no hi havia píndola. El que vull dir és que es podien quedar embarassades, i és lògic. Els reglaments més carques i normalment religiosos reforcen i protegeixen.

Alba Castellví: Tots els tabús responen a alguna necessitat social. Calen restriccions per garantir alguns trets del funcionament dels grups, i la forma d'imposar-les sovint és en forma de valors compartits. Però quan la profilaxi ja és capaç d'evitar determinats riscos hi ha valors consolidats que poden deixar de ser «necessaris» per contenir riscos i caure en desús. Quan es disposa d'anticonceptius molt fiables, doncs, deixa de tenir sentit el valor de mantenir la virginitat fins que la relació d'una parella és estable i garantida —en forma de matrimoni, per exemple, per aquells que creuen en el matrimoni. Quan valors com aquest, o d'altres com la fidelitat, deixen de tenir sentit pràctic en un context

Castellví: El món sexual s'universalitza i es liberalitza del tot amb la tecnologia de la comunicació: l'accés a la pornografia, per exemple, fa que la sexualitat sigui una mercaderia

com l'actual i comencen a modificar-se podríem inferir que es produeixen canvis en les pràctiques quotidianes —les pràctiques sempre van associades als valors. En altres paraules, si hi ha formes d'evitar els problemes associats a la llibertat sexual, cal deduir que la moral restrictiva té menys sentit, o ja no en té cap. Però és interessant constatar que les relacions personals continuen influïdes per la gelosia i que la fidelitat sexual continua sent un valor per moltes persones joves filles dels protagonistes de la revolució sexual. Potser el fet que la moral restrictiva no tingui sentit no significa que siguem capaços d'abandonar-la...

Salvador Giner: El que té menys sentit és una mena d'hipocresia. La gent era més puritana perquè el cost de no ser-ho era terrible. Les núvies es deixaven fer o feien l'amor quan el nuvi prometia casament. I això era molt corrent, tant a Andalusia com a Catalunya. I si després el nuvi es tirava enrere era una traïció i l'havia deshonorat. Però en fi, casar-se embarassada era una cosa molt corrent. A Andalusia hi ha estudis fets per antropòlegs sobre conductes sexuals al sud d'Espanya. Els sociòlegs no van fer-ne. Els estudis seriosos de sexualitat els van fer els antropòlegs i n'hi ha uns

quants d'importants. Tothom sap que en molts llocs, per evitar la dot, la noia es quedava embarassada i forçava així el matrimoni. Això ha desaparegut i s'ha produït una gran convergència amb el nord. És més, és possible —tot i que no ho puc mesurar— que la conducta sexual avui dia, a les discoteques, sigui més casual, permissiva i caòtica que al nord d'Europa. Per què? La modernitat ha arribat aquí malament i s'ha fet un campí qui pugui.

Alba Castellví: En alguns entorns, sembla que la transformació d'alguns valors sí que ha estat radical. Avui, bon gruix dels adolescents té pressa per alliberar-se del llast que significa en el seu col·lectiu tenir poca experiència sexual als tretze o catorze anys. Quines conseqüències creus que pot tenir aquest canvi de 180 graus, que, paradoxalment, no deixa de conviure amb l'antic valor de la fidelitat? Potser la «monogàmia successiva», que Helen Fisher proposa per explicar la natura humana, s'acabarà imposant en forma de relacions sexuals exclusives però cada vegada més curtes?

Salvador Giner: Això passa arreu del món. Per cert, crec fermament en la diferència entre homes i dones pel que

fa als comportaments relacionats amb aquest tema. Ja sé que durant una època no estava ben vist dir-ho i que un sector del moviment feminista està en contra d'aquesta posició. Ho lamento. La meua dona és molt feminista i té uns llibres sobre la diferència entre homes i dones, autèntics bestsellers. Un dels llibres, ella és anglesa, es diu *Brain sex*¹, i demostra que la diferència entre homes i dones és considerable en valors i actituds sexuals. L'home, per exemple, tendeix més a afavorir la seva promiscuïtat. Les visions de sempre que postulen que l'home caçador pretén garantir la seva continuïtat genètica aprofitant totes les oportunitats, és una constatació de la natura masculina.

Alba Castellví: Però les dones també tenim —respectant la visió antropològica que proposes— sobrats motius per pretendre diversificar els nostres companys sexuals!

Salvador Giner: Homes i dones tenen valors i fan pràctiques diferents perquè biològicament les seves possibilitats els condicionen —les dones han de

1 MOIR, Anne i JESSEL, David. *Brain Sex: The real difference between men and women*. Dell Publishing: Nova York, 1992.

Giner: La conducta sexual és més casual, permissiva i caòtica que al nord d'Europa. La modernitat ha arribat malament i s'ha fet un campí qui pugui

gestar les criatures. És inevitable. L'home surt a caçar, i això durant un milió d'anys, i portem com a civilització 6.000 anys com a màxim.

Alba Castellví: Això és dir que estem marcats de forma determinística per com el nostre cervell ens ha permès sobreviure durant mil·lennis.

Salvador Giner: La vostra generació s'està emancipant de l'emancipisme. Esteu acceptant la diferència entre homes i dones. I això és meravellós i pels que som heterossexuals, millor, perquè ens atrau l'altre sexe. *Vive la différence*, fantàstic. Però hi ha hagut molta confusió. Penso que hem tingut un embolic durant uns anys, que en funció del país ha estat en moments diferents. L'alliberament aquí, en el moment en què es produïa a Anglaterra i als Estats Units, el protagonitzaven quatre gats. Era una avançada que feia aquestes coses, i a la resta li va costar... Jo ho he vist a Prada, sóc fundador de la Universitat Catalana d'Estiu, el 1968. Fins el 1975 hi vaig anar cada any i ara en segueixo sent el President. I vaig veure que en aquells primers anys la gent anava allí per descobrir... quan aquells que havíem estudiat i viscut fora ja portàvem quinze anys de disbauxa! Molts de nosaltres veníem

de fora: de París, de Londres o d'altres llocs... els joves professors teníem una experiència. Però hi havia molta confusió. Per exemple, hi havia molts cristians, cristians catalanistes. Eren aquests capellans joves que descobrien el sexe i aleshores penjaven els hàbits. Aleshores tenien una amiga amb la qual... però seguien sent cristians amb una relectura que feien de l'evangeli, total per gaudir. N'hi ha d'altres que creien en l'amor lliure. L'amor lliure, a Catalunya, té una història molt llarga, sobretot relacionada amb l'anarquisme català més que no pas amb el comunisme. Era un ideal. En aquest país nostre, pel fet de ser un país europeu —Catalunya, no Espanya—, a finals del segle XIX i a principis del XX la classe obrera catalana va descobrir l'anarquisme —en el nostre cas parlem de l'anarcosindicalisme: control democràtic de les fàbriques del Poble Nou i d'altres llocs...- i amb ell el nudisme, el vegetarianisme, l'amor lliure... era tota una visió del món i de la vida. L'amor lliure, però, el proclamaven però no el practicaven. El que feien era no casar-se, i a la dona li deien companya... i eren fidels. Malgrat l'ideal anarquista, valia més que la dona no anés amb un altre, perquè la mataven. Això és un món d'ordre en el fons. Això ha canviat i després dels quaranta d'anys

de franquisme ho han recuperat. A Catalunya aquesta tradició existia, lligada en alguns casos amb el nudisme o el vegetarianisme... una cosa que ha desaparegut és l'autodidactisme català. Hi havia tota una cultura, ateneus obrers, que llegien llibres de Darwin, els Cors de Clavé... tot anava lligat. Els catòlics van fer altres grups, el Parroquial de Sarrià per exemple, que eren més conservadors. Es va generar una cultura pròpia que la Guerra Civil va ensorrar totalment i que va donar lloc a aquesta carcúndia del franquisme. Avui dia estem més tranquils. Però hi ha una gent jove que no té les idees clares sexualment i que no tenim una autoritat moral per controlar-los.

Alba Castellví: Avui podem parlar d'un accés gairebé universal a les relacions sexuals amb persones. Però l'accés al món sexual s'universalitza i es liberalitza del tot amb la tecnologia de la comunicació: l'accés a la pornografia, per exemple, que fa que la sexualitat sigui una mercaderia més. Crec que no està resolta, per part d'antropòlegs ni de sociòlegs, la qüestió de com aquest canvi en l'accés pot modificar les relacions sexuals que tenen relació amb vincles emocionals. Em plantejo, per exemple, com ha canviat el sexe en parella des-

Castellví: Molts adolescents tenen pressa per alliberar-se del llast que significa tenir poca experiència sexual als 13 o 14 anys

prés que hagi deixat de ser una de les seves principals justificacions i hagi passat a ser un producte que es pot obtenir per mitjans molt diversos.

Salvador Giner: No ho sé. A mi em neguiteja molt, em repugna. Obro el diari i em trobo pàgines i pàgines de prostitució. Jo havia arribat a creure —amb dinou anys— que quan tinguéssim llibertat sexual desapareixeria la pornografia, que ja ens feia fàstic. Perquè resulta que els que som permissius som més puritans que els altres. Perquè tots aquests carques són puteros o no s'indignen pel comerç repugnant de cossos. Obres els diaris més dignes de Barcelona, estil *La Vanguardia*, i et diuen «recién llegadas asiáticas de 19 años», «jovencísimas llegadas de Vietnam». Bé, potser en tenien setze quan les van reclutar o forçar. I en tenen divuit ara o potser encara són menors. Perquè comprova amb una xinesa arribada de Hong-Kong quina és la seva edat real. I això està anunciat al diari i el senyor Conde de Godó no s'hi oposa. I els altres diaris, tres quarts del mateix. Jo he baixat de l'hort. La permissivitat, com pensaven els anarquistes, no produeix l'anihilament. Aquesta idea la vaig recollir en la meva ingenuïtat dels dinou anys... elimina la repressió i tot anirà bé. Doncs no, elimines la repressió i no va tot bé. El comerç, el capitalisme sexual, és una indecència. La permissivitat del món actual produeix les seves perversitats. Abans, els senyors que s'ho podien pagar tenien la seva amistançada en un piset. Anaven als seus clubs, pagaven uns dinerets a la noia per tal que pogués viure. Potser era una pobra noia, la rescataven de la indústria, de fer de cuinera o de cosidora. I eren uns porcs. Però els d'ara també. No hem resolt res. Potser algunes coses com la pederàstia dels capellans, que és massiva, que tothom ho sap i que finalment s'ha descobert. Però portem segles així.

» Giner: La vostra generació s'està emancipant de l'emancipisme. Esteu acceptant la diferència entre homes i dones. I això és meravellós

Alba Castellví: No obstant hi ha coses que han millorat. Perquè aquella mena de restricció tan aberrant que deia que fins el matrimoni no hi podia haver relacions sexuals i que després ha fet infelices moltes persones que ja no han pogut rectificar el rumb d'aquell matrimoni... d'això sí que ens n'hem alliberat!

Salvador Giner: La classe mitjana. Però no tothom.

Alba Castellví: Als Estats Units hi comença a haver una reacció en contra de l'alt grau de llibertat sexual assolit que torna a postular una certa restricció, suposadament amb l'objectiu de dotar de valor i de sentit un sexe que per universal potser s'ha desvaloritzat i ha perdut la gràcia, per dir-ho d'alguna manera.

Salvador Giner: És molt interessant això, i tornem al materialisme que he exhibit al principi. És molt interessant la reacció puritana als Estats Units: de la permissivitat del 1968 al puritanisme sexual de les darreries de la dècada de 1970. Per què? Per la sida. Generava tanta por que arreu deien «fes l'amor però amb el xicot». I «no sigueu promiscus». Aleshores hi va haver un mo-

viment molt fort, lligat a les pel·lícules de Hollywood. Però és utilitarista, ja no és principi moral. És convenient la fidelitat, no perquè en sí sigui una virtut — que ho és en la majoria dels casos. Però ep!, no sempre és una virtut, hi ha casos en què no convé. Hi ha matrimonis que són infernals i si l'un o l'altra té un afer, es poden salvar moltes coses, perquè sinó es tornarien bojós. El món és molt complex i hi ha moltes coses que s'han d'entendre... Hi ha homes que tenen un afer amb la secretària i resulta que allò aguanta les coses...

Alba Castellví: Una altra qüestió és quina mena de coses aguanta, i quin és el valor real d'una relació que hagi de ser sostinguda amb aquesta mena de pinces. Però bé, sí, el món és molt complex i s'ha d'entendre que hi hagi dones que gràcies a tenir un afer aguantin les coses...

Salvador Giner: I resulta que a ella allò també li va molt bé. Perquè resulta que a casa seva és un infern i que té un marit que és un animal. I mira, aquell petit idil·li és un racó de pau. Tot és relatiu i complex, i els que fan sermons morals que callin. Hi ha d'altres casos en què posar les banyes i traïr l'altra persona és innecessari i gratuït.

Castellví: L'estereotip masculí tradicional s'ha qüestionat, i avui dia el paper de l'home canvia. Un home fort i possessiu dels seus deixa d'estar ben vist

Alba Castellví: En tot cas, tu creus que es pot assolir l'ideal de sostenir una relació de parella basada en la llibertat sexual dels seus membres?

Salvador Giner: És molt difícil. S'ha descobert una cosa molt divertida i sorprenent. Resulta que en situacions de gran permissivitat, que donarien lloc a l'eixamplament de la promiscuïtat, les emocions relacionades amb l'exigència de fidelitat sexual es mantenen. Per exemple, els homosexuals, parlo de fa uns anys, semblava que haguessin de ser més promiscus, si més no per l'imaginari popular... doncs resulta que no ho són. Pateixen la mateixa gelosia, es posen les banyes i s'empipen, es casen, es divorcien... és la natura humana. Hem descobert, al segle XXI, que la natura humana no ha canviat.

Alba Castellví: Vols dir amb això que la revolució sexual va projectar objectius tot pretenent que la natura era una altra diferent de la que realment és? Que els objectius de la revolució sexual es basaven en una comprensió deficient de la natura humana? No tenien en compte que hi ha ideals que no poden assolir-se perquè l'ésser humà no és capaç de modificar certes conductes de la seva natura?

Salvador Giner: Ara ho has dit. No crec que canviï la natura humana, canvia la condició humana. La natura humana no ha canviat en els darrers cent mil anys. Bé, per ser molt concrets, els darrers 55.000 anys, el temps de l'Homo Sapiens. Des del Sapiens Sapiens, abans del Neandertal —de fet un Cromanyó i un Neandertal podien tenir fills—, ja som de la mateixa raça, no hem canviat. Tu pots llegir l'*Antígona* de Sòfocles i emocionar-te davant dels problemes d'aquella noia meravellosa o l'*Edip*, o pots llegir Homer i entendre les passions i les enveges, la guerra i el patiment igual que avui. Per tant, no hem canviat.

Alba Castellví: Canviant de tema. En els últims anys, i com a producte dels canvis en les formes deguts a la revolució sexual, la llengua formal tendeix a visualitzar el femení, sovint doblant el gènere d'algunes paraules o bé fent servir termes neutres. Les persones que ho defensen diuen que és així com el llenguatge pot expressar més justament la realitat, d'una manera més equitativa. Què te'n sembla?

Salvador Giner: A mi em sembla que és un error. Sóc el President de l'Acadèmia de la Llengua. Però no sóc lingüista. Per tant, parlo a títol personal, com a ciuta-

Castellví: L'ús del llenguatge de doble gènere podria perjudicar la causa que vol afavorir. Esdevé un element propici per a la burla i caure en el ridícul sempre és una manera d'afeblir-se

dà. Dit això, jo tinc sentit del ridícul. Em sembla absurd, què hem de dir «tot-hom» i «totdon». «Tothom» al·ludeix la raça humana. Crec que forçar la llengua és impresentable. No em trobaràs mai fent servir aquest doble llenguatge. Això, com tot, va començar als Estats Units. És una aberració. La llengua ve d'on ve, en les nostres llengües el masculí és també el col·lectiu i això no ho hem de dotar de valor sociològic. Fixa't, en llatí, *homo*, no és home, home és *vir*. *Homo* no és ni masculí ni femení. A França, el gran museu antropològic, és el *Musée de l'Homme*. I no diu pas el *Musée de l'homme* i de la *femme*. La revista d'antropologia més important del món es diu *Man*. Perquè en anglès s'entén que man és neutre.

Alba Castellví: Sabem que l'ús del doble gènere té l'objectiu de visibilitzar la part femenina del món. Però més enllà que sigui filològicament qüestionable o ridícul, el problema més greu és que podria ser que perjudiqui la causa que vol afavorir. Perquè esdevé un element propici per a la burla —vull dir que és molt fàcilment ridiculitzable, com quan tu parlaves de «tothom» i «totdon»— i caure en el ridícul sempre és una manera d'afeblir-se molt greument.

Salvador Giner: I no hi ha cosa més dolenta per a la política que el ridícul. Per això, els comunistes al poder a Rússia, no tenien sentit de l'humor. En Franco tampoc en tenia, tenia por del ridícul. I els partits polítics, quan són democràtics, es fumen un de l'altre. El moviment feminista és un dels grans moviments del segle XX que, d'altra banda, és un segle horrorós, de barbàrie, de camps de concentració... però el feminisme és precisament una de les grans coses del segle XX. Què hem heretat del segle XX? El pacifisme i el feminisme i alguna altra cosa són els grans moviments que s'han fet al segle XX. Ara, però, no fem el ridícul.

Si em permetes un apunt interessant, als Estats Units, a Anglaterra i a Suècia, ja no parlen de gènere. Això ja ha passat de moda, tornen a parlar de sexe i tornen a afirmar la masculinitat i la feminitat i no passa res. El veritable feminisme ha de tornar a afirmar la masculinitat i la feminitat, cadascú és el que és. *Homo* del llatí ve d'*humus* que vol dir *terra* curiosament i després hi ha els *femina* i els *viri*. No pots posar-te pedant explicant filologia, però escolta, la base és aquesta. No perdem el sentit de l'humor, si us plau.

Alba Castellví: L'estereotip masculí tradicional s'ha qüestionat, i avui dia el paper de l'home canvia. Un home fort i possessori deixa d'estar ben vist. Va començar a estar mal vist per sectors progressistes però avui ja és un estereotip del tot desvalorat, excepte, potser, per alguns grups marginals. I això ha fet que l'home hagi de fer un paper una mica diferent, tant en el sí de la família —un pare menys autoritari i més flexible, per exemple— com fora de casa. Això comporta problemes d'autodefinició i sovint una forta sensació de confusió, no tant per no estar a l'alçada de les expectatives sinó per no saber quines són les expectatives que recauen en la seva figura.

Salvador Giner: Això ha creat uns problemes horribles. La violència masculista ve d'això. Sempre ha existit. També algun marit era maltractat, però sobretot les dones. I molts nens maltractats. Sempre ha existit. Però en aquests moments hi ha una violència masculista molt lligada a la confusió dels homes. El mascle autoritari no sap ben bé què vol, o què se n'espera, se sent insegur, i aleshores perd el nord contra la dona. Abans era clar: ell anava a fer la seva feina, sortia, tornava, i la dona ja tenia el dinar a taula. Tot això s'ha acabat. Jo

Giner: Els homosexuals tenen gelosia, es posen les banyes, s'empipen, es casen, es divorcien... Al segle XXI hem descobert que la natura humana no ha canviat

ja sóc gran però he canviat els bolquers als meus fills des del primer dia. M'ho he passat molt bé banyant-los fins que tenien cinc anys. Però hi ha gent a qui això no li agrada... Jo he de fer un esforç molt gran per entendre-ho.

I, sí, tens raó sobre la confusió i els seus efectes. El sociòlegs parlem de l'anomia. Al contrari del que sovint es pensa, no és la manca de normes. L'anomia és la confusió de les normes. La confusió porta violència i crispació. L'home no es troba al seu lloc i no sap què fer com a pare. La mare treballa i té un nou paper. I si a casa seva no l'han preparat per aquest món nou, l'home es troba desconcertat. L'endemà de casar-se la dona té una feina i quan l'home s'ha de fer càrrec dels nens no en sap. A més l'home és més fort físicament i com que té més adrenalina pot ser molt més violent. No perquè ho hagi après a escola, com ho pensen alguns psicòlegs, sinó perquè, després d'un milió d'anys caçant, els homes tenen una violència innata molt més clara. I suma-hi aquesta anomia o confusió que deies: has après una cosa, però el món és un altre. Quan hi ha confusió, xoc de normes, es pot arribar, en casos extrems, al suïcidi!

tre la llibertat i la disciplina sembla que s'hi vol veure un conflicte que potser ens hauríem de qüestionar.

Salvador Giner: I això porta a una altra confusió, perquè això de la permissivitat no sé què vol dir. Perquè els nens volen que els diguin què han de fer i que els renyin. I això ja ho va descobrir en Piaget el 1915 o 1920, el gran psicòleg infantil que ha donat el segle XX. Un psicòleg empíric molt seriós, que ens ha donat tot el que sabem de la psicologia infantil —un dels seus grans descobriments. Quan els nens estan demanant que els hi diguis que això està mal fet, fins i tot que els renyis, el que volen és que els estructuris la vida. Cal disciplina i educació. La reforma educativa catalana meravellosa, dels anys 1920 i 1930, que va ser extraordinària, era disciplinada! ◀

Alba Castellví: La revolució sexual era una revolució per a la llibertat. Però en-

MUSEU

IRLA

Casa Irla
SANT FELIU DE GUÍXOLS

Algavira, 65-69
Telèfon 972 11 74 39
casa@irla.cat
www.irla.cat

HORARI D'ESTIU

De dimarts a diumenge, de 18 a 21 h
Dissabte i diumenge, de 10 a 13 h
Dilluns tancat

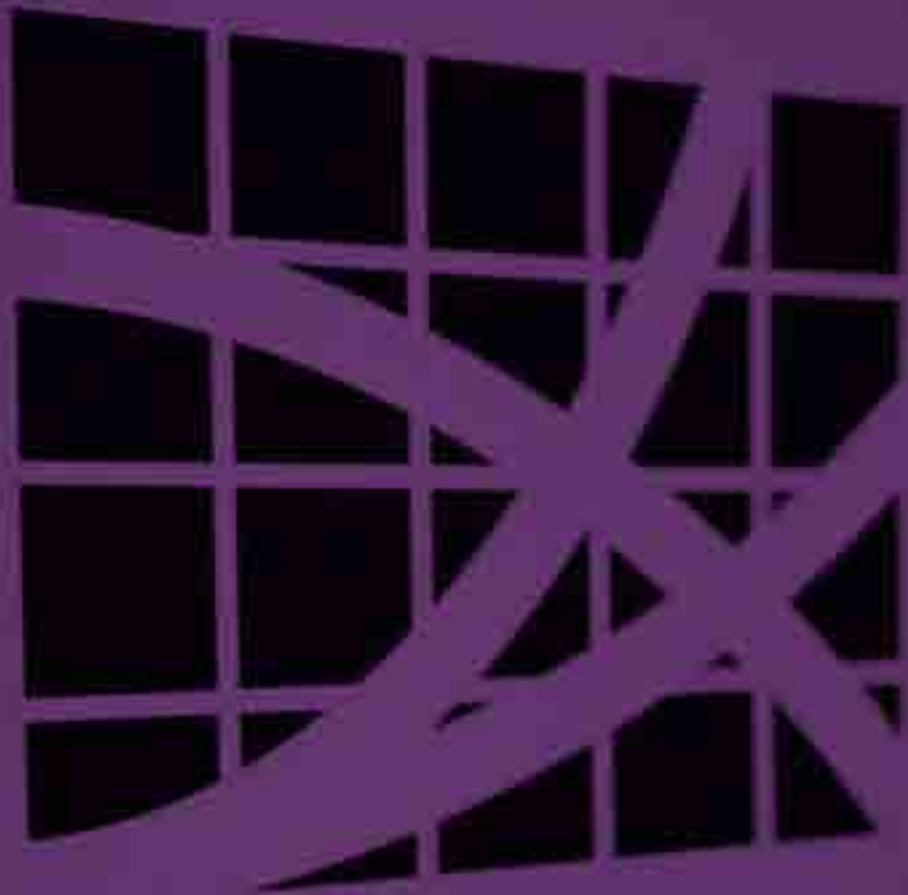
HORARI D'HIVERN

Divendres i dissabte, de 17 a 20 h
Dissabte i diumenge, de 10 a 13 h

Casa Irla
Sant Feliu de Guíxols

FUNDACIÓ **JOSEP IRLA**

VARIABLES

Quan el contacte amaga les pors. La immigració i la «hipòtesi del contacte»

La condició humana ens porta a malfiar-nos dels que no són com nosaltres, a defugir l'empatia necessària per veure que realment no som tan diferents els uns dels altres. Però quines condicions afavoreixen la malfiança o l'empatia? El present article analitza aquells elements socials que ajuden a millorar la percepció que es té de la immigració, i conclou que el contacte amb la població nouvinguda és un dels millors antídots per conèixer i sobretot reconèixer els nous catalans.

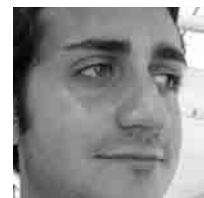
L'estranger

- De quin país és aquest estranger?
- No ho sé.
- Com se diu?
- No ho sé.
- Què fa? Quina llengua parla?
- No ho sé.
- Com us dieu, bon home?
- ...
- De quin país veniu? On aneu?
- Sóc d'aquí. Sóc estranger.

Josep Palau i Fabre. *Laberint* (1950)

Quan l'avui en dia quasi elegíaca obra *Els altres catalans*¹ es va publicar el 1964, el seu autor, l'aleshores desconegut Francesc Candel (1925-2007), no s'esperava l'èxit que tindria entre crítica i públic. Les sis edicions en català en un any van donar prova ràpida de l'interès pel fenomen migratori iniciat al tombant de la dècada dels seixanta. L'assaig-novel·la va sorprendre per diversos aspectes: primer, per la capacitat de parlar sense embuts sobre la immigració —en positiu i en negatiu—; segon, per la clarividència en expressar la necessitat d'accelerar la integració de la població immigrada a través d'accions formals i informals de tota mena; i finalment, per la reflexió serena sobre la capacitat de Catalunya de fer seves realitats diverses sense perdre una identitat diferenciada i una llengua pròpia.

¹ CANDEL, *Els altres catalans*.

Toni Rodón
Professor del departament
de Ciències Polítiques i Socials de la UPF
toni.rodon@upf.edu

» La immigració és una realitat interpretable on el que percebem sobre l'«altre» determina les nostres actituds i comportaments, així com el suport a determinades polítiques migratòries

L'èxit del què Candel va posar sobre la taula, però, no va sorgir tant de les sàvies consideracions que se'n derivaven, sinó d'un element més senzill que va despertar les consciències de la ciutadania: el desconeixement de la realitat. Dit ras i curt, molts ciutadans catalans només tenien percepcions llunyanes dels nouvinguts. Sabien que hi eren, en percebi en la presència, però els dubtes sobre la seva vida i condicions eren més nombrosos que les respostes. En tenien percepcions i idees, però se'ls escapava gran part de la fotografia.

Dècades més tard, el 2005, TV3 estrenava el programa «Un lloc estrany». Aquesta gran i original producció televisiva es desenvolupava a través de diverses entrevistes realitzades a la població immigrada parlant sobre la personalitat i la manera de fer dels catalans. En lloc de copsar l'opinió dels nadius respecte els forans, capgirava la truita i desgranava una manera de ser col·lectiva a partir d'una visió «externa». Molts telespectadors van percebre el xoc de sentir-se retratats amb uns altres ulls.

Tot i que amb més de quatre dècades de diferència, ambdós exemples mostren com la relació entre població autòctona i immigrada es basa, sobretot, en les percepcions. La immigració era i és una realitat interpretable en què el que percebem sobre l'«altre» determina les actituds, el comportament i, en última

instància, el suport a determinades polítiques públiques migratòries².

En una època en què el «problema» migratori és present als focus socials, polítics i mediàtics, l'estudi de la immigració hauria de suposar conèixer de quina manera les percepcions negatives es poden transformar en positives. Des de la sociologia política s'ha apuntat, principalment, la capacitat de la coneixença directa com a mecanisme per superar prejudicis i pors a allò desconegut. No obstant això, encara no és del tot clar si aquesta coneixença té un efecte directe sobre les percepcions negatives.

El present article té l'objectiu, precisament, de testar la «hipòtesi del contacte», segons la qual una manera de deixar enrere les actituds negatives vers la immigració és promovent un contacte regular amb les persones estrangeres en diversos espais, significativament al lloc de feina, a les escoles i al veïnat. Concretament, es pretén respondre la següent pregunta: el contacte amb la població immigrada augmenta l'actitud favorable cap a aquest col·lectiu? És a dir, una relació freqüent amb el col·lectiu forà té algun impacte en la percepció de la immigració com a fenomen?

Aquesta pregunta no és quelcom fútil. Primer, perquè en el procés de percep-

ció del fenomen migratori hi intervenen elements individuals —poder adquisitiu, condició d'immigrant...— i contextuals —entorn econòmic proper, nivell d'immigració...— que es poden contradir. Així, per exemple, el contacte amb la població immigrada segueix sent positiu tot i l'existència de males condicions econòmiques? Segon, l'anàlisi empírica de la «hipòtesi del contacte» segueix sent escassa, precisament per la dificultat d'incloure els dos elements anteriors en un mateix model explicatiu. Els escassos estudis comparatius indiquen que, en efecte, l'amistat i el contacte són factors potents per reduir el sentiment antiimmigració³. No obstant això, en un àmbit en què el context esdevé especialment rellevant, disposar d'un estudi focalitzat en un territori com Catalunya pot ajudar a consolidar les conclusions d'estudis precedents, especialment en l'actual context de crisi econòmica. En aquest sentit, l'enquesta REO 638 – Percepció dels catalans i catalanes sobre la immigració, 2010, elaborada pel Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) representa una eina excel·lent per dissenyar un estudi a mida que testii aquestes idees.

El text que segueix es desenvolupa de la següent manera: en el primer apartat,

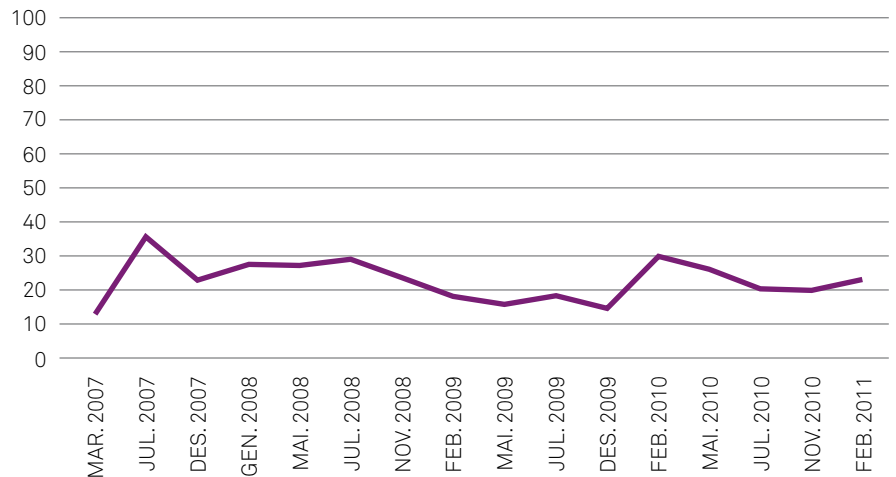
2 ZAPATA-BARRERO, «Policies and public opinion towards immigrants: the Spanish case».

3 LAREN, «Anti-Immigrant Prejudice in Europe: Contact, Threat Perception, and Preferences for the Exclusion of Migrants».

Hi ha localitats on la immigració real no supera el 20%,
però la ciutadania creu que n'hi ha més del 35-40% <<

Gràfica 01

Evolució de la immigració com a principal problema de Catalunya

Font: CEO. Elaboració pròpia.

presentem en què es basa la «hipòtesi del contacte» i en la línia de Xavier Escandell i Alin M. Ceobanu⁴, redefinim l'argument explicatiu tenint en compte les pressions contextuais, així com el nivell d'immigració o la situació econòmica. En l'apartat segon, exposem les dades descriptives sobre la percepció dels catalans i catalanes sobre el fenomen migratori i amb especial èmfasi, sobre l'existència d'un decalatge entre la realitat estadística i la percepció ciutadana. En el tercer, desenvolupem un model explicatiu estadístic multinivell per testar la «hipòtesi del contacte» i, finalment, en el darrer, presentem unes conclusions del nostre estudi.

1. Anàlisi de les percepcions (I). L'amenaça dels «altres»

Els diversos articles dedicats a la nova immigració del número 11 de la revista EINES⁵ deixaven de nou constància de la importància del fenomen migratori a casa nostra. Des del 2000 fins al 2009 —l'època d'expansió migratòria— la població estrangera a Catalunya es va multiplicar per 6,5. Any rere any, el

nombre d'estrangers no ha deixat de créixer fins arribar a 1.198.538 actuals, que representen el 15,95% del total de la població catalana. Deia l'escriptor John Berger (1926) que les migracions són l'experiència fonamental del segle XX. Per Catalunya també ho van ser i, de fet, ho han seguit sent a principis del segle XXI.

Davant d'un fenomen d'aquestes magnituds, és certament comprensible que s'hagin creat algunes tensions, també traslladades recentment a l'àm-

bit polític local⁶. Les enquestes d'opinió han donat prova d'aquest fenomen. La percepció de la immigració com a principal problema de Catalunya s'ha situat en el tercer i el quart lloc des de 2006, però com reflecteix la gràfica 1, no ha seguit un patró estable. El citen com a principal problema del país entre el 15 i el 30% de la ciutadania, amb impor-

4 ESCANDELL I CEOBANU, «When contact with immigrants matters: threat, interethnic attitudes and foreigner exclusionism in Spain's.»

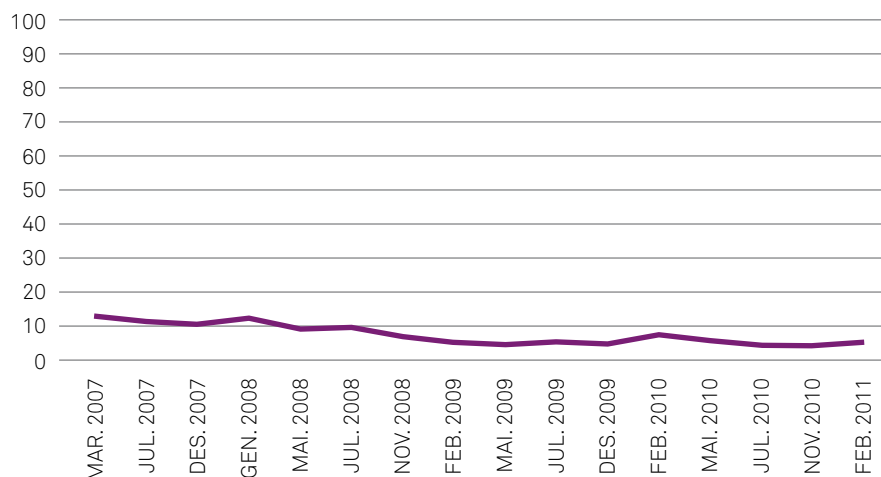
5 DD.AA, «La nova immigració».

6 PARDOS-PRADO, «The Emergence of Right-Wing Radicalism at the Local Levels in Spain the Catalan Case».

» A principis de 2007 el 13% de la ciutadania catalana mencionava la immigració com el problema més important del país. A finals de 2009 i a principis de 2010, la xifra baixa fins el 5-6%

Gràfica 02

Evolució de la immigració com a problema «més important» de Catalunya

Font: CEO. Elaboració pròpia.

tants oscil·lacions segons el període. Unes opinions subjectes, en gran part, al debat públic i al fet que la immigració entri i surti del debat polític segons les circumstàncies del moment.

Malgrat que les xifres mostren un lleuger augment d'aquelles persones que consideren la immigració com un problema, convé tenir en compte dos elements que poden distorsionar —a l'alça i a la baixa— aquestes dades. En primer lloc, aquesta xifra podria ser més elevada fruit de la tendència dels

enquestats de respondre d'una manera políticament correcta. I en segon lloc, la forma com es formalitza la pregunta influeix considerablement en la resposta, com corroboren les dades del CEO. La gràfica 2 mostra l'evolució de la pregunta «Quin d'aquests [problemes esmentats abans i destacats al gràfic anterior] considera que és el més important?». Com queda palès, el percentatge que apareix en el gràfic és força inferior a l'anterior. A principis de 2007, el 13% dels catalans mencionava

la immigració com a problema «més important» a nivell individual, xifra que s'ha reduït fins arribar entre el 5 i el 6% a finals de 2009 i a principis de 2010. Per tant, com s'ha vist a la gràfic 1, quan es pregunta pels principals problemes de la societat, la immigració apareix en tercer o quart lloc, mentre que quan es pregunta pel problema al qual cadascú atribueix una importància més forta —el que més afecta individualment—, la immigració cau diverses posicions.

Així, els dos gràfics deixen palesa l'existència d'una certa contradicció. Mentre la immigració és considerada com el principal problema de Catalunya per gairebé un quart de la població autòctona, a l'hora de valorar-ne la incidència personal que provoca el percentatge cau significativament. Aquesta falsa paradoxa rau en el fet que la immigració, en termes públics, es considera com un fenomen negatiu, tot i que la incidència personal que provoca és més aviat baixa. És, doncs, un «problema» públic sobredimensionat.

La literatura ha posat sobre la taula nombrosos elements que provoquen l'aflorament d'aquests sentiments antiimmigratoris, des de la ideologia, l'educació, l'edat o l'estatus ocupacional. En essència, però, l'enllaç entre tots aquests elements i el sentiment de rebuig vers les persones estrangeres es canalitza a través de les percepcions.

El fet de tenir amics o companys de feina nouvinguts afavoreix les percepcions positives envers la immigració. En canvi, tenir familiars immigrants no té impacte sobre aquestes percepcions

Les percepcions negatives són l'origen d'actituds i posicionaments negatius cap al col·lectiu immigrant.

Com s'aconsegueix trencar aquesta vinculació negativa? De quina manera es poden fer créixer les actituds positives cap als immigrants? La literatura ha subratllat l'existència de diferents factors, entre els quals la «hipòtesi del contacte» esdevé una de les més convincents. Aquesta idea es basa en un mecanisme directe: només el coneixement de la població immigrada possibilitarà el trencament de tòpics i prejudicis. El «contacte», per tant, és necessari per reduir estereotips, falses percepcions i, consegüentment, per incrementar les actituds positives cap al col·lectiu immigrant. Com assegura Thomas F. Pettigrew, «l'adquisició directa d'informació sobre els altres és crucial per reduir el biaix que les percepcions provoquen»⁷.

Per «contacte» ens referim a tres tipus d'interacció: a la feina, entre amistats o familiars i a l'entorn més proper —veïnatge o zona residencial pròxima. Lògicament no totes les interaccions socials generen el mateix tipus de conseqüència. Per exemple, és d'esperar que el «contacte» per amistat o familiar amb immigrants augmenti més la confiança interpersonal que el contacte proper per veïnatge.

Hi ha, però, un element essencial que juga en contra d'aquesta hipòtesi: la situació econòmica. La suposada competència directa del col·lectiu immigrant per la ocupació poc qualificada incentiva que el grup autòcton passi a veure la immigració com una amenaça directa. Per tant, la presència de col·lectius estrangers es vincula amb la generació de prejudicis basats en l'interès egoista-materialista, fenomen que creix quan l'economia no passa pel seu millor moment.

Aquesta teoria considera que les percepcions estan basades en càlculs egoistes derivats d'interessos materials⁸. Al meu entendre, aquesta és una visió limitada de les percepcions. Si fos cert, només aquella ciutadania amb pocs recursos desenvoluparia sentiments contraris a la població immigrada, fet que no sempre es produeix. Així, es pot donar el cas, per exemple, que una persona concreta desenvolupi una percepció negativa vers les persones immigrades, no perquè percebi que aquest col·lectiu li pugui manllevar oportunitats laborals, sinó perquè els únics *inputs* que rep a través dels mitjans o del seu cercle personal són negatius. És factible imaginar una persona que no entra en competència directa amb la immigració a l'hora de

buscar un lloc de treball, però que ha desenvolupat uns sentiments contraris a la immigració perquè el discurs públic està basat en la idea que la immigració treu llocs de feina a la ciutadania autòctona.

Les opinions negatives vers la immigració generen un procés cíclic en què les percepcions es desvien sovint de la realitat. La reacció en contra porta els ciutadans i les ciutadanes a pensar que la immigració és major a la real, fet que retroalimenta les percepcions negatives cap al col·lectiu.

De nou, davant d'aquesta espiral de «negativitat», es proposa una solució: conèixer l'altre com a mecanisme per entendre'l, comprendre'l i crear-se una idea basada en la realitat.

2. Actitud positiva cap a la immigració

El següent apartat pretén precisament testar la «hipòtesi del contacte», tenint també en compte l'efecte dels altres factors que s'han subratllat com a importants, principalment el volum d'immigració i la situació socioeconòmica més propera.

De forma general, l'enquesta del CEO mencionada anteriorment confirma quelcom que ja sabíem: l'existència de percepcions negatives cap al fenomen

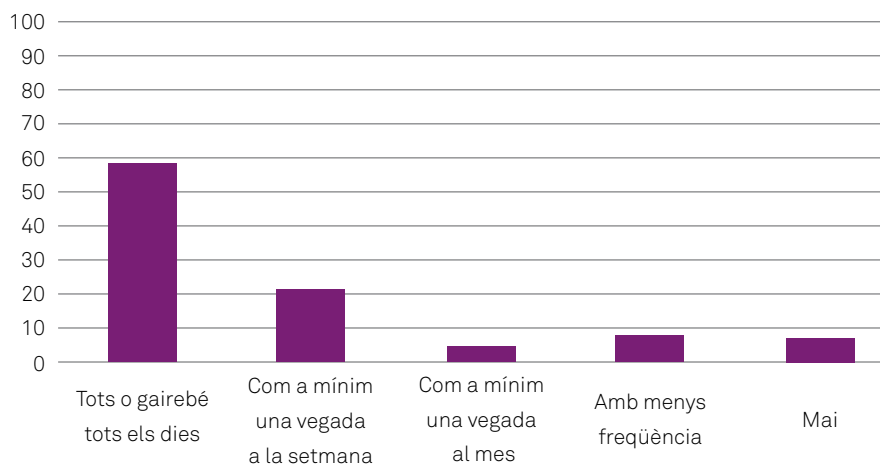
8 KESSLER i FREEMAN, «Public opinion in the EU on immigration from outside the Community».

7 PETTIGREW, «Inter-group theory».

» Com més dretana és la posició ideològica, més prejudicis es té de la immigració. De la mateixa manera, a més formació acadèmica, més bona imatge de les persones nouvingudes

Gràfica 03

Amb quina freqüència es relaciona vostè amb immigrants?

Font: CEO. Elaboració pròpia.

migratori en diferents aspectes. La immigració es considera «excessiva» o «elevada», es creu que els poders públics afavoreixen el col·lectiu forà o es considera que s'haurien d'establir més controls. No obstant això, no totes les preguntes segueixen un patró establert i confirmen les contradiccions que generalment apareixen als qüestionaris sobre immigració. Per exemple, davant la pregunta «quan sent a parlar d'immigració, què és el primer que li ve al cap?», el 16,7% dels enquestats —el

percentatge més elevat entre totes les respostes— assegura que «sentiments d'empatia i solidaritat».

Convé, doncs, analitzar el rol que juga el contacte amb la població immigrada a l'hora d'entendre aquestes percepcions. Primer, però, cal saber amb quina freqüència es relaciona la població catalana amb el col·lectiu immigrant. La gràfic 3 descriu que el 58,38% dels catalans assegura relacionar-se amb immigrants tots o gairebé tots els dies. D'altra banda, gairebé un 22% assegura

que es relaciona amb immigrants com a mínim una vegada al mes. Segons els resultats, la relació amb la immigració és força freqüent.

Les dades presentades es basen, no obstant això, en la pròpia opinió i, per tant, s'han de prendre amb cautela. El terme «relació» és imprecís i pot referir-se a una conversa profunda d'amistat o a un simple contacte relacional en un partit de futbol. La gràfic 4 puntualitza la qüestió. El 54,5% dels catalans i catalanes assegura que la relació és, sobretot, una qüestió de veïnatge, la qual cosa deixa dubtes sobre la profunditat de la relació autòctons-forans —que com semblant passaria amb el contacte produït en l'àmbit laboral (32%) i comercial (29%). El contacte per qüestions d'amistat, familiars i estudis representa el 40,2%.

Una cosa és, però, la percepció particular —quina relació tinc amb la immigració?— i l'altra, la percepció general —quanta immigració hi ha al meu entorn? Independentment del contacte, la percepció sobre la quantitat de persones foranes que ens envolten resulta essencial a l'hora de valorar les pressions del fenomen migratori sobre les actituds de la població. L'enquesta del CEO compta amb una pregunta que permet captar aquesta desviació entre percepció i realitat: «De cada 100 persones que viuen a la seva ciutat/poble,

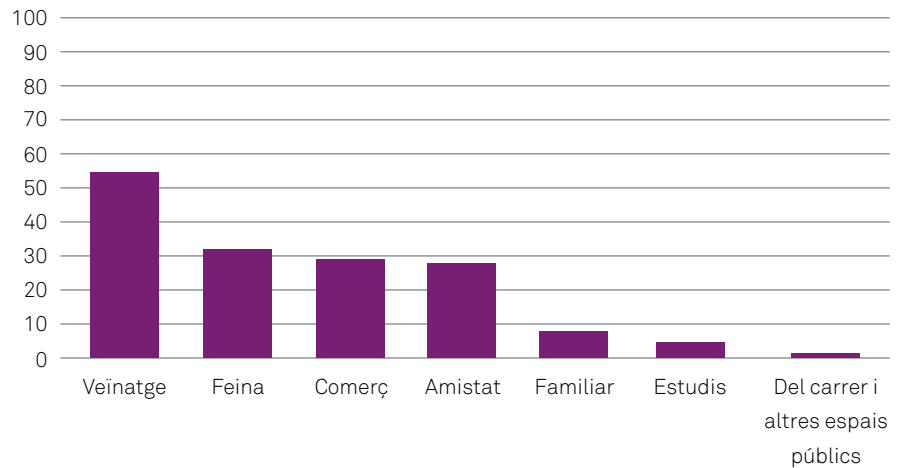
quantes creu vostè que han nascut fora de Catalunya?» Dels 47 municipis on es van realitzar enquestes, només en tres —poblacions més aviat petites— el percentatge percebut és menor que el real⁹.

La gràfic 5 ens dóna una idea de la relació existent entre la percepció de la quantitat d'immigració al municipi i la immigració real que existeix. Cada punt representa un municipi, mentre que la línia ens mostra la tendència. Com s'observa, quan augmenta la immigració en termes reals, la percepció sobre la immigració existent també creix. Aquesta relació lògica, però, té alguns aspectes a destacar. Primer, la majoria de municipis situen el percentatge d'immigració entre el 30 i el 40%, independentment de la població immigrada real. Segon, hi ha un bon grapat de ciutats i pobles on, amb nivells més aviat baixos d'immigració, es percep una elevada quantitat d'immigració. Per exemple, hi ha localitats on la immigració real no supera el 20%, però la ciutadania creu que n'hi ha més del 35-40%.

⁹ El percentatge real d'immigració es calcula en base al percentatge de persones amb nacionalitat no espanyola del padró d'habitants (Idescat, 2010).

Gràfica 04

De quin tipus de relació es tracta?

Font: CEO. Elaboració pròpia.

3. Anàlisi de les percepcions (II). Estudi multivariant

El contacte amb la població immigrada pot ajudar a foragitar falses percepcions sobre el fenomen migratori. En l'apartat anterior s'ha fet palès que aquestes percepcions existeixen i que el decalatge entre la realitat i la visió d'aquesta realitat és en alguns llocs força important.

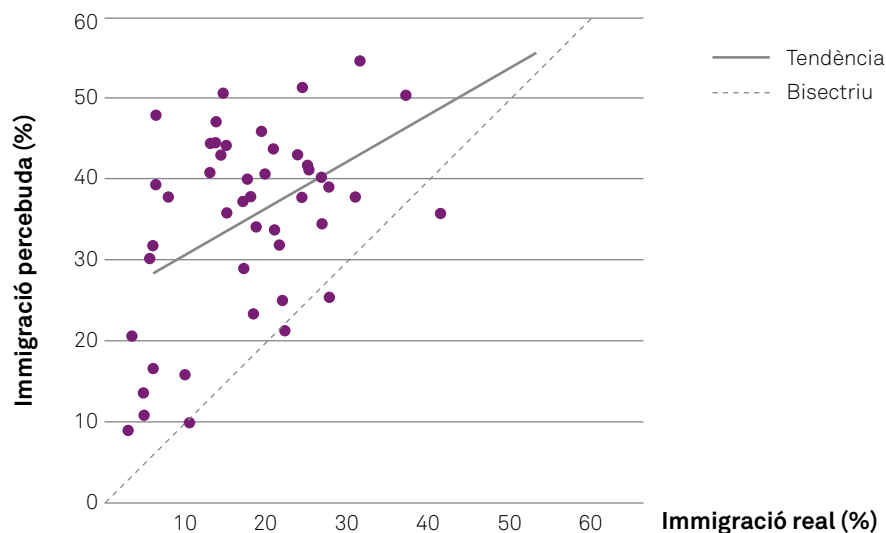
No obstant això, és necessari realitzar una anàlisi estadística més complexa

per saber la incidència del «contacte» sobre la percepció del fenomen migratori. De nou, té impacte la relació amb la població forana a l'hora d'explicar les diferències en la percepció del fenomen migratori? Per tal de respondre aquesta pregunta convé que portem a terme una anàlisi multivariant per analitzar l'efecte net de cada factor, deixant tota la resta constant. És a dir, per exemple, volem saber quin impacte té el contacte amb la població immigrada una vegada considerat el rol que juga l'economia o

» Ser a l'atur no implica tenir actituds negatives envers la immigració. Però en els entorns amb forta desocupació, les percepcions vers la immigració tendeixen a ser negatives

Gràfica 05

Relació entre la immigració percebuda i la immigració real

Font: CEO i Idescat. Elaboració pròpia.

la ideologia. Així, és possible saber quin impacte té realment cadascuna de les variables tot controlant l'efecte de diversos factors a la vegada —i les possibles relacions espúries existents.

D'entrada, cal preguntar-se com és possible mesurar l'acceptació cap al fenomen migratori. Per evitar l'efecte de les respostes políticament correctes —d'altra banda, difícilment evitable—, la literatura ha proposat mesurar-ho indirectament. L'enquesta del CEO compta amb diversos indicadors que demanen l'opinió sobre diferents aspectes cultu-

ral i econòmics relacionats amb la immigració. Amb aquests indicadors s'ha construït un índex que oscil·la entre les opinions més negatives a les més positives¹⁰.

El primer grup de variables que s'han considerat ajudarà a verificar la «hipò-

tesi del contacte». 1) En línia amb la lògica explicada anteriorment, el «contacte» s'ha dividit en tres grans aspectes: contacte amb població immigrada al lloc de treball, contacte entre les amistats i contacte a la família¹¹; 2) També s'han inclòs variables actitudinals: l'eix esquerra-dreta, la percepció del nombre d'estrangers al municipi i la identificació nacional subjectiva; 3) L'últim grup el formen les variables sociodemogràfiques: sexe de l'entrevistat, estudis —amb estudis universitaris com a referència—, estatus laboral —no treballa— com a categoria de referència—, lloc de naixement —amb les persones nascudes fora de Catalunya com a referència— i edat; 4) Finalment, s'han inclòs dues variables de context: la taxa d'atur al municipi¹² i el percentatge d'immigració segons el padró.

10 Concretament, s'han utilitzat les següents preguntes: «Està d'acord amb què la immigració treu llocs de treball als catalans?»; «Li sembla acceptable que la gent protesti contra l'edificació d'una mesquita al seu barri?»; «Li sembla acceptable que s'exclougui a una alumna d'una escola per portar el vel islàmic?».

11 Les preguntes són: «Entre els seus companys de feina/amistats/família, hi ha algú que sigui immigrant o estranger?». La resposta podia ser afirmativa o negativa. D'altra banda, s'ha separat el contacte entre els companys de feina i la resta per tal d'evitar la distorsió que provoca el baix nombre de casos en l'enquesta que assegura tenir contactes amb població immigrada en el lloc de treball.

12 La taxa d'atur s'ha calculat en base a la població activa local estimada a partir de les taxes d'activitat provincials de l'estimació de població activa i el padró municipal, seguint la metodologia emprada per la Xarxa d'Observatoris de Desenvolupament Local de la província de Barcelona.

A la taula 1 s'hi poden veure els resultats dels dos models multinivell. El primer model confirma una part de la hipòtesi que es pretén testar: el contacte amb la població immigrada en el lloc de treball augmenta les actituds positives cap al fenomen migratori. El segon model també destaca l'impacte de les relacions d'amistat. El fet de tenir amics o amigues de procedència forana és significatiu i té un impacte important a l'hora de percebre positivament la immigració. En canvi, tenir familiars immigrants no té impacte sobre aquestes percepcions.

Font: Elaboració pròpia.

Llegenda:

*p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

La taula mostra els coeficients del model i la seva significació estadística. Els coeficients ens indiquen com canvia la nostra variable dependent —l'índex explicat anteriorment basat en diferents aspectes del fenomen migratori— en funció de les variables introduïdes. Els asteriscs indiquen que aquella variable «importa», és a dir, que té un impacte estadístic sobre el què estudiem i no es tracta d'una relació fruit de la casualitat. Així, per exemple i dit de manera resumida, el coeficient d'immigració percebuda indica que per cada punt d'augment en aquesta variable —és a dir, la immigració que es percep és més alta—, les opinions sobre la immigració baixen un punt, és a dir, s'és més negatiu a l'hora de valorar el fenomen migratori —mantenint la resta de factors constants.

Taula 01

Participació electoral de persones amb dret a sufragi actiu i passiu (%)

Variable	Model 1	Model 2
Contacte		
Entorn laboral	0,54**	
Amistats		1,25***
Familiars		0,35
Actitudinals		
Immigració percebuda	-0,01**	-0,01**
Identificació Nacional Subjectiva	-0,02	0,11
Esquerra-dreta	-0,44**	-0,28***
Sociodemogràfiques		
Sexe	0,35	-0,02
Estudis	1,16***	1,04***
Estatut laboral	0,18	0,17
Lloc de naixement	0,74**	0,29
Edat	-0,01	-0,01
Context		
Taxa d'atur	0,09	-0,09*
Immigració real	0,01	0,01
Constants	9,19***	8,41***
Nombre de casos	478	844
Nombre de municipis	47	47
Prob > chi2	0,000	0,000

Hi ha altres factors inclosos en el model que també tenen un efecte important: un augment del percentatge percebut d'immigració al municipi té un impacte negatiu sobre la percepció del fenomen migratori. La ideologia també esdevé rellevant i confirma els resultats d'altres estudis: a mesura que la persona es desplaça a posicions conservadores, la seva opinió sobre la immigració esdevé més negativa. Sobre les variables sociodemogràfiques, els estudis de la persona tenen un efecte significatiu: com més elevada és la formació assolida, les opinions sobre la immigració esdevenen més positives. Així mateix, el fet d'haver nascut fora de Catalunya no genera un impacte clar en les percepcions vers el col·lectiu immigrat.

Els resultats que aquí es presenten no donen un pes important a l'efecte de la desocupació o l'entorn econòmic. Així, el fet de ser a l'atur no afecta les percepcions. En canvi, les dades deixen entreveure un lleuger impacte de la taxa d'atur de l'entorn més proper —ciutat o poble— a l'hora d'explicar un cert rebuig cap a la immigració. És a dir, segons les dades, ser a l'atur no implica tenir actituds més negatives, però en canvi, en entorns en què globalment la població desocupada és major, les percepcions vers la immigració tendeixen a ser més negatives.

4. Conclusions

L'anàlisi de la realitat es fa, principalment, a través de percepcions. En relació a la immigració, l'abisme entre allò que és i allò que es percep és força important. L'enquesta del CEO evidencia la distància entre el volum d'immigració percebuda i la quantitat que realment existeix. És només un exemple, però que posa de relleu la capacitat de certs temes públics d'inflar-se i allunyar-se de paràmetres empírics. Davant d'aquest fet, i atesa la importància del fenomen migratori, convé fer un pas enrere i analitzar de quina manera es poden alleugerir els sentiments de negativitat vers un fenomen tan problemàtic com inevitable.

En aquest article s'ha pretès testar la «hipòtesi del contacte», segons la qual el contacte amb la immigració és un mecanisme per conèixer-la directament i, consegüentment, desmuntar prejudicis i tòpics. Els resultats han confirmat que, a Catalunya, el fet de tenir amistats d'origen immigrant, així com compartir un mateix espai al món laboral, genera actituds positives cap a la immigració. A diferència del que s'esperava a priori, la situació econòmica té un impacte relativament baix a l'hora d'explicar percepcions negatives.

Els resultats també indiquen, amb matisos, quelcom que la literatura fa

cert temps que ha apuntat: la ideologia i l'educació juguen un paper important a l'hora d'explicar determinats discursos antiimmigrants. De fet, aquells partits proclius a aquest discurs ho saben i ho exploten per treure'n rèdits electorals.

Amb tot, l'anàlisi presentada en aquest article indica quelcom intuïtiu: conèixer l'altre és la millor manera de prevenir actituds negatives basades en situacions fictícies. Però aquesta conclusió situa Catalunya davant d'un repte: la necessitat d'afavorir uns espais d'intercanvi només concebibles a mig-llarg termini, sense augmentar les tensions, i lluitant contra un món polític basat en l'impacte directe. Alguns ajuntaments —Sabadell, Barcelona, Mataró...— ja fa temps que aposten per la creació d'espais comuns d'interacció en els quals les barreres entre immigrants i autòctons són més fàcils de dissoldre. La perseverança en l'aplicació d'unes mesures tan difícils com efectives és un camí eficaç per trencar aquest univers de falses percepcions entre els dos grups. L'escriptor Rodney Hall (1935) deia, referint-se al seu país, que «A Austràlia tots som emigrants i tots arrosseguem tradicions i cultures d'altres països, però hem d'aprendre a construir una cultura australiana». Sigui o no aquest el camí, és difícil començar si abans no es coneix què diu i què pensa l'altre. ◀

MÉS INFORMACIÓ

CANDEL, Francesc. *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62, 2008.

DD.AA. «La nova immigració». A *EINES*, 2010, núm. 11.

ESCANADELL, Xavier i CEOBANU, Alin M. «When contact with immigrants matters: threat, interethnic attitudes and foreigner exclusionism in Spain's». A *Comunidades Autónomas*, 2009, vol. 32, núm. 1, p. 44-69.

KESSLER, Alan E. i FREEMAN, Gary P. «Public opinion in the EU on immigration from outside the Community». A *Journal of Common Market Studies*, 2005, vol. 43, núm. 4, p. 825-850.

LAREN, Lauren Mc. «Anti-Immigrant Prejudice in Europe: Contact, Threat Perception, and Preferences for the Exclusion of Migrants». A *Social Forces*, 2003, vol. 81, núm. 3, p. 909-936.

PARDOS-PRADO, Sergi. «The Emergence of Right-Wing Radicalism at the Local Levels in Spain the Catalan Case». A *International Journal of Iberian Studies*, 2011, vol. 22, núm. 3, p. 201-218.

PETTIGREW, Thomas F. «Inter-group theory». A *Annual Review of Psychology*, 1998, vol. 49, p. 65-85.

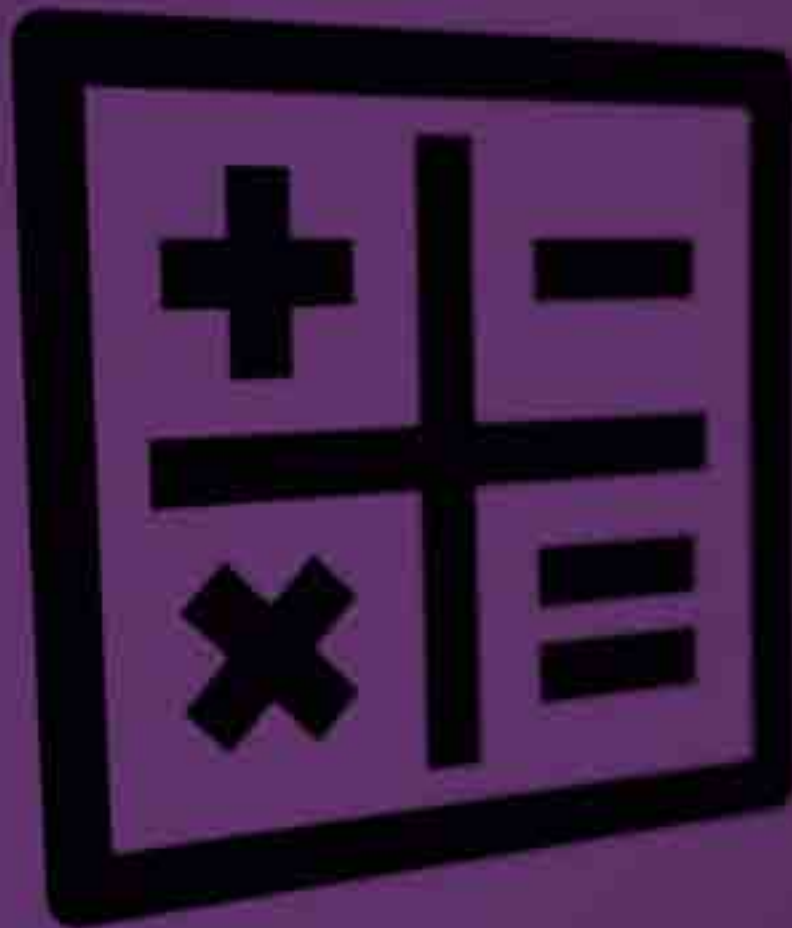
REO 638 – Percepció dels catalans i catalanes sobre la immigració. Barcelona: Centre d'Estudis d'Opinió, 2010.

ZAPATA-BARRERO, Ricard. «Policies and public opinion towards immigrants: the Spanish case». A *Ethnic and Racial Studies*, 2009, vol. 32, núm. 7, p. 1101-1120.

ENLLAÇOS

Centre d'Estudis d'Opinió
<http://ceo.gencat.cat>

Institut d'Estadística de Catalunya
www.idescat.cat

FULL DE CÀLCUL

L'Eix Mediterrani ferroviari de transport de mercaderies: la vertebració econòmica dels Països Catalans

El primer que ens ve al cap quan se'ns demana que definim els Països Catalans són els llaços històrics, culturals i lingüístics que configuren la nació catalana. Però més enllà d'aquests elements inqüestionables, els Països Catalans també configuren una unitat econòmica que veu limitat el seu potencial pel dèficit fiscal i d'inversions en infraestructures per part de l'Estat espanyol.

Aquest article presenta el resultat de la investigació «L'estat de la qüestió de l'Eix Mediterrani ferroviari de transport de mercaderies en l'àmbit dels Països Catalans i la seva connexió amb Europa», elaborada en el marc del Màster Oficial d'Estudis Territorials i Població del Departament de Geografia de la UAB. El treball analitza les potencialitats d'un projecte encaminat a fer dels Països Catalans la porta logística del sud d'Europa, el seu estat d'execució actual i les dificultats en què es troba. Tot, amb la ferma voluntat de defensar una infraestructura clau per revaloritzar l'economia del país, i de retruc, el seu projecte nacional.

L'Eix Mediterrani: la porta logística del sud d'Europa

Quan parlem de l'Eix Mediterrani —concepte que se sol intercanviar pel de Corredor Mediterrani— cal tenir en compte que estem davant d'una expressió que, tal com explica Josep Vicent Boira, té dues accepcions possibles: la d'una unió dels territoris de la franja nord-occidental de la Mediterrània o la d'un vector integrat per una sèrie d'infraestructures per on circulen béns —entre ells l'energia, l'aigua i la riquesa, entre d'altres fluxos vitals— i persones. Una accepció, aquesta darrera, que ens pot semblar molt nova però que realment existeix des de l'antiguitat, com mostren les primeres rutes marítimes de cabotatge per al comerç fenici i grec o les vies romanes que nodreixen dels recursos necessaris la República i l'Imperi.

Arnau Català
Màster Oficial d'Estudis Territorials
i de la Població de la UAB
arnau.catala@campus.uab.cat

» L'objectiu de l'eix ferroviari Ferrmed és crear la ruta més curta, ràpida, eficaç i rentable per unir el cor d'Europa amb el Nord d'Àfrica

Les dues formes d'entendre l'Eix Mediterrani queden recollides en l'Euroregió de l'Arc Mediterrani, l'Euram, un eix format per les similituds econòmiques, socials i culturals del País Valencià, les Illes Balears, el Principat de Catalunya, Andorra i la regió francesa del Llenguadoc-Roselló, on està circumscribida la Catalunya Nord. Aquest nou concepte ha estat abanderat per l'Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga, el qual, conjuntament amb altres entitats, institucions, empreses i professionals d'arreu dels Països Catalans, fomenten la cooperació institucional dels diferents territoris implicats per fer de l'Euram un clúster econòmic, però també cultural i social, en el marc del sistema de regions de la UE. En el si d'aquesta iniciativa, la planificació d'infraestructures hi juga un paper cabdal, en esdevenir, com explicàvem, el vector que permet la interrelació econòmica d'un territori. D'aquesta manera, no és estrany que una de les principals activitats impulsades per l'Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga hagi estat l'estudi i la diagnosi de les necessitats infraestructurals de transport d'Euram, fent una proposta estratègica a través del *Llibre Blanc de les Infraestructures de l'Euram*, en què es descriu què hauria de ser l'Eix Mediterrani.

Ara bé, quina importància té l'Eix Mediterrani? Per poder parlar de la re-

levància de l'Eix Mediterrani i en concret el ferroviari pensat pel transport de mercaderies, cal depassar el marc europeu, ja que els fluxos de comerç als quals ha de servir sobrepassen aquest territori. Les rutes comercials globals, que transiten majoritàriament per via marítima, situen la península Ibèrica al bell mig del trànsit entre Àsia i Europa, ja que el Mediterrani, des de Suez fins a Gibraltar, és el pas més curt entre els continents asiàtic i l'europeu¹, en un moment en el qual Orient s'ha convertit en la gran fàbrica del món gràcies a l'emergència de la Xina².

Actualment, el punt d'arribada de les mercaderies asiàtiques a Europa és la façana nord-atlànica, especialment a través dels ports de Rotterdam i Anvers amb un *hinterland*³ que arriba al centre i el nord del continent. Aquest *hinterland*, actualment pateix una saturació viària incapaç d'absorbir el trànsit creixent de mercaderies. A més a més, cal tenir en compte la ineficiència ecològica i econòmica de la ruta dels vaixells

mercants transoceànics que actualment travessen l'estret de Gibraltar i es dirigeixen als Països Baixos des del moment que l'accés al cor d'Europa des del Mediterrani occidental estalviaria entre 3 i 5 dies de navegació i el corresponent consum de combustible i emissions de CO₂.

Precisament, la sostenibilitat ecològica és un dels principals arguments per defensar l'Eix Mediterrani, i en especial la seva articulació a través d'una xarxa ferroviària pel transport de mercaderies. I és que en aquest sentit, el transport ferroviari és el menys contaminant per la seva relació altament positiva entre tones de càrrega desplaçades i emissions de CO₂. Un fet rellevant si es té en compte que la pròpia Comissió Europea calcula que el transport de mercaderies genera un 33% les emissions de CO₂ derivades de la mobilitat a la UE⁴. D'aquesta manera, no és d'estranyar que tots els nivells administratius convergeixin en la necessitat de prioritzar el transport ferroviari, seguint

1 Fins que no es produeixi una fosa de l'Oceà Àrtic en períodes estivals llargs, com a conseqüència directa de l'efecte hivernacle i els canvis climàtics que provoca

2 Per entendre la importància creixent dels ports asiàtics, resulten molt aclaridores les dades de l'estudi SABRIÀ, «Oportunitats de ports i empreses logístiques»

3 *Hinterland*: àrea d'influència.

4 La mobilitat representa un 25% de les emissions de CO₂ de la UE. En el cas català, segons la Generalitat de Catalunya, uns 9.400 camions travessen diàriament la Jonquera i les projeccions de creixement segons l'Euroregió Pirineus-Mediterrània en l'horitzó de 2030 convergeixen vers un tràfic entre la Península Ibèrica i Europa de 400 milions de tones, de les quals 220 milions de tones seran transportades per via terrestre.

L'accés al cor d'Europa des del Mediterrani estalviaria entre 3 i 5 dies de navegació i el corresponent consum de combustible i emissions de CO₂ als mercants provinents d'Àsia

les directrius d'una Política Comuna del Transport de la Comissió Europea enca-minada a mitigar l'augment d'emissions de gasos d'efecte hivernacle com a con-seqüència del consum de combustibles fòssils —gasoil i gasolina— i satisfer així el compromís de la Unió Europea de complir amb el Protocol de Kioto.

Diferents administracions, diferents maneres d'entendre el projecte

Un dels principals avaladors de l'Eix Mediterrani ferroviari de mercaderies és la Ferrmed, una associació que ac-tua com a grup de pressió empresarial i institucional per unir Europa de nord a sud a través d'un corredor ferroviari de mercaderies que enllaci les zones amb més activitat econòmica i logística: el Gran Eix Ferrmed. Dins de les accions desenvolupades per aquesta entitat, destaca un estudi de 2009⁵ —encarre-gat per la UE— en què es desenvolupa una proposta d'Eix Mediterrani ferro-viari de mercaderies ampli, des d'Alge-sires fins a Gènova, com a part sud de la xarxa principal del Gran Eix Ferrmed. L'objectiu és la interrelació dels ports mediterranis més importants d'Itàlia,

l'Estat francès i l'Estat espanyol, esde-venint la ruta més curta, ràpida, eficaç i rentable per unir el cor d'Europa amb el nord d'Àfrica. I això passa per la cons-trucció d'una infraestructura ferrovià-ria que enllaci els clúster portuaris de Barcelona-Tarragona i València-Sagunt, permetent operar com una autènti-ca xarxa de nodes portuaris i logístics multimodals que sigui alternativa i complementària a la porta atlàntica de Rotterdam i Anvers.

Aquest projecte rep el suport de l'Euro-regió Pirineus-Mediterrània, de la Generalitat de Catalunya, de la Gene-ralitat Valenciana, del Govern Balear, i de diferents organitzacions com el Fò-rum d'Entitats⁶ i l'Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga. En el cas de la Generalitat de Catalunya, el suport a aquest projecte ja es concreta en el *Pacte Nacional* per a les Infraestructu-res (PNI) del mateix 2009, en què es pla-nifica la construcció de la línia de mer-caderies del Corredor del Mediterrani que hauria de transcórrer pel Principat: una via d'ample internacional que unei-xi Castelló, Tarragona, Castellbisbal i la frontera francesa, amb connexió direc-ta als ports de Tarragona i de Barcelona,

a la plataforma logística del Delta, i a d'altres àrees de generació de gran trànsit de vehicles pesants.

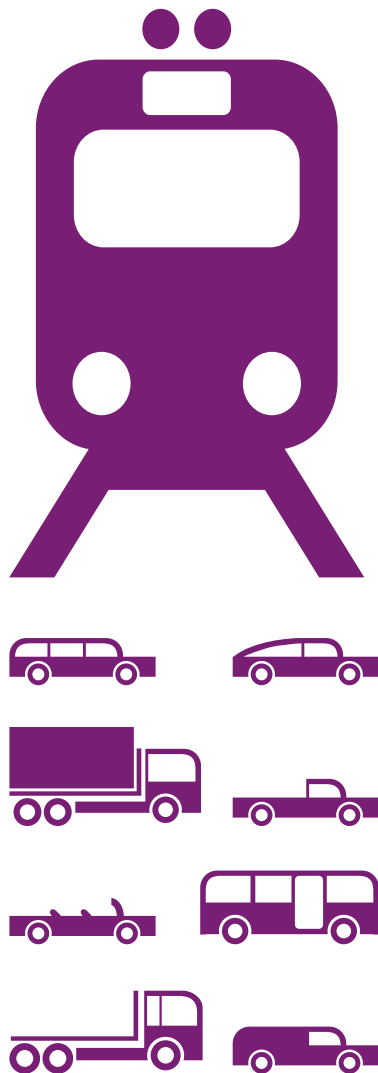
Però fins al moment, la Unió Europea, en el cas dels Països Catalans, ha anat programant els seus projectes seguint les preferències d'uns Estats francès i espanyol de forta tradició centralista i amb un criteri d'execució d'infraes-tructures radial entorn el centre polític. Això s'observa clarament en els projec-tes prioritaris de la Xarxa Transeuro-pea de Transport (TEN-T) números 3 i 19, que connecten el Principat i el País Valencià amb Madrid, però no entre ells mateixos, o en el propi *Plan Estratégico de Infraestructuras y Transporte* (PEIT) espanyol, el qual advoca per una xarxa de nodes regionals articulats per corre-dors de transport de mercaderies tra-dicionals. I és que l'Estat espanyol no ha planificat cap obra en relació a l'Eix Mediterrani ferroviari, ni d'alta velocitat ni de mercaderies, infraestructura que, per completar-se als Països Catalans, tan sols necessita la connexió entre Castelló i Tarragona per a l'alta veloci-tat i de Tarragona fins a Alacant per a les mercaderies, trams en una situació «d'estudi» pel Ministeri de Foment.

Tot i això, producte de la pressió dels diferents actors favorables al projecte, la Comissió Europea s'ha replantejat la seva política de projectes priorita-ris de la TEN-T. Aquest replantejament

5 *Supply and Demand, Socio.economic, Technical and Environmental Global Study of the FERR-MED Great Axis and its Area of Influence.*

6 Iniciativa ciutadana impulsada el 2003 que aplega els Col·legis professionals d'Arquitectes, d'Economistes i d'Enginyers Industrials de Catalunya, la patronal Pimec-Sefes i l'Associació de Polítiques Socials Segle XXI.

>> L'Eix Transnacional Mediterrani Ferroviari de Mercaderies hauria d'aparèixer com a projecte prioritari al *Green Paper* sobre el transport a la UE previst pel 2011

—basat en les propostes de governs, entitats i professionals recollides el 2009 al *Green Paper on Future TEN-T Networks*— cristal·litzarà en la publicació al llarg del 2011 d'un llibre blanc sobre el transport a la UE per al període 2010-2020, on hauria d'aparèixer com a projecte prioritari l'Eix Transnacional Mediterrani Ferroviari de Mercaderies, és a dir, el Corredor Mediterrani pel transport de mercaderies⁷.

Les dificultats per unificar criteris

La proposta de la Ferrmed acceptada per la Comissió Europea assenta que el Gran Eix Ferrmed s'ha de construir a partir de línies convencionals de doble via completa d'ample UIC⁸ per ús preferent o exclusiu per a les mercaderies i, en paral·lel, línies polivalents d'ús exclusiu o preferencial per al transport de passatgers i de mercaderies lleugeres a gran velocitat, connectades amb els principals aeroports. Però com podem comprovar, fins al moment, les tres administracions implicades en la cons-

trucció de l'Eix Mediterrani ferroviari pel transport de mercaderies —l'Estat francès, l'Estat espanyol i la Generalitat de Catalunya— no atenen aquests requisits en els seus respectius projectes, fet que requereix una unificació de criteris que no serà possible si la Comissió Europea no aborda la qüestió directament.

Mentre l'Estat francès ha adoptat el concepte de línies polivalents a la nova línia en construcció entre Nîmes i Perpinyà, l'Estat espanyol encara preveu la construcció de línies i trams troncats d'alta velocitat per a ús exclusiu de serveis de passatgers, que no permetran un transport de mercaderies, el qual s'haurà de realitzar per la xarxa convencional. Pels grans eixos ferroviaris, inclòs el Mediterrani, el Govern espanyol manté un plantejament similar, mantenint les línies convencionals per al trànsit de mercaderies i només considerant la possibilitat hipotètica d'una línia paral·lela d'altres prestacions per a les mercaderies en funció de les condicions de trànsit, funcionalitat i servei. Considerant les dades actuals i previsions futures d'increment del transport de mercaderies, resulta obvi que aquestes condicions ja es donen actualment, fins i tot abans que s'hagi començat a «estudiar» la qüestió de l'Eix Mediterrani ferroviari per part del Ministeri de Foment. Així doncs, segons

7 La hipòtesi d'una connexió amb l'Estat francès a través del Pirineu aragonès com alternativa a l'Eix Mediterrani, es va descartar en una reunió de Ministres del Transport de la UE celebrada a Saragossa el juny de 2010.

8 Per les sigles en francès de *Union Internationale des Chemins de fer*.

Fins avui, la política de l'Estat sobre l'alta velocitat ha estat radial i amb voluntat centralista. Per això cal ser escèptics envers la prioritització per part de l'Estat de l'Eix Mediterrani

Rafael Giménez, el resultat del PEIT espanyol és l'existència de dues xarxes poc integrades i necessàriament especialitzades: línies de llarg recorregut d'alta prestació pels viatgers i línies convencionals per les mercaderies i els serveis de proximitat.

Per la seva banda, la Generalitat de Catalunya executa el pas de l'Eix Mediterrani pel Principat a través d'una doble via d'ample UIC per a ús mixt de passatgers i mercaderies, en coexistència amb la xarxa ferroviària convencional. Com podem observar, aquesta execució tampoc es correspon exactament amb la proposta de la Ferrmed avalada per la Comissió Europea, que opta per un ús preferent o exclusiu per a mercaderies.

Finalment, perquè l'eix ferroviari de mercaderies esdevingui una realitat també cal una unificació de criteris de les diferents administracions competents sobre les característiques tècniques que ha de tenir el projecte. Les qüestions cabdals són garantir la interoperabilitat de les xarxes i la unificació de la senyalització de les vies. En relació a la interoperabilitat de les xarxes, s'ha de superar la diferència entre la xarxa d'ample ibèric i la resta de la xarxa europea que utilitza l'ample de via internacional UIC mitjançant la unificació de les característiques d'aquestes infraestructures a través de les Especi-

ficacions Tècniques d'Interoperabilitat (ETI)⁹. Pel que fa a la senyalització de les línies, cal implantar un sistema únic, l'*European Rail Traffic Management System* (ERTMS), el qual substituirà progressivament els actuals sistemes propis de cada estat per on passa el Gran Eix Ferrmed.

Estat actual del projecte: el xoc contra la radialitat de l'Estat espanyol

Fins avui, podem dir que l'Eix Mediterrani ferroviari de mercaderies als Països Catalans s'ha programat i pressupostat, i fins i tot alguna part s'està executant, com la que va de Perpinyà fins a Figueres —on se circularà per la doble via d'ample internacional—, i des de Figueres fins a Barcelona —executat en ample internacional des del port fins a Mollet del Vallès. En canvi, de Barcelona cap al sud, tant sols s'ha projectat fins a Castelló a través del PNI de la Generalitat de Catalunya, però encara hi ha un tram que es debat al Ministeri de Foment, en concret el de Tarragona fins a les Terres de l'Ebre. Finalment, a partir

de Castelló, l'Eix no està calendaritzat, i fins i tot manca la programació del tram València-Sagunt. Per tant, bona part de Catalunya i la totalitat del País Valencià resten sense un horitzó gaire clar de quan serà una realitat l'Eix Mediterrani ferroviari per a mercaderies.

En contrast, la connexió de l'Eix Mediterrani ferroviari de mercaderies amb la resta d'Europa ja està programada i pressupostada gràcies a la línia de gran velocitat entre Nîmes i Perpinyà. Però malgrat aquests avenços a l'altra banda dels Pirineus, cal ser escèptics envers la prioritització per part de l'Estat espanyol d'aquesta infraestructura. I és que com ja hem comentat, fins avui, la política de l'Estat respecte les vies d'alta velocitat d'ample internacional ha estat radial i amb voluntat centralista. Una política que perdurarà fins que s'hagi completat la xarxa radial envers Madrid, aportant a la capital des del principi els beneficis econòmics de l'alta velocitat i consolidant un model centralista com el de l'Estat francès. La inconcreció de la connexió per alta velocitat pel transport de mercaderies de Barcelona amb la frontera francesa o el tram Castelló-Tarragona en són els exemples més clars.

Aquests fets ens remeten de cap i de nou a la miopia —o mala fe— de l'Estat envers l'impacte econòmic —del qual també se'n beneficiaria— que tindria

⁹ L'adopció de l'ample de via internacional es podria resoldre senzillament en quinze o vint anys aprofitant les operacions habituals de renovació de les vies, operació que només tindria un sobrecost aproximat del 5%.

Resoldre el dèficit fiscal i d'inversions és indispensable per poder construir les infraestructures bàsiques per donar resposta a les necessitats presents i futures dels Països Catalans

una bona connexió internacional dels Països Catalans. D'aquesta manera, som davant d'una situació de dèficit, la inversió en infraestructures, que se suma al dèficit fiscal que històricament pateixen el Principat, el País Valencià i les Illes Balears. Per aquest motiu, els principals defensors de l'Eix Mediterrani —el Fòrum d'Entitats, l'Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga, estudiosos com Josep Vicent Boira i el propi Estatut d'Autonomia de Catalunya— assenyalen que resoldre el dèficit fiscal i d'inversions és indispensable per poder construir les infraestructures bàsiques per donar resposta a les necessitats presents i futures dels Països Catalans. I això, tal com defensa Boira, passa perquè l'Estat abandoni la política radial, adoptant una visió «federalitzant» de les infraestructures que faciliti la interconnexió dels diferents territoris dels Països Catalans amb l'Estat i Europa.

En definitiva, l'Eix Mediterrani ferroviari de mercaderies ha esdevingut imprescindible per seguir desenvolupant l'economia, la sostenibilitat ecològica i la vertebració nacional dels Països Catalans des del moment que la radialitat i l'ample de via ibèric ens impedeixen esdevenir, aquest segle XXI, la porta logística del sud d'Europa per al trànsit global de mercaderies. ◀

MÉS INFORMACIÓ

Llibre blanc de les infraestructures de l'Euram: Euroregió de l'Arc Mediterrani. València: Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga i Editorial 3 i 4, 2010. 3 volums.

Green Paper on Future TEN-T Networks [En línia]. Brussel·les: Comissió Europea de Mobilitat i Transport: 2009. Disponible a: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0044:FIN:EN:PDF>>.

Pacte Nacional per a les Infraestructures [En línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2009. Disponible a: <<http://www.gencat.cat/especial/pni/pdf/pni.pdf>>.

Pla Estratégico de Infraestructuras y Transporte. [En línia]. Madrid: Ministeri de Foment, 2009. Disponible a: <<http://peit.cedex.es/documentos/propuesta/peit2004.pdf>>.

SABRIÀ, Frederic. «Oportunitats de ports i empreses logístiques». A *Llibre blanc de les infraestructures de l'Euram: Euroregió de l'Arc Mediterrani*. València: Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga i Editorial 3 i 4, 2010. Volum 3.

Supply and Demand, Socio.economic, Technical and Environmental Global Study of the FERRMED Great Axis and its Area of Influence [En línia]. Brussel·les: Ferrmed, 2009. Disponible a: <<http://www.ferrmed.com/eng/content/view/87/84/>>

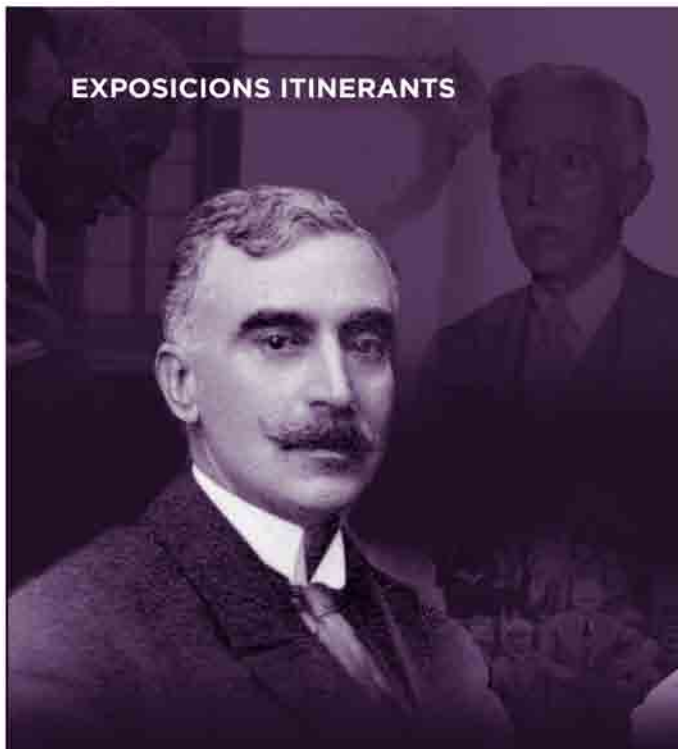
ENLLAÇOS

Ferrmed
www.ferrmed.com

Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga
www.iivee.org

Xarxa Transeuropea del Transport (TEN-T)
ec.europa.eu/transport/infrastructure/index_en.htm

EXPOSICIONS ITINERANTS

1859-1933

FRANCESC MACIÀ

UNA CATALUNYA LLIURE,
JUSTA, PRÒSPERA I GLORIOSA

1882-1940

LLUÍS COMPANYS

POLÍTIC FINS A LA MORT

Més informació

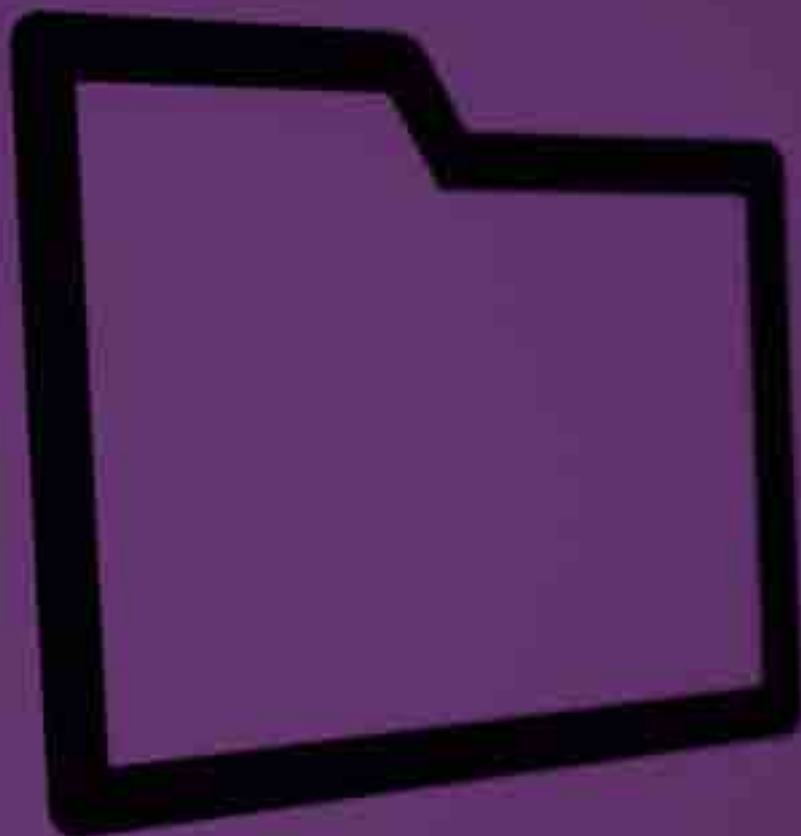
www.irla.cat/expomacia

www.irla.cat/expocompanys

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

ARXIU

Del Galeusca històric a l'historiogràfic

Les aliances internacionals de les nacions minoritzades

Coincidint amb la commemoració del 75è aniversari del Pacte de Compostel·la o Galeuzca, el 1933, entre representants del catalanisme i dels nacionalismes gallecs i bascs, diferents historiadors de les tres nacions es van organitzar per recollir el llegat d'aquell acord històric. L'objectiu era clar: tres quarts de segle després del primer acord, l'Estat espanyol no ha avançat en el reconeixement de la seva plurinacionalitat, fet que porta els historiadors de Galícia, del País Basc i dels Països Catalans a explicar la història compartida dels desencontres amb l'Estat espanyol.

Els orígens: una aliança triple

Les relacions entre destacats activistes gallecs, bascs i catalans sovintegen des de les darreries del segle XIX, com mostra el fet que intel·lectuals com Alfredo Brañas (1859-1900), Rosalía de Castro (1837-1885), Joan Mañé i Flaquer (1823-1901), Sabino Arana (1865-1903) o Francesc Cambó (1876-1947) estiguin acostumats a relacionar-se i a compartir reflexions, sentiments i preocupacions al llarg de la seva trajectòria. Uns contactes que durant el primer terç del segle passat, en paral·lel al desenvolupament a Galícia, al País Basc i al Principat de Catalunya de les bases del sobiranisme i el nacionalisme modern, lluny de deturar-se, s'accentuen amb la presa de contacte a nivell organitzatiu.

Un clar exemple de l'extensió de les relacions entre organitzacions de les diferents nacions és la sintonia entre la gallega Irmandades da Fala, creada el 1916, i Acció Catalana, nascuda el 1922. Precisament, aquesta darrera entitat realitzarà la proposta explícita de crear una aliança entre les tres nacions amb la finalitat de sumar forces enfront la «submissió» comuna envers l'Estat i per desenvolupar una acció compartida a favor del necessari «alliberament» nacional de Galícia, el País Basc i Catalunya. La crida es dóna en un temps d'impàs a la història de l'Estat espanyol, al final de la decadent Restauració. Un context que porta a l'organització catalana a afirmar amb precisió que «la foscor dels temps que vénen fa més necessari l'establiment de la Triple Aliança Nacionalista davant

Uxío-Breogán Diéguez
 Director del Centro de Estudios e Documentación
 Alexandre Bóveda de la Universidade de Vigo
 uxiobreogan@revistamurguia.com

» El Galeusca d'Historiadors recupera el llegat dels acords entre entitats gallegues, basques i catalanes que durant el segle XX reivindiquen el ple reconeixement d'aquestes nacions

de l'Estat que trontolla». Així és com en una data carregada d'emotivitat com la Diada Nacional de Catalunya de 1923 es firma el document fundacional de la coneguda com a Triple Aliança en el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria de Barcelona.

En aquesta primera aliança política entre gallecs, bascs i catalans trobem les organitzacions catalanes Acció Catalana, Federació Nacionalista i Unió Catalanista, sumant-s'hi al cap de poc temps, Estat Català; les gallegues Irmandades da Fala i Irmandade Nacionalista Galega; i les basques Partido Nacionalista Vasco (PNV) i Comunió Nacionalista Vasca. El document fundacional d'aquesta aliança va ser qualificat pel veterà galleguista Francisco Fernández del Riego (1913-2010), en un text redactat una dècada després de la seva signatura de l'acord, de «*paito secreto de matiz francamente arredista*»².

Aquesta aliança, de potencial dubtós a l'època a causa de les divergents sensibilitats que la sustentaven, acaba sense poder-se desenvolupar pel cop militar del 13 de setembre de 1923 de Miguel Primo de Rivera (1870-1930).

Galeuzca

El 1929, després d'un sexenni de dictadura, la caiguda de Primo de Rivera obre l'interval de la denominada «dictablanda». Un marge temporal que possibilita que les forces republicanes i sobiranistes de Galícia, el País Basc i el Principat de Catalunya prenguin, en gran mesura, el pols de la història. L'augment de la consciència de classe entre el proletariat, del sentiment antimonàrquic obertament republicà i la creixent reivindicació del reconeixement de l'existència d'una pluralitat de nacions en el si de l'Estat espanyol —conjuntament amb el convuls context internacional— van fer aflorar, el 14 d'abril de 1931, la Segona República.

En aquest context, els nacionalismes gallec, basc i català s'organitzen per tal d'aconseguir el suport social necessari que els hi permeti impulsar el reconeixement de la seva personalitat pròpia a través dels Estatuts d'Autonomia. Una lectura federalitzant de la República en el camí cap a la plena sobirania de les respectives nacions, la qual entronca amb la Triple Aliança de 1923.

D'aquesta manera, s'inicien contactes entrecreuat de diferents representants gallecs, bascs i catalans per pressionar conjuntament el Govern de la República, assentant així les bases d'un acord organitzatiu ampli. Els pri-

mers fruits arriben l'abril de 1933 en un míting organitzat per Acció Nacionalista Vasca (ANV) a Bilbao, amb representants del galleguisme i d'Esquerra Republicana de Catalunya, en el qual s'advoca per revitalitzar la Triple Aliança. Pocs mesos després, el juliol de 1933, l'objectiu cristal·litza amb un viatge de bascs i catalans a Galícia per rubricar en el *Día da Patria Galega* el que s'anomenà Pacte de Compostel·la o Galeuzca.

Aquesta iniciativa es presentà èpicament a través d'*A Nosa Terra*, publicació del galleguisme, com una abraçada «*de tres nacions irmáns completamente independentes na sua alma* [reunides en germandat] *para demostrar ao mundo que ningunha está soa nista empresa suprema do seu resgate. Si queremos, a victoria será nosa, porque os pobos son libres cando o queren ser.*»³ El document fundacional va ser firmat per organitzacions juvenils com la gallega Ultreya i la catalana Palestra, i els partits Partido Galeguista, PNV, Unió Democràtica de Catalunya i Acció Catalana Republicana als locals del Seminario de Estudos Galegos a partir d'un text manuscrit pel líder galleguista Alexandre Bóveda (1903-1936). Altres partits com ANV, Esquerra Republicana de Catalunya i la

1 «Arredista» significa «independentista».

2 FERNÁNDEZ DEL RIEGO, «Poliorama da Triple Alianza».

3 «Unha embaixada de Vasconia e Cataluña ao País Galego».

Un dels punts que sustenta aquesta iniciativa és el convenciment que l'anomenada qüestió nacional és un problema encara per resoldre en el marc ibèric

Lliga Catalana, en no assistir a la trobada, signen l'acord a posteriori.

La iniciativa causà un gran malestar entre la classe política espanyola, sobretot en veure com la nova estructura comptava amb una important presència mediàtica, sobrepassant els llindars pirrenais i oceànics. I és que premsa escrita francesa, anglesa i alemanya, com *Le Petit Parisien*, *The Times* o *Berliner Tageblatt*, es van fer ressò de la unió a tres bandes com un fet rellevant.

D'altra banda, cal destacar que l'aliança es produeix en un context en què es comencen a visualitzar les traves que s'imposen a Galícia i al País Basc per impulsar l'aprovació dels seus estatuts d'autonomia, alhora que el Principat de Catalunya també manté un pols amb l'Estat a causa del lent traspàs de competències de l'Estatut de Núria. Aquesta situació s'aguditzà amb la victòria de l'espanyolisme més ranci a les eleccions al Congrés de Diputats de la tardor de 1933, la qual atura el procés modernitzador i en clau sobiranista que fins el moment es desenvolupa a Galícia, al País Basc i a Catalunya amb la congelació dels estatuts galleg i basc des d'un inici i la supressió de l'autonomia catalana el 1934.

Aquestes dificultats derivades de la victòria de la dreta espanyolista aguditzen les tensions entre les organitzacions signants del pacte, les quals

venen motivades per l'heterogeneïtat ideològica dels membres de l'aliança. Tot això dificulta marcar una línia única i efectiva, convertint el Galeuzca en una eina inútil a nivell pràctic a favor de la sobirania de les tres nacions.

A la dècada de 1940, en ple exili, i amb l'esperança que una victòria aliada a la Segona Guerra Mundial afavoreixi la restauració de la República, l'acord Galeuzca intenta ser reprès. Però una altra vegada, el saldo a efectes pràctics d'aquest nova temptativa és negatiu. I és que, com passa a la dècada de 1930, l'heterogeneïtat de les parts integrants invalida qualsevol possibilitat de treball conjunt. Una realitat que no esvaeix l'esperit del projecte, ans al contrari, ja que des d'una perspectiva lògica, Galeuzca es presenta com una eina necessària del conjunt del sobiranisme galleg, basc i català.

Del Galeuzca històric al Galeusca historiogràfic

El 2003 se celebra a Galícia el centenari del naixement d'Alexandre Bóveda, el galleguista autor de les bases que van donar lloc a l'oficialització del Galeuzca de 1933. El novembre d'aquell mateix any es va celebrar un congrés commemoratiu de l'efemèride, *A Galiza de Bóveda*, el qual va citar a diferents

historiadors i investigadors, entre ells, el màxim especialista sobre la qüestió «galeuzcana», el galleg Xosé Estévez amb qui vam parlar de la necessitat de celebrar el 75è aniversari del Pacte de Compostel·la, que tindria lloc el 2008, evitant que pràcticament ningú se'n fessés, com va passar amb el centenari de Bóveda.

Així és com vam començar a treballar per bastir el grup Galeusca d'Historiadors que el 25 de juliol de 2008 es va donar a conèixer amb la signatura d'un manifest en què es reivindicava el Pacte de Compostel·la de 1933. Una iniciativa que, pel cas català, té a la Fundació Josep Irla —a través d'Àngel Ramos— com el seu principal avalador, conjuntament amb els historiadors Enric Pujol, Lluís Ferran Toledano, Agustí Alcoberro i Jordi Casassas, a qui s'hi sumen altres historiadors catalans, gallegos i bascs.

Al text, els historiadors signants posen de manifest la «voluntat de reprendre l'esperit de la Triple Aliança de 1923, el Galeuzca de 1933 i els posteriors projectes 'galeuzcans' de l'exili duts a terme entre 1941-46 i 1958-59, interpretats amb criteri inequívocament progressista a la llum dels corrents d'avenç social del nostre temps, i així mateix de projectar la història i la cultura dels nostres tres països dins d'una Europa en construcció en un món en procés creixent de globalització». Una

El Galeusca d'Historiadors deriva del convenciment que els historiadors desenvolupen una funció social de primer ordre pels respectius pobles i per tota la humanitat

afirmació que aglutina bona part de les idees que el va promoure, les quals podríem resumir en: a) l'existència d'un problema, l'anomenada qüestió nacional, encara per resoldre en el marc ibèric; b) la necessitat de (re)conèixer el pretèrit per entendre el present; i c) el ferm propòsit de compartir la voluntat i l'esforç per projectar internacionalment la realitat de les tres nacions europees que sostenen el Galeusca.

La funció social de l'historiador

Aquell manifest i la pròpia Galeusca d'Historiadors deriven d'una profunda reflexió sobre el passat i el present de la humanitat, sobre la realitat gallega, basca i catalana i, sobretot, sobre el convenciment que els historiadors, com a professionals, desenvolupem una funció social de primer ordre en relació als nostres pobles, els nostres conciutadans i tota la humanitat.

En el llançament del citat manifest, més enllà d'una «història fetitxe», hi ha una posició i vocació militant a nivell social dels seus promotors. Aquests, coneixedors de com les històries suposadament «neutres» han anat guanyant terreny historiogràfic, cerquen els perquè, sempre incòmodes, del nostre statu quo, amb «la humilitat del cor i l'obertura de la ment», que va dir l'his-

toriador anglès William Owen Chadwick (1916), i sempre amb el rigor que no permet falsejar el passat. Així, com va afirmar el mestre Marc Bloch (1886-1944), represaliat pel feixisme, «el vertader progrés [en l'anàlisi històric] arriba el dia que el dubte [...] es fa 'avaluador' [i quan] les normes objectives són elaborades paulatinament i permeten [triari] entre la mentida i la veritat».

No seria honest que nosaltres, historiadors, i sobretot els que formen part de l'administració pública, com és el cas de centenars de professors i/o investigadors, defraudem els nostres compatriotes —que paguen els impostos d'on deriven els nostres salaris— i no tinguéssim una clara consciència de la nostra funció social lluny de qualsevol servilisme anul·lador de les capacitats humanes. En aquest sentit, els historiadors hem de prendre consciència de la importància que assoleix el coneixement de l'origen del temps present, en totes les seves dimensions. Com a professionals, hem de posar el nostre coneixement al servei de la societat, per contribuir a centrar el debat relatiu als problemes de candent actualitat sobre la qüestió nacional, les desigualtats socials o la crisi econòmica que actualment castiga com mai el món globalitzat. Realitats unes i altres que tenen arrels històriques sobre les que cal investigar, revisar i enriquir el que ja està

escrit per tal de donar una mica de llum a tanta confusió interessada.

En aquest sentit, a efectes pràctics, destaco un altre punt del manifest fundacional dels Galeusca d'Historiadors, en què s'afirma que «ens proposem amb fermesa eliminar en els nostres territoris la menor presència de simbiologia o tendència feixista i treballar per la democràcia participativa i recuperadora de la memòria històrica col·lectiva». Sí, efectivament, a favor de la recuperació de la memòria democràtica i de la democràcia participativa. Unes qüestions que haurien de ser una realitat després de les onades repressives que colpejaren Europa i els nostres respectius països. Però per contra, els botxins de la democràcia encara són recordats en els nostres carrers, places iavingudes mentre resten en l'oblit els i les demòcrates represaliats.

Una realitat que podria perpetuar-se de no existir la figura de la historiadora i de l'historiador rigorós, socialment actiu i compromès, aquells que situen tothom al seu lloc amb perspectiva històrica tenint en compte les accions realitzades per uns i pels altres. Perquè, quina democràcia és la que recorda els genocides feixistes? Quina democràcia és la que les seves institucions permeten la normalització de la brutal repressió feixista a través del bateig franquista dels llocs públics? Aquesta

La democràcia necessita un acció col·lectiva que contribueixi a enriquir el coneixement del món sobre el qual s'ha construït el present

democràcia en què habitem necessita d'una acció col·lectiva que contribueixi a enriquir críticament el nostre coneixement del món sobre el qual s'ha construït el present, així com el record dels homes i les dones que van lluitar per un món millor.

La Història contra les històries

Des d'una perspectiva humana i intel·lectual, desenvolupar des de nacions sense estat un discurs historiogràfic propi és un exercici sensat i especialment enriquidor en contraposició als paradigmes historiogràfics totalitaris representatius d'aquells estat que neixen d'engolir diversos col·lectius humans diferenciats. A més, en el nostre cas, aquesta tasca és un exercici democràtic ja que, desgraciadament, la (de)formació intel·lectual franquista, que nega per sistema l'existència de qualsevol altra nació que no sigui l'espanyola, gaudeix d'una extraordinària presència a la societat actual de l'Estat. Aquest substrat predemocràtic del qual, en bona part, encara es parteix per explicar el passat del país, és producte de l'impacte de l'escola franquista en la historiografia, generant un discurs que parteix dels prejudicis envers l'*altre* —no només els gallecs, bascs i catalans, sinó la resta del món, vist sempre

des d'un prisma xovinista, com mostra el «descobriment» d'Amèrica— i que intenta preservar un projecte polític representat per una Espanya rànica, exclusiva i única, resultat en bona part del desastre de 1898.

D'aquesta manera, avui, el relat historiogràfic espanyol oficial encara s'allunya —tal com va succeir el 1936— de qualsevol reflexió lliure, crítica i científica amb perspectiva humana global. En aquest sentit, el model historiogràfic representat, per exemple, per l'obra *Los españoles en la Historia* de Ramón Menéndez Pidal (1869-1968) —integrant de la denominada «generació del 98»— és fàcilment reconeguda en la producció d'historiadors espanyols actuals integrants de l'*spanish establishment*. Un model essencialista que parteix de l'existència d'Espanya des dels temps més remots, identificant un concepte de nació espanyola en èpoques com l'edat antiga o fins i tot en la prehistòria. L'obra de Pidal —malgrat haver-se d'exiliar a l'Estat francès en base a una ètica liberal que no coincidia amb el pensament totalitari del franquisme— va alimentar, en clau historiogràfica, els desvariejaments espanyolistes de la Dictadura i dels seus historiadors i literats que fan incursions en el gènere històric. Parlen d'allò genuïnament hispànic, dels «ser hispà» i blasmen, insisteixo, l'*altre*, en aquest cas allò ga-

Escut de la Corona d'Aragó

» El relat historiogràfic espanyol oficial encara s'allunya —tal com va succeir el 1936— de qualsevol reflexió lliure, crítica i científica amb perspectiva humana global

llec, basc i català, quan no segueixen el compàs marcat, quan hi ha moviment al marge del marc imposat, en base a unes «reclamacions nacionalistes» adjectivades pel propi Pidal de «localismes perillosos» en considerar, com fan autors actuals, que posen en dubte la «unitat multisecular» espanyola.

Resulta proper aquest llenguatge, veritat? Quan llegeixes asseveracions similars en llibres actuals o de mig segle enrere, ens enfrontem a una disjuntiva difícil de solucionar: aquest relat historiogràfic de fidelitat irracional i indestructible deriva d'un projecte polític espanyolista o de la manca de capacitat intel·lectual per comprendre la realitat diferenciada a la pròpia? Segurament, la recent polèmica publicació del *Diccionario Biográfico Español* de la Real Academia de Historia ens dona la resposta⁴. Sigui com sigui, aquesta és la realitat a què hem de fer front, perquè no volem contribuir a la manca de crítica respecte el paradigma emboscat. Per això neix el Galeusca d'Historiadors. Per promoure una investigació solvent del passat, rigorosa i crítica i, sobretot,

responsable amb la societat actual. Per promoure la Història, en majúscules, enlloc de les «històries» i relats de ficció. ◀

MÉS INFORMACIÓ

CASTELLS, Víctor. *Galeusca. Un ideal compartit*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 2008.

FERNÁNDEZ DEL RIEGO, Francisco (Vid.). «Poliorama da Triple Alianza». A *Alento. Boletín de Estudos Polítecicos*, 1934, núm. 1-2, p.9.

«Unha embaixada de Vasconia e Cataluña ao País Galego». A *A Nosa Terra*, de 13 d'agost de 1933, p.2.

⁴ El 2011 la Real Academia de Historia publica el *Diccionario Biográfico Español*, un llibre cridat a ser una obra historiogràfica de referència però que des del primer dia ha estat objecte de dures crítiques per part d'historiadors de prestigi per la lectura que dona dels principals protagonistes de la República i el Franquisme.

FABÈTICA

A

Abelló i Filella, Antònia
(1913 - 1984)

MEMÒRIAesquerra.cat

LA HIPERENCICLOPÈDIA
D'ESQUERRA REPUBLICANA
DE CATALUNYA

Aiguader i Miró, Jaume
(1882 - 1943)

Aiguader i Miró, Artur
(1889 - 1946)

Aleixandri i Babot, Joaquim
(1906 - 2002)

Amat-Piniella, Joaquim
(1913 - 1974)

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

EXPLORADOR

Mèxic, d'ahir fins avui

VISTA PRÈVIA

El Mèxic que coneixem avui dista molt del que a la dècada de 1910 es va erigir com el degà dels estats socials. La promulgació de la primera Constitució progressista del segle XX garantia a tota la ciutadania drets socials com l'educació, la salut o la prestació d'atur, fent d'aquest país un referent per a l'esquerra mundial. Però en no revestir-se d'una autèntica llibertat democràtica, es van començar a corrompre els fonaments de la justícia social. I així, aquell Mèxic pioner ha acabat en les tensions socials del neoliberalisme.

Antecedents

La Revolució Mexicana (1910-1917), que en els temps que corren celebra el seu primer centenari, va esmenar considerablement l'estat liberal sorgit del desmantellament de l'estatus colonial durant el tercer quart del segle XIX. Tanmateix, la Revolució va donar lloc a un règim sostingut en l'hegemonia d'un sol partit, el Partido Revolucionario Institucional (PRI), que guanyaria totes les eleccions importants del segle XX. I en aquesta hegemonia, hi juga un paper fonamental l'anomenat «miracle mexicà», un període de creixement econòmic extraordinari, basat en el sistema mixt de producció imposat per la Revolució —control estatal dels principals instruments econòmics i productius per evitar que l'economia quedés per complert a l'arbitri del capital privat— i que s'allargà des del començament de la Segona Guerra Mundial (1940-1945) fins a mitjans de la dècada de 1960.

Però el PRI no és un partit convencional. Forjat des d'instàncies governamentals el 1929¹, una de les seves principals característiques és que, a diferència d'allò que succeeix sovint, no és el partit qui controla el Govern, sinó tot el contrari: el Govern determina les directrius que ha de seguir el partit.

¹ El PRI es funda el 1929 amb el nom de Partido Nacional Revolucionario amb la intenció d'acabar amb el sistema de cabdills provinents de la Revolució a través del qual es governava el país, per donar pas a un sistema en què primessin les institucions. El 1938 passa a dir-se Partido de la Revolución Mexicana, i no és fins el 1946 que adopta el nom de Partido Revolucionario Institucional.

José M. Muria
Historiador de El Colegio de Jalisco
jm@pgc-sa.com

» La Revolució Mexicana va donar lloc a un règim sostingut en l'hegemonia d'un PRI que guanya totes les eleccions importants del segle XX

Ens trobem davant d'un partit d'Estat que venia a ser un enorme instrument de propaganda oficial, operador de les eleccions i reclutador de braços i talents per fer anar el país pels camins assenyalats des de Los Pinos, la residència oficial del cap de l'Executiu des de fa més de 70 anys. Altres partits, tan de dretes com d'esquerres —aquests més aviat impulsats pel propi Govern— formaven part d'una escenografia democràtica que permetia als seus militants un mesurat accés a càrrecs públics i d'elecció popular.

Resulta difícil d'entendre com funcionava el complex poder real de Mèxic i tampoc és aquesta l'ocasió d'intentar explicar-ho. Però es dóna el cas que, el 2000, quan el PRI va perdre per primera vegada unes eleccions presidencials, la major part de la gent es va creure que realment es produiria un canvi de fons i que tot milloraria d'una manera gairebé automàtica pel sol fet que es produís l'alternança en el Govern. Però més aviat succeí tot el contrari: un cop passat l'entusiasme inicial, es feu perceptible que molts dels problemes de l'Estat s'agreujaven, producte de les posicions més conservadores del govern del Partido de Acción Nacional (PAN) —creat el 1936 amb una forta inspiració en les dretes espanyoles.

La frase «fer fora el PRI de Los Pinos» que va repetir fins a l'extenuació

el candidat del PAN, Vicente Fox (1942), —un antic directiu de la Coca-Cola— a les eleccions del 2000, va tenir un gran èxit perquè la gent havia estigmatitzat al partit guanyador de sempre, identificant-lo com la causa dels mals de la societat mexicana. La voluntat de canvi ve de lluny, però fins aquell moment, les solucions parcials havien mitigat el malestar. És el cas de la Reforma Política de 1977, que obrí espais de participació als grups opositors i contribuï de manera important a dissoldre les guerilles formades arran de la forta repressió que hi va haver el 1968².

Però a finals de la dècada de 1980, les demandes de llibertat es tornen a generalitzar i la resistència al canvi per part del Govern —que potser havia perdut la flexibilitat d'aleshores—, va fer que la disconformitat es canalitzés cap a l'esquerra moderada que representava Cuauhtémoc Cárdenas (1934), antic governador de l'Estat de Michoacán i fill del mític i llegendari president Lázaro Cárdenas (1895-1970) —de molt feliç record pels catalans exiliats a Mèxic—, que a la dècada de 1930 va emprendre una gran reforma agrària i va aconse-

guir, entre d'altres coses, nacionalitzar la indústria del petroli. Així, després de fracassar en l'intent de reformar el PRI i aprofitant l'obertura cap a un sistema de tarannà molt més democràtic, es va optar per fundar un partit que postulés a Cárdenas per a les eleccions de 1988: el Partido del Frente Cardenista de Reconstrucción Nacional (PFCRN).

El PRI va guanyar els comicis seguit a poca distància pel PFCRN —integrat en la coalició Frente Democrático Nacional. Però els dubtes sobre la legalitat del procés van fer que Carlos Salinas de Gortari (1948) prengué la presidència del país molt debilitat. Aquesta feblesa marcà la legislatura, obligant el Govern a buscar fórmules per assolir una major estabilitat. Així, cercà el recolzament de la dreta a canvi de fer-li concessions importants, com per exemple la flexibilització dels controls i les restriccions a l'església catòlica, laminant una laïcitat de l'Estat que avui sobreviu més de forma que de fet.

Amb el mateix objectiu, es van assentar les bases per comandar una ràpida transició cap al capitalisme, fent concessions als propietaris de grans capitals, als quals se'ls va vendre o llogar en condicions molt avantatjoses empreses estatals molt productives, com per exemple bancs, aeroports i, sobretot, la companyia de telèfon. En aquest procés, hi jugaven un important paper

2 La demanda de majors llibertats polítiques s'accentua a partir de la dècada de 1960, amb un fort protagonisme del moviment estudiantil de 1968. Aquest va ser víctima d'una forta repressió de la qual en destaca la matança de la plaça de Las Tres Culturas de Tlatelolco.

Durant la dècada de 1990, el PRI va iniciar una transició cap al capitalisme que aviat derivà en una profunda crisi econòmica

les inversions estrangeres, sobretot amb l'entrada de productes d'Amèrica del Nord, principalment dels EUA, però també del Canadà, a través del Tractat de Lliure Comerç amb Amèrica del Nord (TLCAN), el qual va començar a operar el 1994. Les abundants importacions van provocar una caiguda en el consum de productes autòctons que repercutí en un important creixement de l'atur entre els treballadors del camp, els quals es van veure obligats a emigrar, legal o il·legalment, als EUA i Canadà. Inicialment, el procés migratori va anar acompanyat de l'arribada de dòlars nord-americans que els emigrats enviaven a les seves famílies. Aquest fet, conjuntament amb les grans inversions estrangeres i l'augment del preu internacional del petroli, van generalitzar una autèntica bombolla d'abundància.

En aquest context d'agut creixement econòmic, van tenir lloc les eleccions per escollir el successor de Salinas. Els comicis van estar marcats pels assassinats del candidat del PRI a la presidència del país, Luis Donaldo Colosio Murrieta (1950-1994) i del secretari general del partit, José Francisco Ruiz Massieu (1946-1994), ambdós amb un teló de fons de conspiracions polítiques que a dia d'avui encara no s'han aclarit. A aquests crims, s'hi ha de sumar l'assassinat un any abans de l'arquebisbe de Guadalajara, el cardenal Juan Jesús

Posadas Ocampo (1926-1993) a mans de narcotraficants, segons indiquen les poques evidències.

Malgrat ser un símptoma que la cohesió que havia viscut Mèxic en els darrers anys començava a esquarterar-se, la por i l'angoixa pel futur del país suscitada per aquests crims, conjuntament amb la solidaritat natural que desperta una desgràcia d'aquestes característiques i la pròpia bonança econòmica, van derivar en una victòria còmoda del PRI de la mà d'Ernesto Zedillo (1951).

Però els primers passos del govern Zedillo van coincidir amb una sobtada i profunda recessió provocada per l'esclat de la bombolla de creixement econòmic. A la ruïna de les petites i mitjanes empreses provocada per la balança comercial negativa que aporta el TLCAN, cal sumar-hi la disminució de diners que envien els emigrants degut a un major control fronterer i, sobretot, per l'agudització de la crisi econòmica nord-americana. Però, sobretot, l'esclat de la bombolla va venir marcat per la decisió de Zedillo de posar fi a la sobrevaloració de la moneda mexicana, fet que va provocar que bona part dels inversors estrangers retiressin els seus capitals. Aquesta decisió és coneguda com l'«Error de Desembre» o l'«Efecte Tequila».

La crisi van ser el preludi d'un final d'etapa que ja s'intuïa. Així, podria

»» Amb la derrota del PRI el 2000, es va creure que tot milloraria d'una manera gairebé automàtica pel sol fet que es produís l'alternança en el Govern

assegurar-se que el govern Zedillo prosseguí amb la transició econòmica —amb polítiques neoliberals per consolidar el capitalisme— i inicià la transició política, albirant que el PRI seria defenestrat per primera vegada del poder. Sorprenentment, el canvi es va produir sense cap tipus d'aldarull, fet que quedà palès el mateix dia de les eleccions, el 2000, quan Zedillo reconeix la derrota fins i tot abans que es tanquessin els col·legis electorals.

El canvi

Amb l'arribada al poder del PAN de la mà de Fox, s'incorporaren al Govern un conjunt de cognoms plens de tradició, els quals sovint apareixien a les «pàgines socials» de la premsa. Eren persones que etiquetàvem de «gent decent», que poc abans encara expressaven un gran menyspreu envers els polítics perquè els consideraven ordinaris i corruptes. En paral·lel, el Govern de Fox també es va veure molt influenciat per una organització ultradretana anomenada El Yunque o Organización Nacional del Yunque, la qual havia abandonat i deixat morir el Partido Demócrata Mexicano, per tal d'incorporar-se a les files del PAN. I és que, en realitat, els guanyadors eren una amalgama de grups —alguns fins i tot antagònics— que diverses ve-

gades havien aconseguit sobreposar-se a les discrepàncies per intentar combatre el poder del PRI, però que en cap moment havien aconseguit superar les diferències. I com s'ha vist recentment, quan l'horitzó se'ls presenta obscur, els sentiments i els interessos contraris es manifesten amb rabior.

Fox iniciava el seu mandat amb la necessitat d'incorporar a la nòmina del Govern a moltes persones que havien treballat o contribuït econòmicament a la seva campanya. Però no es va atrevir a fer una remoció total de la burocràcia tècnica, conscient que després de més de 70 anys de govern ininterromput del PRI, eren ells els que sabien fer funcionar la maquinària governamental. Així, per satisfer a totes les sensibilitats que l'havien acompanyat en la carrera a la presidència del país, es va veure obligat a crear molts càrrecs nous, afavorit pels ingressos extraordinaris que va aportar un creixement inesperat del preu del petroli, el qual va arribar a quadruplicar-se.

Segons xifres del Banc de Mèxic, les contractacions van arribar a més de 53.000 —des de caps de departament fins a directors generals i viceministres—, i els sous van augmentar un 50% de mitjana. Sense arribar a aquests extrems, aquesta situació es reproduïx en el cas dels empleats de categories inferiors, fet que es va intentar maqui-

llar amb un programa de jubilació voluntària, però amb una indemnització tant minsa que va tenir poc èxit. El que se'n deia «excedents petrolers» també van servir per distribuir diners per molts estats i municipis, especialment els governats pel PAN. Però el problema d'aquesta nòmina tant gran de càrrecs i aquesta forma de governar va arribar quan el preu del petroli va baixar més de la meitat. I tot plegat, si tenim en compte que la major part dels nous empleats públics no tenien cap experiència en càrrecs de govern —de fet, una bona part provenia d'aquell empresariat que se'n havia anat en orris amb el TLCAN— i que el govern federal va assumir una gran quantitat de noves funcions —ja siguin reals o inventades—, només va servir per accentuar la centralització i sobretot per complicar encara més la ja de per si complexa administració mexicana.

D'altra banda, per nodrir de popularitat al Govern, es van dissoldre algunes institucions policials que no gaudien de la simpatia de la població. Però aquestes no van ser substituïdes per cap cos realment eficient. Més aviat el contrari: la delinqüència i el crim organitzat van créixer, ajudats en part per elements de les antigues forces de seguretat que s'hi van afegir.

Segurament, la pèrdua d'eficiència dels cossos de seguretat de l'Estat

El que es va anunciar com el govern del canvi, liderat per Fox, va causar una enorme decepció i, sobretot, un empobriment molt marcat de la població

són el principal escull que es troba el substitut de Fox, Felipe Calderón (1962), quan decideix emprendre una campanya frontal contra els narcos. Així, davant la inexistència d'una policia competent, va optar per fer ús de l'exèrcit, fet que tothom reconeix com un gran error, ja que fins el moment, aquesta institució mantenia una simpatia entre la població que ara ha desaparegut del tot. I és que l'exèrcit és una institució capacitada per ajudar a la població en situacions d'emergència, però no està preparada per realitzar tasques de vigilància regular que comportin el tracte quotidià amb la ciutadania.

Però el front en què el govern de Fox es va debilitar més ràpidament va ser en l'àmbit de les relacions internacionals. En aquest sentit, s'han fet famoses les desatencions als països d'Amèrica Llatina durant els sis anys del seu govern, malmetent les relacions amb Argentina, Brasil, Cuba, Equador i els països d'Amèrica Central. Així, els aliats tradicionals de Mèxic van ser substituïts pels governs de George W. Bush (1946) i de José Maria Aznar (1953), donant-los-hi totes les facilitats per aconseguir inversionistes nord-americans i espanyols.

Al viratge en les relacions diplomàtiques cal sumar-hi les repercussions de la pròpia incultura de Fox, motiu d'escarni dins i fora de Mèxic. A tall d'exem-

ple, alguns dels seus errors més notoris són anomenar «José Luis Borges» el reputat escriptor argentí Jorge Luis Borges (1899-1986) o pensar-se que *Carmina Burana* era una cantant famosa.

En síntesi, el que es va anunciar com el govern del canvi va causar una enorme decepció i, sobretot, un empobriment molt marcat de la població. I és que sota el canvi s'amagava la intenció que, en general, les coses continuessin igual, amb la diferència que mentre els grans empresaris s'enriquien de manera creixent, la cohesió social es deteriorava de manera accelerada. Per això un dels comentaris més estesos entre els mexicans és que Fox no només s'havia quedat amb el canvi, sinó també amb la resta dels diners. I és que si bé els diners a repartir eren si fa o no fa els mateixos, és evident que la seva distribució va empitjorar força. El creixement del percentatge de pobres, el rebrot de malalties eradicades —com el còlera i el paludisme— i l'increment de l'analfabetisme en constitueixen un mostra molt clara.

«El perill»

Pel desengany amb el Govern Fox no és gens estrany que se'n derivi el que el PAN va anomenar «el perill per Mèxic»: un candidat d'esquerres amb possibili-

tats reals d'arribar a la presidència del país. Ens referim al membre del Partido de la Revolución Democrática (PRD), Andrés Manuel López Obrador (1953), cap de govern del Districte Federal, la ciutat més poblada de Mèxic. Però cal tenir en compte que, malgrat la valoració positiva de la seva gestió, López Obrador també va ser acusat de populista, balafador i d'utilitzar recursos públics per finançar la seva campanya.

Davant del que des del panisme es considera una amenaça, el propi Vicente Fox —malgrat que la legislació electoral mexicana exigeix neutralitat als governants en les conteses electorals— va emprendre diverses accions en contra de López Obrador. Ho va fer d'una forma tant barroera, però, que el mateix Tribunal Electoral va reconèixer en la sentència d'una investigació posterior a la celebració dels comicis que la conducta del President sortint havia estat a punt d'obligar-los a anul·lar les eleccions. De fet, uns mesos abans, per molt menys del que va fer Fox, el mateix Tribunal havia invalidat les eleccions de Colima, sempre governada pel PRI.

L'enorme propaganda contra López Obrador, sumada a episodis catalogats de guerra bruta i alguns errors greus durant la campanya van anar reduint l'avantatge que el PRD tenia a les enquestes. Així, a les eleccions de 2006, el candidat del PAN, Felipe Calderón, gua-

El 2006, el PAN assolí una victòria ajustada sota l'acusació de manipulació electoral per fer front a un candidat de l'esquerra, López Obrador, presentat com un perill per Mèxic

nyà a López Obrador per poc més de mig punt. Per la seva part, amb un candidat pèssim —Roberto Madrazo (1952)—, el PRI va quedar tercer a més de deu punts de diferència.

L'estreta diferència entre el PAN i el PRD va derivar en un allau de protestes per possibles irregularitats en l'escrutini. D'aquesta manera, sota el crit «*voto por voto el presidente es otro*» s'exigia que es fes un nou recompte total dels vots i no una revisió aleatòria d'uns quants col·legis electorals, com es proposava. Però la demanda de repetir l'escrutini va ser rebutjada apel·lant el cost econòmic i una interpretació tendenciosa d'una clàusula confosa del reglament. A més a més, poc després que el Tribunal Electoral donés validesa als resultats, va haver-hi un incendi accidental que destruï gairebé la totalitat dels vots. Avui, la majoria de la població reconeix que com a mínim s'haurien d'haver repetit les eleccions, tot i que també hi ha una part important que justifiquen el frau en considerar que era l'única manera de frenar «el perill» que representava López Obrador.

La principal conseqüència de tot aquest procés és el descrèdit d'un sistema electoral molt car i que alhora havia despertat moltes esperances envers una ampliació real de la democràcia. Així, el fet que una part important de la població hagi deixat de creure en

la possibilitat que a través dels mecanismes institucionals es pugui assolir el poder per forjar un govern que canviï realment la distribució de la riquesa, ha donat peu al ressorgiment de la lluita clandestina.

D'aquesta manera, s'han accentuat els problemes de seguretat ciutadana, nodrint —conjuntament amb l'empobriment de les classes mitjanes i baixes— la delinqüència organitzada vinculada a la producció i distribució d'estupefaents.

A hores d'ara, la seguretat és un dels principals problemes de Mèxic. Aquella terra per la qual es podia anar i venir tranquil·lament ha deixat d'existir. Potser la situació no és tan greu com mostren els mitjans de comunicació espanyols —especialment els de dretes, que prenen venjança pel tradicional antifranchisme mexicà—, però el cert és que Mèxic s'enfronta a un gran conflicte: prop de 40.000 morts amb violència —a vegades extrema— els darrers quatre anys és una xifra massa alta fins i tot per un país amb més de 110.000.000 d'habitants.

El més greu és que tot indica que no només la guerra contra el crim organitzat és lluny d'acabar-se, sinó que domina la sensació que anem per mal camí. Algunes xifres demostren aquest fet: en el darrer quadrienni, uns 100.000 soldats han desertat de l'exèrcit —que és

professional—, fet que equival a prop del 70% del total d'efectius; o com ha reconegut recentment el ministre de Governació, més de 400 municipis dels gairebé 2.500 que té el país estan sota el control de les màfies.

La qüestió de la seguretat té importants connotacions econòmiques. Com hem vist, Mèxic ha condicionat el seu desenvolupament econòmic, la creació d'ocupació i el combat contra la pobresa a les inversions estrangeres, les quals fruit de la conflictivitat en què està endinsat el país arriben amb molta més dificultat, alhora que aprofiten per exigir unes condicions d'inversió molt més avantatjoses, les quals generalment acaben repercutint en les condicions laborals dels treballadors. Pel mateix motiu, també s'ha produït una fuga d'empresaris mexicans, la qual cosa sovint ha derivat en la liquidació de diferents empreses. Al marge d'això, la crisi econòmica global també s'ha fet sentir a Mèxic. Si bé a dia d'avui el Govern presumeix de la important recuperació que l'economia del país està experimentant, cal tenir en compte que aquesta es produeix gràcies a què els sous de les noves feines han baixat un 30% de mitjana.

El creixement de la violència ha avançat en paral·lel al creixement de la corrupció. I és que les «bones famílies» que van arribar al Govern fa deu anys, han resultat ser més corruptes que els que

Una gran part de les classes mitjanes, els que han deixat de ser-ho i fins i tot diversos grups poderosos que fa deu anys va recolzar al PAN per promoure el canvi, ara se'n peneixen

hi havia abans. Així ho diuen diversos organismes internacionals. I no només perquè els sous s'hagin apujat escandalosa, sinó perquè el volum de corrupció s'ha incrementat de manera proporcional. Tal com diu el poble, ara no només hi ha més *mordidas* sinó que aquestes són més grans perquè qui governa té uns gustos molt més cars.

Segurament, l'exemple més escandalós dels nivells a què arriba la corrupció a Mèxic el trobem en la pandèmia de grip que va paraitzar el país el 2009 —el turisme encara no ha aconseguit recuperar-se'n. I és que, finalment, sembla que a l'entorn de la Grip A hi va haver una enorme exageració encaminada a afavorir el consum de determinades medicines i productes d'higiene.

Al marge de la corrupció, els darrers anys també han servit per posar de manifest la ineficiència del PAN a l'hora de gestionar el poder. En aquest sentit, com hem vist, la bonança econòmica durant el mandat de Fox va permetre que l'administració pogués albergar totes aquelles persones que havien ajudat el PAN en la seva cursa cap a la presidència del Govern sense veure's obligats a acomiadar bona part de l'administració anterior, ja que necessitaven la seva experiència per fer funcionar l'aparell de l'Estat. Però el Govern Calderón es mou en unes coordenades econòmiques antagòniques, i per poder continuar man-

tenint satisfets els seus, s'ha vist obligat a prescindir del personal més ben preparat. Els efectes d'aquest relleu no han tardat a fer-se sentir, prenent unes decisions inapropiades que han comportat problemes greus: inundacions, manca d'energia elèctrica, defectes en l'obra pública...

Tota aquesta situació comença a passar factura a Calderón —el qual cada vegada restringeix més el seu cercle de col·laboradors— i a un PAN que comença a estar nerviós davant la hipotètica pèrdua del poder. Les primeres mostres de l'erosió de la seva força no s'ha fet esperar, essent derrotats en diferents eleccions municipals i estatals que han tingut lloc els darrers mesos, i fins i tot en la renovació de diputats de meitat de legislatura que se celebrà el 2009, que va significar la pèrdua de la majoria del PAN al Congrés en quedar en tercera posició.

El cas més sonat és la pèrdua del bastió panista de Guadalajara, la segona ciutat de la República, amb l'ajuda, en aquest cas, del pèssim govern de l'Estat de Jalisco, a mans del PAN des de 1995. El fet és exemplar: el PRI va guanyar mantenint els resultats, mentre que el PAN quedà a 10 punts del seu rival. Així, la sensació general no és que el PRI guanyí, sinó que el PAN perd.

D'aquesta manera, tot fa pensar que a les eleccions presidencials de 2012, si

no hi ha cap daltabaix polític, el PRI tornarà a guanyar les eleccions, tot i que no s'han de perdre de vista les opcions del PRD, sigui amb la figura de López Obrador o mitjançant l'actual Cap de Govern del Districte Federal, Marcelo Ebrard (1959). Curiosament, el PAN intenta evitar quedar fora del govern cercant una aliança amb sectors de l'esquerra —malgrat haver sentenciat que eren un perill per a Mèxic— aprofitant que hi ha sectors del PRD proclius a l'acord per tal de fer-se amb una quota de poder superior.

Tot i l'avantatge que les enquestes donen en aquests moments al PRI, encara poden passar moltes coses. Però el que sí és evident és que una gran part de la ciutadania —especialment les classes mitjanes, els que han deixat de ser-ho i fins i tot diversos grups poderosos— que fa deu anys va recolzar al PAN per promoure el canvi, ara se'n peneixen i esperen que les coses tornin a ser, com solen dir les àvies, tal com eren abans. Altres, més assenyats, saben que no serà fàcil, perquè el mal que s'ha fet és molt gran. Però s'ha de ser optimista, perquè el país té recursos humans i econòmics per poder endegar una recuperació. ◀

FINESTRA

Què continua viu i què ha mort en la socialdemocràcia?

Tony Judt

El 6 d'agost de l'any passat moria Tony Judt, historiador britànic assentat a Nova York. Amb un coneixement de la societat nord-americana i europea que adquireix vivint a cavall dels dos continents, Judt ha esdevingut un dels principals analistes de la història del món occidental de la segona meitat del segle XX. I no només per entendre els fets re-mots, sinó cultivant l'ofici d'historiador entès com la recerca de les claus per millorar el present. D'aquí neix *El Món no se'n surt*, llibre que té l'origen en la conferència «Què continua viu i què ha mort en la socialdemocràcia?» que Judt va pronunciar el 19 d'octubre de 2009 a la New York University, on es recull el seu diagnòstic i receptes per fer front a l'hegemonia del discurs neoliberal.

«Què continua viu i què ha mort en la socialdemocràcia?» és la traducció de la versió anglesa de l'article «What Is Living and What Is Dead in Social Democracy?» que Tony Judt va publicar a *The New York Review of Books* el 17 de desembre de 2009. «What Is Living and What Is Dead in Social Democracy?» ha estat traduït i reproduït amb el permís de The Wylie Agency (UK) Ltd. Copyright © 2009, Tony Judt. Traducció de Gerard Sugranyes.

Als nord-americans els agradaria que les coses anessin millor. Segons els estudis d'opinió realitzats els últims anys, a tothom li agradaria que els seus fills tinguessin millors oportunitats de vida. També preferirien que les seves dones o filles tinguessin les mateixes probabilitats de sobreviure al part que les dones d'altres països avançats. Tothom voldria disposar de cobertura mèdica total a un cost més baix, una esperança de vida més llarga, millors serveis públics, i menys criminalitat.

Quan algú els diu que aquestes coses les tenen a Àustria, a Escandinàvia o als Països Baixos, a canvi de més impostos i d'un estat «intervencionista», molts d'aquests mateixos nord-americans responen: «Però això és socialisme! No volem que l'Estat intervingui en els nostres afers. I, sobretot, no volem pagar més impostos.»

Aquesta curiosa dissonància cognitiva és una vella història. Fa un segle, el sociòleg alemany Werner Sombart va fer la famosa pregunta: «Per què no hi ha socialisme als Estats Units?» Hi ha moltes respostes a aquesta pregunta. Algunes tenen a veure amb l'enorme mida del país: els propòsits compartits

són difícils d'organitzar i mantenir a una escala tan enorme. També hi ha, evidentment, factors culturals, com la típica suspicàcia nord-americana envers el govern central.

I, de fet, no és casualitat que la socialdemocràcia i l'estat del benestar hagin funcionat millor en països petits i homogenis, on aspectes com la desconfiança o els recels mutus no sorgeixen d'una forma tan punyent. La voluntat de pagar per serveis i beneficis per a altres persones rau en el fet que saben que els altres també ho faran per ells o pels seus fills: perquè són com ells i veuen el món de la mateixa manera.

En canvi, allà on la immigració i minories visibles han alterat la demografia d'un país, gairebé sempre hi trobem una major suspicàcia envers els altres i una pèrdua d'entusiasme per les institucions de l'estat del benestar. Finalment, és innegable que actualment la socialdemocràcia i l'estat del benestar s'enfronten a seriosos reptes. La seva supervivència no està en qüestió, però ja no apareixen tan segurs de si mateixos com en temps passats.

Per què ens és tan difícil imaginar una societat diferent? Sembla que haguem perdut la capacitat de qüestionar-nos el present, i ja no diguem de proposar alternatives

Però la meva preocupació ara mateix és la següent: per què aquí, als Estats Units, ens és tan difícil fins i tot imaginar una societat diferent, sense les disfuncions i desigualtats que tant ens preocupen? Sembla que haguem perdut la capacitat de qüestionar-nos el present, i ja no diguem de proposar alternatives. Per què queda tan fora del nostre abast concebre un sistema diferent de regles per al nostre benefici comú?

La nostra mancança —i perdoneu els tecnicismes— és de tipus discursiu. Senzillament, no sabem parlar d'aquestes coses. Per entendre per què podria tractar-se d'això, ens ajudarà una mica d'història: com va dir Keynes un cop, «l'estudi de la història de les opinions és un pas previ necessari per a l'emancipació de la ment». Pel que fa a l'emancipació mental, proposo que dediquem un minut o dos a estudiar la història d'un prejudici: la referència que fem de forma constant i universal a l'economicisme avui dia, és a dir, la invocació de l'economia en tota discussió sobre els afers públics.

Durant els últims 30 anys, en la major part del món anglosaxó —tot i que no tant a l'Europa continental i en d'altres indrets—, quan ens preguntem si hauríem de donar suport a una determinada proposta o iniciativa, no ens demanem si és bona o dolenta; ens preguntem, en canvi, si és eficient, si és productiva, si beneficiarà el producte interior brut, si

contribuirà al creixement... Aquesta propensió a evitar les consideracions morals, a pensar sobretot en termes de pèrdues i guanys —qüestions econòmiques en el sentit més estricte—, no és instintiu en la condició humana: és un tret adquirit.

Aquest és un vell debat. El 1905, el jove William Beveridge —l'informe del qual, el 1942, suposaria els fonaments de l'estat del benestar britànic— va impartir una conferència a Oxford en què es preguntava per què la filosofia política s'havia vist enfosquida en els debats públics per l'economia clàssica. La pregunta de Beveridge conserva tota la seva vigència avui dia. Tingueu en compte, però, que aquest eclipsi del pensament polític no guarda pas relació amb les obres dels grans economistes clàssics. Al segle XVI, allò que Adam Smith va anomenar els «sentiments morals» era el que més dominava en els debats econòmics.

De fet, la idea que acabéssim restringint les consideracions sobre la política pública a un mer càlcul econòmic ja era una font de preocupació en aquell moment. El Marquès de Condorcet, un dels escriptors més perceptius sobre el capitalisme comercial incipient, ja va avançar amb aversió la perspectiva que «la llibertat, a ulls d'una nació àvida, no seria més que la condició necessària per garantir la seguretat de les operacions financeres». Les revolucions de l'època augmentaven el risc de confusió entre la llibertat de

fer diners... i la llibertat mateixa. Però, com hem arribat nosaltres, a l'actualitat, a pensar exclusivament en termes econòmics? Aquesta fascinació i aquest vocabulari econòmic desnaturalitzat no han aparegut del no res. Al contrari: vivim sota l'allargada ombra d'un debat amb què la major part de la gent no està gens familiaritzada.

Si preguntem qui ha exercit una major influència en el pensament econòmic anglosaxó contemporani, ens vindran a la ment cinc pensadors estrangers: Ludwig von Mises, Friedrich Hayek, Joseph Schumpeter, Karl Popper i Peter Drucker. Els dos primers van ser els destacats «pares» de l'Escola de Chicago de la macroeconomia de lliure mercat. Schumpeter és conegut sobretot per la seva entusiàstica descripció dels poders «creatius i destructius» del capitalisme; Popper, per la seva defensa de la «societat oberta» i la seva teoria del totalitarisme. I pel que fa a Drucker, els seus escrits sobre la gestió i la direcció van exercir una enorme influència en la teoria i la pràctica dels negocis durant les pròsperes dècades del boom posterior a la guerra.

Tres d'aquests pensadors van néixer a Viena; el quart, Von Mises, a la ciutat austríaca de Lemberg —actualment Lviv—, i el cinquè, Schumpeter, a Moràvia, a unes desenes de quilòmetres al nord de la capital imperial. A tots ells els va impressionar profundament la catàstrofe que

No ens preguntem si una iniciativa és bona o dolenta; <<
ens preguntem si és eficient, si és productiva, si beneficiarà
el producte interior brut, si contribuirà al creixement...

va colpejar entre guerres la seva Àustria natal: després del cataclisme de la Primera Guerra Mundial i d'un breu experiment socialista municipal a Viena, el país va caure sota un cop reaccionari el 1934 i després, quatre anys més tard, sota la invasió i ocupació nazi.

Tots ells van haver de marxar a l'exili com a conseqüència d'aquests esdeveniments i tots —Hayek en particular— van divulgar els seus treballs a l'ombra de la pregunta central del seu temps: per què s'ha hagut d'ensorrar la societat liberal donant pas —almenys en el cas austríac— al feixisme? La seva resposta va ser que els intents infructuosos de l'esquerra —també la marxista— per introduir a l'Àustria posterior al 1918 una planificació dirigida per l'Estat, serveis propietat del municipi i una activitat econòmica col·lectivitzada no només van ser il·lusoris, sinó que van conduir directament a una reacció contrària.

Així doncs, la tragèdia europea havia estat propiciada pel fracàs de l'esquerra: fracàs, en primer lloc, per no haver assolit els seus objectius i, en segon lloc, per no haver sabut defensar-se ella mateixa ni la seva herència liberal. Cadascun d'ells, tot i que per camins diferents, van arribar a la mateixa conclusió: la millor manera de defensar el liberalisme, la millor defensa de la societat oberta i de les llibertats que se'n derivaven, era mantenir el govern el més allunyat possible de

la vida econòmica. Si es mantenia l'estat a una distància segura, si als polítics —per més bones que fossin les seves intencions— se'ls barrava la possibilitat de planificar, manipular o dirigir els afers dels seus conciutadans, també es podria mantenir a ratlla els extremistes tant de dretes com d'esquerreres.

John Maynard Keynes, el gran economista britànic, es va haver d'enfrontar posteriorment al mateix repte: comprendre allò que havia succeït durant el període d'entreguerres i impedir que es tornés a repetir. Nascut el 1883 —el mateix any que Schumpeter—, Keynes va créixer en una pròspera, estable, confiada i poderosa Gran Bretanya. Però després, des de la seva tribuna privilegiada com a alt funcionari del Tresor i com a participant en les negociacions de pau de Versalles, va veure com el seu món s'ensorrava i s'emportava amb ell totes les certituds tranquil·litzadores de la seva cultura i la seva classe. Així doncs, Keynes també es faria la mateixa pregunta que abans s'havien fet Hayek i els seus col·legues austríacs. Ell, però, va oferir una resposta molt diferent.

Com el mateix Keynes va reconèixer, la desintegració de la tardana Europa victoriana va ser l'experiència que va marcar la seva vida. En efecte, l'essència de la seva contribució a la teoria econòmica va ser la seva insistència en la incertesa: en contrast amb les panacees segures

de l'economia clàssica i neoclàssica, Keynes insistiria en la imprevisibilitat essencial dels afers humans. Si hi havia alguna lliçó que es pogués aprendre de la depressió, del feixisme i de la guerra era que la incertesa —elevada al nivell d'inseguretat i por col·lectiva—, era la força corrosiva que havia amenaçat i que podia tornar a amenaçar el món liberal.

Així, Keynes va buscar un paper més important per l'estat social que inclogués la intervenció per mitigar els efectes adversos dels cicles econòmics, però que no es limités només a això. Hayek proposava el contrari. En el seu clàssic de 1944, *The Road to Serfdom*, va escriure: «Cap descripció en termes generals pot donar una idea adequada de la similitud entre bona part del pensament polític anglès actual i el pensament que va destruir la confiança en la civilització occidental a Alemanya i que va crear l'estat d'ànim adequat perquè el nazisme s'hi pogués desenvolupar.»

En altres paraules, Hayek insinuava explícitament una pujada del feixisme en el cas que els laboristes arribessin al poder a la Gran Bretanya. I els laboristes, de fet, van guanyar, però van implementar moltes polítiques que es podien identificar directament amb Keynes. Durant les tres dècades següents, Gran Bretanya —com bona

» La paradoxa de l'estat del benestar i, de fet, de tots els estats socialdemòcrates d'Europa, és que el seu èxit acaba minant, amb el temps, el seu atractiu

part del món occidental— va ser governada a la llum de les preocupacions de Keynes.

Des de llavors, com sabem, els austríacs han tingut la seva revenja. El per què va passar, i per què va passar on va passar, és una qüestió interessant per una altra ocasió. No obstant, i pel motiu que sigui, avui dia vivim l'eco llunyà —com la llum d'una estrella moribunda— d'un debat que tingué lloc fa 70 anys i que van protagonitzar persones, la majoria de les quals van néixer a finals del segle XIX. És cert que els termes econòmics en què ens encoratgen a pensar avui dia no estan convencionalment associats amb aquells desacords polítics llunyans, però sense una plena comprensió d'això darrer seria com si parléssim un llenguatge que no comprenem del tot.

L'estat del benestar va aconseguir fites remarcables. En alguns països va ser en forma de socialdemocràcia, basat en un ambiciós programa de legislació socialista; en d'altres, com Gran Bretanya per exemple, es va resumir en una sèrie de polítiques pragmàtiques que tenien com a objectiu alleugerir les circumstàncies desfavorables i reduir els extrems de riquesa i indigència. El seu notable èxit en reduir les desigualtats de l'era posterior a les guerres va ser el tema recurrent i un assoliment universal dels governs neokeynesians. Si compareu la distància entre rics i po-

bres, siguin quins siguin els seus ingressos o béns, a tots els països de l'Europa continental, així com a Gran Bretanya i als Estats Units, veureu com aquesta distància es va reduir enormement amb la generació posterior al 1945.

Amb aquesta major igualtat van venir altres beneficis. Amb el temps, la por d'un retorn de les polítiques extremistes —les polítiques de la desesperació, de l'enveja, de la inseguretat...— va disminuir. El món occidental industrialitzat va entrar en una era feliç de pròspera seguretat: una bombolla, potser, però una bombolla confortant en què la majoria de la gent va viure millor del que podrien haver imaginat en el passat i amb bons motius per encarar el futur amb optimisme.

La paradoxa de l'estat del benestar i, de fet, de tots els estats socialdemòcrates —i democratacristians— d'Europa, va ser que el seu èxit acabaria minant, amb el temps, el seu atractiu. La generació que recordava els anys trenta era, comprensiblement, la més compromesa amb la preservació d'institucions i sistemes d'impostos, serveis socials i serveis públics, que veien com a baluards contra el retorn dels horrors del passat. Els seus successors, però —fins i tot a Suècia—, van començar a oblidar per què havien buscat aquesta seguretat.

Va ser la socialdemocràcia la que va unir les classes mitjanes a les institu-

cions liberals en el despertar després de la Segona Guerra Mundial —aquí utilitzo el terme «classes mitjanes» en el sentit europeu. Van rebre, en molts casos, la mateixa assistència i serveis de l'estat del benestar que els pobres: educació gratuïta, sanitat gratuïta o semigratuïta, pensions públiques... Com a conseqüència, les classes mitjanes europees es van trobar als anys seixanta que podien disposar al màxim dels seus ingressos, amb moltes necessitats vitals pagades prèviament a través dels impostos. I així, aquella classe que havia estat tan exposada a les pors i a la inseguretat del període d'entreguerres, ara estava totalment adherida al consens democràtic posterior a la guerra.

Cap a finals dels anys setanta, no obstant, aquestes consideracions es van anar negligint cada cop més. Començant per les reformes tributàries i laborals dels anys de Reagan i Thatcher, i seguides poc després per la desregulació del sector financer, la desigualtat tornava a ser un tema de preocupació a les societats occidentals. Després de disminuir notablement des de 1910 fins els anys seixanta, l'índex de desigualtat havia tornat a augmentar de forma continuada durant el transcurs de les tres últimes dècades.

Avui dia, el coeficient Gini —un índex que mesura la distància que separa rics i pobres— dels Estats Units és compa-

nable al de la Xina¹. Si tenim en compte que la Xina és un país en vies de desenvolupament en què necessàriament trobarem enormes diferències entre els pocs rics i una majoria empobrida, el fet que aquí, als Estats Units, tinguem un coeficient de desigualtat similar, diu molt de com hem quedat enrere respecte les nostres aspiracions inicials.

Considereu la Llei de responsabilitat individual i oportunitats de treball —seria difícil imaginar un títol més orwellià—, la legislació de l'era Clinton que buscava buidar de contingut la prestació de serveis i beneficis de l'estat del benestar aquí als Estats Units. Els termes d'aquesta Llei ens hauria de fer venir al cap una altra llei, aprovada a Anglaterra fa gairebé dos segles: la Nova Llei de Pobres de 1834. Els continguts de la Nova Llei de Pobres ens són familiars gràcies a la descripció que Charles Dickens fa del seu funcionament a *Oliver Twist*. Quan en Noah Claypole, en un famós fragment, escarneix el petit Oliver dient-li que tornarà al *Work'us* —*workhouse*, centre de caritat—, està implicant, el 1838, precisament allò que avui implica parlar de forma despectiva de les *Welfare queens* —les «reines del benestar», o persones que abusen del sistema.

La Nova Llei de Pobres va ser una conculcació; va forçar els indigents i

els aturats a escollir entre treballar per qualsevol salari, per baix que fos, o la humiliació d'haver d'anar a un centre de caritat. En aquest cas i en moltes altres formes d'assistència social del segle XIX —encara pensada i descrita com a «caritat»—, el nivell d'ajuda i suport estava calibrat perquè resultés menys atractiu que la pitjor alternativa disponible. Aquest sistema recorda algunes teories clàssiques de l'economia que negaven la possibilitat mateixa de l'atur en un mercat eficient: si els salaris queien prou i no hi havia cap alternativa més atractiva que treballar, tothom trobaria feina.

Durant els següents 150 anys, els reformadors van maldar per canviar aquestes pràctiques degradants. Amb el temps, la Nova Llei de Pobres i les equivalents d'altres països van ser substituïdes pel dret a l'assistència pública. Ja no es considerava que els ciutadans sense feina mereixessin menys pel fet de trobar-se en aquesta circumstància; ja no se'ls penalitzava ni tampoc es calumniava implícitament la seva honorabilitat com a membres de la societat. Més que cap altra cosa, els estats del benestar de mitjans del segle XX van establir que era profundament inadequat definir l'estatus cívic de les persones en funció de la seva participació en l'economia.

Avui dia, als Estats Units, en un moment en què creix l'atur, un home o una

dona sense feina no és un membre de ple dret de la comunitat. Per tal de rebre fins i tot els pocs ajuts socials disponibles, primer han d'haver buscat i, si s'escau, haver acceptat alguna feina independentment del seu salari i de com sigui de desagradable. Només llavors tindran dret a la consideració i a l'assistència dels seus conciutadans.

Per què som tan pocs els qui condemnem aquestes «reformes», aprovades per un president demòcrata? Per què ens commou tan poc l'estigma que colpeja les seves víctimes? Lluny de qüestionar-nos aquest retorn a les pràctiques del capitalisme de començaments de l'era industrial, ens hi hem adaptat força bé i amb un silenci tàcit, en contrast flagrant amb la generació anterior. Però, tal com ens recorda Tolstoi, «no hi ha cap circumstància de la vida a la qual un ésser humà no es pugui acostumar, especialment si veu que *tothom* al seu voltant l'accepta.»

Aquesta «disposició a admirar i gairebé idolatrar el ric i el poderós, i menysprear o, almenys, negligir les persones de condició pobre (...) és (...) la major i més universal causa de corrupció dels nostres sentiments morals.» No són paraules meves: foren escrites per Adam Smith, qui ja va anticipar que podríem acabar admirant la riquesa i menyspreant la pobresa, admirant l'èxit i burlant-nos dels fracassos, i que aquest seria el

1 Vegeu l'article «High Gini is Loosed Upon Asia».

El que hem estat veient aquestes darreres dècades és el constant traspàs de responsabilitats públiques al sector privat sense que la col·lectivitat se n'hagi beneficiat de forma perceptible

major risc al qual ens enfrontaríem en la societat comercial que ell ja va preveure que arribaria. I ara hi som de ple.

L'exemple més revelador del tipus de problema a què ens enfrontem se'ns presenta en una forma que a molts de vosaltres us pot semblar un mer tecnicisme: els processos de privatització. Durant els últims 30 anys, el culte a les privatitzacions ha hipnotitzat els governs occidentals —i molts de no occidentals. Per què? La resposta més curta és que, en una època de penúries pressupostàries, les privatitzacions aparentment permeten estalviar diners. Si l'estat posseeix un servei públic ineficient o molt car —com depuradores d'aigües, fàbriques de cotxes, els ferrocarrils—, intentarà vendre'l a compradors privats.

La venda proporciona uns ingressos molt desitjables a l'estat. Al mateix temps, en passar a mans privades, el servei en qüestió esdevé més eficient gràcies a l'efecte de la recerca de beneficis. Tothom hi guanya: el servei millora, l'estat es desprèn d'una responsabilitat gestionada de forma inapropiada o ineficient, els inversors se'n beneficien, i el sector públic obté uns guanys puntuals per la venda.

Fins aquí la teoria. La pràctica, però, és molt diferent. El que hem estat veient aquestes darreres dècades és el constant traspàs de responsabilitats

públiques al sector privat sense que la col·lectivitat se n'hagi beneficiat de forma perceptible. En primer lloc, la privatització és ineficient. Tot allò que els governs han cregut convenient privatitzar estava operant amb pèrdues: ja fossin ferrocarrils, mines, elèctriques o serveis postals, el seu cost de funcionament i manteniment era més alt que la quantitat que mai podrien esperar ingressar. Precisament per aquest motiu, aquests béns públics resultaven inherentment poc atractius als compradors privats, a no ser que s'oferissin per preus molt baixos. Però quan l'estat ven barat, el sector públic hi perd.

S'ha calculat que, en el transcurs de les privatitzacions de l'era Thatcher al Regne Unit, els preus deliberadament barats als quals es van vendre al sector privat béns que durant molt de temps havien estat públics van representar una transferència neta de catorze mil milions de lliures de les arque públiques cap a accionistes i altres inversors. A aquestes pèrdues caldria afegir-hi tres mil milions de lliures més en concepte de comissions per als bancs que es van encarregar de les diferents transaccions. Així doncs, l'Estat va pagar en total al sector privat uns disset mil milions de lliures —uns 30 mil milions de dòlars— per facilitar la venda d'uns béns per als quals, si no hagués estat així, no hi hauria hagut comprador. Es-

tem parlant de quantitats de diners molt significatives —aproximadament la dotació de la Harvard University, per exemple, o el producte interior brut de Paraguai o de Bòsnia-Herzegovina². No podem dir que això sigui un bon ús dels recursos públics.

En segon lloc, hi ha la qüestió del risc moral. L'únic motiu pel qual els inversors privats estan disposats a comprar béns públics aparentment ineficients és perquè l'estat elimina o redueix la seva exposició al risc. En el cas del metro de Londres, per exemple, a les empreses compradores se'ls va assegurar que passés el que passés estarien protegides davant de pèrdues serioses, dinamitant així el motiu econòmic clàssic per a la privatització, que és que la previsió de fer beneficis impulsí l'eficiència. Ara el «risc» en qüestió és que, en aquestes condicions privilegiades, el sector privat demostrí ser com a mínim tan ineficient com el seu homòleg públic, i que s'emporti els beneficis que es puguin arribar a obtenir però carregant les pèrdues a l'estat.

² Vegeu FLORIO, *The Great Divestiture: Evaluating the Welfare Impact of the British Privatizations, 1979-1997*, p. 163. Pel que fa a Harvard, vegeu "Harvard Endowment Posts Solid Positive Return". Pel que fa al producte interior brut de Paraguai o Bòsnia-Herzegovina, vegeu www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html.

Les privatitzacions fan que el sector privat sigui com a mínim tan ineficient com el seu homòleg públic, i que s'emporti els beneficis amb la seguretat que podrà carregar les pèrdues a l'estat

El tercer motiu i potser el més important contra les privatitzacions és el següent: queda fora de dubte que molts dels béns i serveis dels quals l'estat es vol desprendre han estat mal gestionats —gestionats de forma incompetent, sense que s'hi hagi invertit prou... No obstant això, per més dolenta que en sigui la gestió, els serveis postals, els ferrocarrils, les residències de gent gran, les presons i altres serveis en el punt de mira de la privatització segueixen estant sota la responsabilitat de les autoritats públiques. Fins i tot després d'haver-los venut, no poden deixar-se únicament a mercè dels mercats. Són, de forma inherent, un tipus d'activitat que algú ha de regular.

Aquesta disposició semiprivada o semipública de responsabilitats essencialment col·lectives ens fa tornar a una vella història. Si avui us fessin una inspecció de la declaració de la renda als Estats Units, tot i que seria el govern qui hauria decidit investigar-vos, la investigació en si molt probablement la realitzaria una empresa privada. Aquesta empresa tindria un contracte amb l'Estat per dur a terme aquest servei per compte de l'Estat, d'una manera molt semblant a les empreses privades contractades per proporcionar seguretat, transport o coneixements tècnics a l'Iraq o a qualsevol altre lloc, amb els seus corresponents beneficis. De forma

similar, actualment el govern britànic contracta emprenedors privats perquè proporcionin serveis residencials per a la gent gran, una responsabilitat que abans havia controlat l'Estat.

Els governs, en resum, deleguen les seves responsabilitats a empreses privades, les quals asseguren que les administren millor i a un menor cost que com ho podria fer l'estat mateix. Al segle XVIII, això era anomenat «recaptació privada d'impostos». Els primers estats moderns sovint no tenien els mitjans per recaptar els impostos, i per això demanaven a individus privats que els fessin arribar ofertes per realitzar aquesta tasca. Aquell qui presentés la millor oferta, realitzaria el treball i, un cop hagués pagat la suma acordada, seria lliure de recaptar allò que pogués i de quedar-se els guanys. El govern, doncs, no cobrava tot allò que podria arribar a recaptar, però a canvi disposava d'una liquiditat immediata.

Després de la caiguda de la monarquia a França, va ser àmpliament acceptat que aquest sistema era exageradament ineficient. En primer lloc, perquè desacreditava l'Estat, representat a ulls de la població com un recaptador privat sense gaires escrúpols. En segon lloc, perquè generava uns ingressos molt menors d'allò que un sistema de recaptació governamental administrat de forma eficient podria recaptar

—i ja no només pel marge de profit que anava a parar al recaptador privat. I en tercer lloc, perquè teníem contribuents descontents.

Avui dia, als Estats Units, tenim un Estat desacreditat i uns recursos públics inadequats. Curiosament, no tenim contribuents descontents —o, almenys, estan descontents per motius equivocats. No obstant, el problema que ens hem creat és, en la seva essència, comparable al que tenia l'Antic Règim.

Allò que passava al segle XVIII, torna a passar en l'actualitat: en haver buidat l'estat de responsabilitats i capacitats, hem fet disminuir la seva reputació pública. El resultat són les anomenades «comunitats tancades», en tots els sentits: subsectors de la societat que de bon grat es consideren funcionalment independents de la col·lectivitat i dels seus funcionaris públics. Si només —o en gran mesura— tractem amb agències privades, el que fem és diluir la nostra relació amb un sector públic, que percebem sense cap utilitat aparent. No té gaire importància si el sector privat fa les mateixes coses millor o pitjor, o a un preu més alt o més baix: en qualsevol dels casos, haurà minvat la nostra lleialtat envers l'estat i hauréu perdut quelcom de vital que hauríem de compartir —i que abans, en molts casos sí que compartíem— amb els nostres conciutadans.

» Els serveis postals, els ferrocarrils, les residències de gent gran i altres serveis en el punt de mira de la privatització, segueixen estant sota la responsabilitat de les autoritats públiques

Aquest procés va ser molt ben descrit per una de les persones que més el va practicar en els temps moderns: segons es diu, Margaret Thatcher va assegurar que «no existeix això que anomenem societat. Només hi ha homes i dones individuals i famílies.» Però, si no existeix la «societat» i si individus i un estat amb una estructura mínima —observant de lluny activitats en què no hi juga cap paper—, llavors, què ens unirà? Actualment ja acceptem l'existència de forces policials privades, serveis postals privats, agències privades de suport a l'estat en afers de guerra, i moltes altres coses. Hem privatitzat precisament aquelles responsabilitats que l'estat modern va anar assumint laboriosament durant els segles XIX i XX.

Què farà, llavors, d'amortidor entre la ciutadania i l'estat? Segur que la societat no, massa ocupada en sobreviure al debilitament del sector públic. Perquè l'estat no desapareixerà del tot. Fins i tot si el desposseïssim de tots els seus atributs de servei, seguiria estant amb nosaltres, ni que fos com a força de control i repressió. Així doncs, no hi hauria cap lleialtat ni cap institució intermediària entre l'estat i els individus: no quedaria res de la xarxa de serveis ni obligacions recíproques que uneixi els ciutadans entre ells en l'espai públic que ocupen col·lectivament. Només romandrien persones individuals i corporacions pri-

vades que es farien la competència entre elles per segrestar l'estat en benefici propi.

Les conseqüències no són gaire més atractives avui que quan es van fundar els estats moderns, i és que l'ímpetu per construir l'estat tal com el coneixem va derivar del fet de comprendre que cap col·lectiu d'individus pot sobreviure gaire temps sense uns propòsits compartits i unes institucions comunes. La mateixa idea que l'afavoriment d'allò privat pogués beneficiar tota la comunitat en conjunt ja era percebuda com a absurda pels crítics liberals del capitalisme industrial naixent. En paraules de John Stuart Mill, «la idea d'una societat unida només per les relacions i els sentiments sorgits d'interessos pecuniaris és essencialment repugnant.»

Aleshores, què s'ha de fer? Hem de començar amb l'estat: com encarnació dels interessos col·lectius, dels propòsits col·lectius, dels béns col·lectius. Si no aconseguim aprendre a repensar l'estat de nou, no arribarem gaire lluny. Però què hauria de fer l'estat, exactament? Com a mínim, no ha de fer duplicacions innecessàries. Com va escriure Keynes: «És important que el govern no faci coses que les persones ja estiguin fent i fer-les una mica millor o una mica pitjor, sinó fer aquelles coses que en l'actualitat no s'estiguin fent en absolut». I sabem per l'amarga experiència del se-

gle passat que hi ha algunes coses que sens dubte els estats no han de fer.

La narració que es va fer al segle XX sobre l'estat progressista es recolzava precàriament en la presumpció que nosaltres —els reformistes, els socialistes, els radicals— teníem la història del nostre costat: que els nostres projectes, en paraules del darrerament traspassat Bernard Williams, estaven «sent encoratjats per l'univers»³. Avui, però, no tenim una història tan reconfortant per explicar. Acabem de sobreviure a un segle de doctrines que pretenien dir, amb una alarmant confiança, allò que l'estat havia de fer i recordar a les persones —per la força, si era necessari— que el govern sabia què era bo per a elles. No podem tornar a tot això. Així que, si hem de «repensar l'estat», és millor començar sabent que ha de tenir alguns límits.

Per motius semblants, seria inútil ressuscitar la retòrica de la socialdemocràcia de principis del segle XX. En aquells anys, l'esquerra democràtica va sorgir com una alternativa a les varietats més intransigents del socialisme revolucionari marxista i, en anys posteriors, del seu successor comunista. Hi havia, doncs, una curiosa esquizofrènia inherent a la socialdemocràcia.

3 WILLIAMS, *Philosophy as a Humanistic Discipline*, p. 144.

Si només tractem amb agències privades, << el que fem és diluir la nostra relació amb un sector públic del qual en deixem de percebre qualsevol utilitat aparent

Tot marxant endavant amb confiança vers un futur millor, ho feia mirant constantment i amb neguit per damunt de la seva espatlla esquerra. «Nosaltres no som autoritaris», semblava que volgués dir. «Estem a favor de la llibertat, no de la repressió. Som demòcrates que també creiem en la justícia social, en la regulació dels mercats...»

Mentre el principal objectiu dels socialdemòcrates era convèncer els votants que eren una opció radical respectable dins la política democràtica, aquesta postura defensiva tenia sentit. Però avui aquesta retòrica és incoherent. No és casualitat que una democratacristiana com Angela Merkel pugui guanyar unes eleccions a Alemanya contra els seus oponents socialdemòcrates —fins i tot en l'apogeu d'una crisi financera— amb un conjunt de polítiques que, en tots els seus aspectes essencials, s'assemblen molt a les del programa socialdemòcrata.

La socialdemocràcia, d'una manera o d'una altra, és la prosa de la política europea contemporània. Hi ha molt pocs polítics europeus, i per descomptat menys encara en posicions d'influència, que puguin dissentir del nucli de supòsits socialdemòcrates sobre els deures de l'estat, per més que difereixin quant al seu àmbit d'aplicació. En conseqüència, els socialdemòcrates a l'Europa d'avui no tenen res de distintiu per

oferir: a França, per exemple, fins i tot la seva irreflexiva disposició a favor de la propietat estatal no els distingeix dels instints colbertians de la dreta gaul·lista. La socialdemocràcia necessita repensar els seus objectius.

El problema no rau en les polítiques socialdemòcrates, sinó en el llenguatge en què s'exposen. Atès que el desafiament autoritari des de l'esquerra ha quedat superat, l'èmfasi en la «democràcia» és en gran mesura redundant. Tots som demòcrates, avui dia. Però «social» encara significa alguna cosa —possiblement més ara que fa algunes dècades, quan tothom admetia sense discussió que el sector públic havia de tenir el seu paper. Què aporta de distintiu, doncs, el component «social» en l'enfocament socialdemòcrata de la política?

Imagineu-vos, si us plau, una estació de ferrocarril. Una estació de veritat, no l'estació de Pennsilvània de Nova York, un fallit centre comercial dels anys seixanta amuntegat a sobre d'un dipòsit de carbó. Vull dir una cosa com ara l'estació de Waterloo de Londres, la Gare de l'Est de París, la impactant Victoria Terminus de Bombai o la magnífica nova Hauptbahnhof de Berlín. En aquestes extraordinàries catedrals de la vida moderna, el sector privat funciona perfectament en el seu lloc: no hi ha cap motiu, després de tot, pel qual els quioscos i els bars hagin de ser gestionats per l'estat.

Qualsevol que hagi tastat els sandvitxos secs i embolicats en plàstic dels cafès dels ferrocarrils britànics admetrà que la competència en aquest camp ha de ser encoratjada.

Els trens, però, no poden funcionar amb el sistema de competència. Els ferrocarrils —com l'agricultura o el correu— són alhora una activitat econòmica i un bé públic essencial. A més, no podeu fer que un sistema ferroviari sigui més eficient posant dos trens a la via i esperar a veure quin funciona millor: els ferrocarrils són un monopoli natural. D'una manera ben poc plausible, els anglesos han instaurat aquesta competència en els serveis d'autobús. Però la paradoxa del transport públic és, evidentment, que com millor fa la seva feina, menys «eficient» pot arribar a ser.

Un autobús que proporcionés un servei exprés per a aquells que s'ho poden permetre i evités els pobles remots on seria utilitzat només per algun que altre jubilat seria el que faria més diners per al seu amo. Però algú —l'estat o el municipi— ha de proporcionar aquest servei local deficitari. Si no es prestés, l'estalvi econòmic a curt termini es veuria superat a llarg termini pels danys produïts a la comunitat en el seu conjunt. Com era d'esperar, per tant, les conseqüències de la «competència» en els autobusos —excepte a Londres, on hi ha prou demanda per a tots— han estat un fort

» L'ímpetu per construir l'estat va derivar del fet de comprendre que cap col·lectiu d'individus pot sobreviure gaire temps sense uns propòsits compartits i unes institucions comunes

augment dels costos assignats al sector públic, un fort augment de les tarifes fins al nivell màxim suportable pel mercat, i beneficis atractius per a les empreses privades d'autobusos.

Els trens, com els autobusos, són per sobre de tot un servei social. Tothom podria explotar una línia de ferrocarril rendible si tot el que hagués de fer fos enviar trens d'anada i tornada de Londres a Edimburg, de París a Marsella i de Boston a Washington. Però, i els enllaços ferroviaris que surten i arriben a llocs on la gent agafa el tren només de tant en tant? Cap usuari particular pagaria els diners necessaris per cobrir el cost econòmic que suposaria mantenir aquest tipus de servei per les rares ocasions en què l'utilitzaria. Només la col·lectivitat —l'estat, el govern, les autoritats locals— ho pot fer. Aquesta dotació apareixerà sempre com a ineficient a ulls d'un cert tipus d'economistes. No seria més barat arrencar les vies i que tothom utilitzés el seu cotxe privat?

El 1996, l'últim any abans que els ferrocarrils britànics fossin privatitzats, la British Rail es va vanagloriar de tenir la subvenció pública més baixa de tots els ferrocarrils d'Europa. Aquell any, els francesos van pressupostar pels seus ferrocarrils una taxa d'inversió de 21 lliures per habitant; els italians, 33

lliures, i els britànics, només 9 lliures⁴. Aquests contrastos, com era d'esperar, es van veure fidelment reflectits en la qualitat del servei prestat pels respectius sistemes nacionals. També expliquen per què la xarxa ferroviària britànica, amb unes infraestructures tan inadequades, només podia ser privatitzada a baix preu.

Aquest contrast en la inversió il·lustra allò que vull dir. Els francesos i els italians sempre han considerat els seus ferrocarrils com una prestació social. Fer arribar el tren a una regió remota, per més deficitari que sigui, serveix per sostenir les comunitats locals. A més, redueix els danys al medi ambient en proporcionar una alternativa al transport per carretera. L'estació de tren i el servei que presta són, doncs, un símbol i un símbol de la societat com un anhel compartit.

He suggerit anteriorment que la prestació del servei de tren a zones remotes té sentit en termes socials, fins i tot si és econòmicament «ineficient». Però això, per descomptat, planteja una qüestió important: els socialdemòcrates no arribaran gaire lluny si proposen lloables objectius socials, però ells mateixos reconeixen que costen més que la resta d'alternatives. Acabariem reco-

neixent les virtuts dels serveis socials, denunciant els seus costos... i no fent res. Necessitem repensar els sistemes que fem servir per avaluar tots els costos, tant els socials com els econòmics.

Permeteu-me posar un exemple: és més barat donar almoines benèvoles als pobres que garantir-los per llei una àmplia gamma de serveis socials. Quan dic «benèvol» em refereixo a la caritat, a la iniciativa privada o independent, a l'assistència en forma de cupons d'aliments, ajuts per trobar un allotjament, repartiment de roba, i així successivament. Però és notòriament humiliant haver de recórrer a aquest tipus d'assistència. Les «avaluacions de mitjans» aplicades per les autoritats britàniques a les víctimes de la depressió de la dècada dels trenta encara és recordada amb aversió i fins i tot amb ira per aquella generació⁵.

En canvi, no és humiliant ser titular d'un dret. Si teniu dret a les prestacions d'atur, jubilació, discapacitat, habitatge social o qualsevol altre benefici públic de ple dret —sense que ningú no ho investigui per determinar si heu caigut prou baix com per «merèixer» l'ajut—, llavors no us sentireu avergonyits per

4 Per aquestes xifres, vegeu JUDT, «Twas a Famous Victory»

5 Trobareu un recull de records d'almoines comparablement humiliants a MALCOLM X i HALEY, *The Autobiography of Malcolm X*. Agraïxo a Casey Selwyn que m'indiqués l'existència d'aquest llibre.

El problema no rau en les polítiques socialdemòcrates sinó en el llenguatge. L'autoritarisme de l'esquerra ha quedat superat i l'èmfasi en la democràcia és en gran mesura redundant

acceptar-ho. No obstant això, tots aquests drets universals són cars.

Però, i si decidim considerar la humiliació com un cost, una càrrega per a la societat? I si decidim quantificar el dany causat a les persones quan són avergonyides pels seus conciutadans per rebre ajuts per les meres necessitats vitals? En altres paraules, i si incloguéssim en les nostres estimacions de productivitat, eficiència o benestar la diferència entre una almoïna humiliant i una prestació de ple dret? Podríem concloure que la prestació de serveis socials universals, el dret a la sanitat pública o al transport públic subvencionat són, en realitat, una forma eficient en termes de costos d'assolir els nostres objectius comuns. Aquest exercici és, de per si, polèmic. Com podem quantificar la humiliació? Quin és el cost mesurable de privar l'accés als recursos metropolitans als ciutadans rurals? Quant estem disposats a pagar per una bona societat? No queda clar. Però, si no ens fem aquest tipus de preguntes, com podem aspirar a oferir respostes?⁶

⁶ La Comissió Internacional per a la Mesura de l'Eficàcia Econòmica i el Progrés Social, presidida per Joseph Stiglitz i assessorada per Amartya Sen, recomanà recentment un enfocament diferent per mesurar el benestar col·lectiu. Però, malgrat l'originalitat admirable de les seves propostes, ni Stiglitz ni Sen van més enllà de suggerir millors maneres d'avaluar l'eficiència econòmica; les preocupacions no

Què volem dir quan parlem d'una bona societat? Des d'una perspectiva normativa podríem començar amb un relat moral en el qual situar les nostres decisions col·lectives. Aquest relat substituiria els termes estrictament econòmics que limiten els nostres debats actuals. No obstant, la definició dels nostres objectius generals a través d'aquesta via no és un assumpte senzill.

En el passat, la socialdemocràcia s'ocupava sens dubte d'allò que estava bé i d'allò que estava malament, sobretot perquè va heretar un vocabulari ètic premarxista influït pel rebuig cristià als excessos de riquesa i al culte al materialisme. Però aquestes consideracions sovint es veien afectades per interrogants ideològics. Estava condemnat al fracàs, el capitalisme? Si era així, calia preguntar-se si una política determinada avançaria o retardaria la seva desaparició. I si no estava condemnat al fracàs, llavors l'elecció de les diferents polítiques hauria de ser concebuda des d'una perspectiva diferent. En qualsevol cas, la pregunta rellevant se solia plantejar entorn de les perspectives del sistema, en lloc de considerar les virtuts o

econòmiques no figuren de forma prominent en el seu informe. Vegeu STIGLITZ i SEN, *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.

els defectes inherents a una iniciativa determinada. Aquestes qüestions ja no ens preocupen. Així doncs, estem més directament confrontats a les implicacions ètiques de les eleccions que fem.

Què és exactament allò que trobem abominable en el capitalisme financer, o en la societat comercial, tal com ho coneixien al segle XVIII? Què trobem instintivament erroni en el nostre funcionament actual i què podem fer al respecte? Què ens sembla injust? Què és allò que ofèn el nostre sentit de la decència quan veiem actuar sense límits els grups de pressió dels rics a costa de tots els altres? Què hem perdut?

Les respostes a aquestes preguntes haurien de representar una crítica moral a les insuficiències del mercat sense restriccions o a l'estat irresponsable. Hem de comprendre per què ofenen el nostre sentit de justícia o equitat. Necessitem, en definitiva, retornar al regne de les finalitats. En aquest assumpte, la socialdemocràcia és d'una ajuda limitada, perquè la seva resposta als dilemes del capitalisme no era més que una expressió tardana del discurs moral de la Il·lustració aplicada a la qüestió social. Els nostres problemes són força diferents.

Estem entrant, segons la meva opinió, en una nova era d'inseguretat. La darrera d'aquestes eres, memorablement analitzada per Keynes al llibre

» Què és allò que ofèn el nostre sentit de la decència? La resposta hauria de representar una crítica moral a les insuficiències del mercat sense restriccions o a l'estat irresponsable

*The Economic Consequences of the Peace*⁷, ocorregué després de dècades de prosperitat i progrés i d'un augment espectacular de la internacionalització de la vida: una «globalització», en una paraula. Tal com Keynes ho descrivia, l'economia comercial s'estenia per tot el món. El comerç i la comunicació s'estaven expandint a un ritme sense precedents. Abans de 1914, era àmpliament acceptat que la lògica de l'intercanvi econòmic pacífic triomfaria sobre l'interès nacional. Ningú no s'esperava que tot això pogués tenir un final abrupte. Però succeí.

Nosaltres també hem viscut una era d'estabilitat i seguretat i la il·lusió d'un creixement econòmic sense fi. Però tot això ha quedat enrere. En el futur previsible tindrem tanta inseguretat econòmica com ara tenim incertesa cultural. Tenim sens dubte menys confiança en els nostres objectius col·lectius, en el nostre benestar ambiental o en la nostra seguretat personal que en cap moment des de la Segona Guerra Mundial. No tenim ni idea de quina classe de món heretaran els nostres fills, però ja no podem enganyar-nos a nosaltres mateixos pensant que serà semblant al nostre i que proporcionarà una seguretat comparable.

Hem de revisar la forma en què la generació dels nostres avis va respondre a desafiaments i amenaces similars. La socialdemocràcia a Europa i el New Deal i la Gran Societat aquí als Estats Units van ser respostes explícites a les inseguretats i desigualtats de l'època. Pocs a Occident tenen edat suficient per saber exactament què significa observar com s'ensorra el teu món⁸. Ens és difícil concebre un esfondrament complet de les institucions liberals, una desintegració total del consens democràtic. Però va ser precisament aquesta ruptura la que va suscitar el debat Keynes-Hayek del qual va néixer el consens keynesià i el compromís socialdemocrata: el consens i el compromís en el quals vam créixer i l'atractiu del qual ha estat enfosquit pel seu propi èxit.

Si la socialdemocràcia té futur, serà com una «socialdemocràcia de la por»⁹. En lloc d'intentar recuperar un llençatge de progrés optimista, hauríem de començar per familiaritzar-nos de nou amb el nostre passat recent. La primera tasca dels dissidents radicals d'avui és recordar al seu públic els èxits assolits al segle XX, juntament amb les

possibles conseqüències de la nostra carrera sense fre per desmantellar-los.

L'esquerra, siguem contundents al respecte, té coses a conservar. És la dreta la que ha heretat l'ambició afany modernista per destruir i innovar en nom d'un projecte universal. Els socialdemòcrates, característicament modestos en estil i ambició, han de parlar amb més fermesa dels guanys assolits. El sorgiment de l'estat dels serveis socials, el segle llarg de construcció d'un sector públic amb béns i serveis que il·lustren i potencien la nostra identitat col·lectiva i els nostres propòsits comuns, la instauració de l'estat del benestar com una qüestió de dret i la seva provisió com un deure social: aquests no són èxits menors.

Que aquests èxits només siguin parcials no ens hauria de preocupar. Si hem après alguna cosa del segle XX és que com més perfecta és la resposta, més terribles són les seves conseqüències. Millores imperfectes per a circumstàncies insatisfactòries són el millor que podem esperar, i probablement tot el que hem de buscar. N'hi ha que s'han passat les tres últimes dècades desfent i desestabilitzant metòdicament totes aquestes millores: això ens hauria d'irritar molt més del que ens irrita. També ens hauria de preocupar, encara que només fos per prudència: per què hem anat tan de pressa a enderrocar els dics

7 KEYNES, *The Economic Consequences of the Peace*.

8 L'excepció, naturalment, és Bòsnia, els ciutadans de la qual són prou conscients de què significa un tal col·lapse.

9 Per analogia amb «The Liberalism of Fear», el penetrant assaig de Judith Shklar sobre la desigualtat política i el poder.

La primera tasca dels dissidents d'avui és recordar al seu públic els èxits assolits al segle XX, juntament amb les possibles conseqüències de la carrera sense fre per desmantellar-los

treballosament construïts pels nostres predecessors? Tan segurs estem que no vindran inundacions?

Una socialdemocràcia de la por és una cosa per la qual cal lluitar. Abandonar els treballs d'un segle és traïr els que van venir abans que nosaltres, així com les generacions que vindran. Seria agradable —però enganyós— dir que la socialdemocràcia, o alguna cosa semblant, representa el futur que ens volem pintar a nosaltres mateixos en un món ideal. Ni tan sols representa el passat ideal. Però, d'entre les opcions de les quals disposem en el present, és la millor que tenim a mà. En parau-les d'Orwell, quan reflectia en el seu llibre *Homenatge a Catalunya* les seves experiències a la Barcelona revolucionària: «Hi havia moltes coses que jo no entenia, en alguns aspectes ni tan sols m'agradaven, però vaig reconèixer immediatament que era un estat de coses pel qual valia la pena lluitar».

Crec que això no és menys cert pel que fa a recuperar la memòria del segle XX, la memòria de la socialdemocràcia.◀

MÉS INFORMACIÓ

FLORIO, Massimo. *The Great Divestiture: Evaluating the Welfare Impact of the British Privatizations, 1979-1997*. Cambridge and London: MIT Press, 2004.

«Harvard Endowment Posts Solid Positive Return». A *Harvard Gazette*, del 12 de setembre de 2008.

«High Gini is Loosed Upon Asia». A *The Economist*, de l'11 d'agost de 2007.

JUDT, Tony. «Twas a Famous Victory». A *The New York Review of Books*, de 19 de juliol de 2001.

JUDT, Tony. «What Is Living and What Is Dead in Social Democracy?» [en línia]. A *The New York Review of Books*, de 17 de desembre de 2009. Disponible a: <<http://www.nybooks.com/articles/archives/2009/dec/17/what-is-living-and-what-is-dead-in-social-democrac/>>.

KEYNES, John Maynard. *The Economic Consequences of the Peace*. Londres: Macmillan, 1919.

MALCOLM X i HALEY, *The Autobiography of Malcolm X*. Ballantine, 1987.

SHKLAR, Judith. «The Liberalism of Fear». A HOFFMANN, Stanley (ed.). *Political Thought and Political Thinkers*. Chicago: University of Chicago Press, 1998.

STIGLITZ, Joseph i SEN, Amartya. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress* [En línia]. Disponible a: <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf>.

WILLIAMS, Bernard. *Philosophy as a Humanistic Discipline*. Princeton University Press, 2006.

John F. Kennedy
President dels Estats Units d'Amèrica (1961–1963)

«Ich bin ein Berliner»

Un dels discursos més coneguts de la Guerra Freda és sens dubte «*Ich bin ein Berliner*», el «Jo sóc un berlinès» que el president dels EUA John F. Kennedy (1917-1963) va pronunciar el 26 de juny de 1963 a Berlín davant de més d'un milió de persones. Les paraules de Kennedy són la resposta occidental a la construcció el 1961 del Mur de Berlín, una frontera de formigó aixecada pel bloc soviètic excusant rere la «protecció antifeixista» la necessitat d'acabar amb el contraban i l'èxode de berlinesos orientals cap a la RFA. Neix així el símbol per excel·lència del que va ser la Guerra Freda: la divisió del món per un teló d'acer que a Berlín es fa visible fins la seva caiguda el 1989.

«Estic orgullós de venir a aquesta ciutat convidat pel vostre distingit Alcalde¹, que simbolitza per tot el món l'esperit lluitador de Berlín Oest.

I estic orgullós de visitar la República Federal amb el vostre distingit Canceller² que, durant tants anys ha fet que Alemanya estigués compromesa amb la democràcia, la llibertat i el progrés, i de venir-hi en companyia del meu compatriota, el General Clay³, que ha estat en aquesta ciutat durant els seus grans moments de crisi i que hi tornarà a venir sempre que sigui necessari.

Fa dos mil anys, el crit que més enorgullia era

«Sóc ciutadà romà». Avui, en el món de la llibertat, el crit que més enorgulleix és 'Ich bin ein Berliner' —vull donar les gràcies al meu intèrpret per la seva traducció a l'alemany.

Hi ha moltes persones al món que realment no entenen, o diuen que no entenen, quin és aquest gran problema que hi ha entre el món lliure i el món comunista. Digueu-los que vinguin a Berlín.

N'hi ha que diuen que el comunisme és el moviment del futur. Digueu-los que vinguin a Berlín.

I n'hi ha que diuen, a Europa i arreu, que nosaltres podem col·laborar amb els comunistes. Digueu-los que vinguin a Berlín.

Fins i tot n'hi ha uns quants que diuen que és cert que el comunisme és un sistema dolent, però que permet el progrés econòmic. '*Lass' sie nach Berlin kommen!*' Digueu-los que vinguin a Berlín.

La llibertat presenta moltes dificultats i la democràcia no és perfecta, però nosaltres mai no hem hagut de construir un mur per tancar-hi la nostra gent, per impedir que ens abandoni.

Vull dir, en nom dels meus compatriotes —que viuen a moltes milles d'aquí, a l'altra banda de l'Atlàntic, i que estan molt lluny de vosaltres—, que sentim el màxim orgull d'haver pogut compartir amb vosaltres, fins i tot en la distància, la història dels darrers divuit anys.

No conec cap altra població, cap altra ciutat, que hagi estat assetjada durant divuit anys i que encara visqui amb la vostra vitalitat i força, amb l'esperança i la convicció que té la ciutat de Berlín Oest.

El mur és la demostració més òbvia i vívida dels fracassos del sistema comunista, com tot el món

1 Willy Brandt (1913-1992)

2 Konrad Adenauer (1876-1967)

3 Lucius D. Clay (1897-1978)

* Traducció de Gerard Sugranyes

pot veure. Nosaltres no ens en complaem perquè, tal com ha dit el vostre Alcalde, és una ofensa no solament a la història, sinó a la humanitat, ja que separa famílies, divideix marits i mullers, germans i germanes, i divideix un poble que vol estar unit.

El que és cert d'aquesta ciutat, ho és també d'Alemanya: mai no es podrà garantir una pau real i duradora a Europa mentre a un de cada quatre alemanys se li negui el dret fonamental dels homes lliures, que consisteix a poder triar lliurement.

En divuit anys de pau i de bona fe, aquesta generació d'alemanys s'ha guanyat el dret a ser lliure, així com el dret d'unir les seves famílies i la seva nació en una pau duradora, amb bona voluntat per a tothom.

Viviu en una illa de llibertat defensada, però la vostra vida forma part del món lliure.

Per acabar, deixeu-me, doncs, demanar-vos que alceu la vista i mireu més enllà dels perills del present cap a les esperances del demà, més enllà de la llibertat simplement d'aquesta ciutat de Berlín o del vostre país, Alemanya, cap al progrés de la llibertat arreu, més enllà del mur, cap a un dia de pau i justícia, més enllà de vosaltres i de nosaltres mateixos, cap a tota la humanitat.

La llibertat és indivisible, i quan un home està esclavitzat, cap no és lliure.

Quan tots siguin lliures, llavors podrem esperar amb il·lusió el dia en què aquesta ciutat en serà una de sola i aquest país i aquest gran continent que és Europa viuran en un món pacífic i esperançat.

Quan aquest dia finalment arribi, perquè arribarà, la gent de Berlín Oest podrà tenir la serena satisfacció d'haver estat a primera línia durant gairebé dos decennis.

Tots els homes lliures, visquin allà on visquin, són ciutadans de Berlín, i per tant jo, com a home lliure, em sento orgullós de pronunciar aquestes paraules: *'Ich bin ein Berliner!'*» ◀

Les Cançons d'Ariadna, de Salvador Espriu

Antoni Batista
Professor del departament
d'Estudis de Comunicació de la URV
antonibatista@urv.cat

El meu pare em va ensenyar a escriure en català, i quan va considerar que ja sabia fins i tot llegir, em va regalar l'obra poètica completa de Salvador Espriu. Poc temps després, vaig escoltar el disc de'n Raimon sobre les *Cançons de la Roda del Temps*. Quan vaig començar a fer de periodista, el vaig entrevistar, i ja m'hi vaig enganxar fins que va morir. Diria amb modèstia que em va distingir amb la seva amistat, però va fer més que això: quan el visitava, em demanava que prenguéss notes i que «no passis cuidado», que ja veurà com alguna cosa en farà. Efectivament, aquelles converses van fer el meu primer llibre, *Salvador Espriu. Itinerari personal*, publicat pocs mesos després del seu decés, el 1985. És clar que aprecio la seva obra, diria que la conec fins recitar-ne uns quants poemes, i que la seva presència i influència és ben present. Llegit i rellegit, sempre hi descobreixo un nou missatge i em procura un nou instant del plaer espiritual que només proporciona l'art.

Esriu té molts registres, des d'un valent capítol cívic, pletòric a *La pell de brau*, fins el diccionari vivent de la *Primera història d'Esther*, paradigma d'aquell català preciós que calia conservar davant la versemblant por del genocidi cultural. Quina llàstima que ara que tenim uns mitjans que no teníem quan Espriu salvava els mots, el català s'empobreixi encara més que aleshores i que busquem paraules i girs en altres llengües per ignorància de la pròpia. «Ens veiem» ei-xorda mentre «a reveure» se'n va a fer punyetes.

De tota l'obra, em quedo amb l'aparentment senzill poemari *Les Cançons d'Ariadna*, un llibre sempre

obert, al que anava afegint versos i correccions, i que va dedicar a Amàlia («Melània») Tineo, la seva millor amiga, la dona a qui va estimar més com a dona, en el supòsit que hagués tastat de l'amor aquest registre. *Les Cançons* tenen una voluntat musical palesada en mètriques pensades o en reescriure lletres de velles tonades, fins i tot d'*Els Segadors* i *El cant dels ocells*, però jo em deixo més amb *La princesa del lang-tsé*, transsumpte d'*A la vora de la mar*. També amb títols que evoquen el jazz, la música clàssica i el *cante jondo*, la *chanson* francesa, les rondalles gitanes en estricte caló i, en fi, un bon grapat dels versos que va musicar Raimon, com el poderós *Indesinenter*, cançó manifest que electritzava auditoris resistents «escortats» per la policia. Espriu estava entusiasmat amb les versions de Raimon, fins dedicar-li l'impresionant *Inici de càntic en el temple*, «amb el meu agraït aplaudiment». L'Espriu músic, diguem, va captar molt la meva curiositat melòmana. Vaig estudiar tota la seva obra poètica des d'aquest «camí de la mirada» i va ser un capítol de la meva tesi doctoral. I l'episodi impagable de presentar-li el mestre Ros Marbà, i escoltar-los parlar de Mozart, quan es disposava a orquestrar les vint-i-una cançons que Raimon —una de les persones que més m'estimo— havia compost sobre poemes seus, arran de l'enregistrament de la seva *Integral 2000*.

A *Les Cançons d'Ariadna* hi trobem condensada tota la poètica de Salvador Espriu, la reflexió sobre la mort des d'un gran elogi de la vida, de la humanitat en la seva plenitud de valors, la llibertat, la solidaritat, la pau, el poble, la llengua. És interessant el paral·lelisme que fa entre Catalunya i el Vietnam

Les Cançons d'Ariadna condensa l'obra d'Espriu, la reflexió sobre la mort des de l'elogi de la vida, de la humanitat en la seva plenitud de valors, la llibertat, la solidaritat, la pau, el poble, la llengua...

que lluitava per la independència, primer contra els francesos i després contra els nord-americans: «malvisc en un país/ que no és lliure...». Temes amples, paraula que li agradava, en una gran amplada de versificació, des de l'auster *haiku* fins el complex decasíl·lab de l'Ausiàs March que considerava el més gran poeta de la llengua catalana. En haver escoltat a Raimon *Veles e vents*, Espriu li va dir amb gran solemnitat: «En nom d'Ausiàs March, moltes gràcies!».

Pel què després ha significat per mi el País Basc, guardo finalment una d'aquestes cançons plena de significats, amb títol en èuscar i un missatge doble prou clar: els set *herrialdes* units i independents, resumits en una consigna, «L'antic país aplego/ en Estat sobirà». El 1979 li vaig portar amb emoció el llibre que em va regalar el meu pare perquè me'l dediqués. Amb la seva característica escriptura, que barrejava lletra de pal i lletra lligada, va posar: «Per a l'estimat amic Antoni Batista i Viladrich, amb el desig que la vida sigui per a ell i els seus, ampla, feliç, generosa i relativament entenedora». ◀

Salvador Espriu
(Santa Coloma de Farners, 1913 –
Barcelona, 1985)

S'ha dit i s'ha escrit molt de la figura humana i literària de Salvador Espriu. I malgrat això, no és fàcil entendre i definir el poeta de Sineira. Ell i el seu univers. Tothom en remarca una visió pessimista envers la mort a través de la qual posa en valor la pròpia vida. Una perspectiva marcada per la seva experiència. La mort d'un germà durant la infantesa; una salut fràgil que sovint el feia emmalaltir; la subjugació de la vocació literària a l'exercici de la notaria per mantenir la família després de la mort del pare; i un país i una llengua oprimits per la llarga nit franquista. Aquest és el món que viu i descriu Espriu. Però aquesta agror contrasta amb el compromís amb una vida que també és el seu país, esdevenint un símbol de la lluita del catalanisme contra el franquisme.

Les Cançons d'Ariadna
Els llibres de l'Óssa menor.
Barcelona, 1949

Escrit a tall de cançoner, *Les Cançons d'Ariadna* és un llibre que acompanya Espriu al llarg de la seva vida. La primera edició, publicada el 1949, recull 33 poemes —la majoria escrits entre 1944 i 1946, tot i que n'hi ha de la dècada de 1930— que es converteixen en 100 en la versió definitiva de 1981. En el conjunt de poemes més antics, hi predominen les reflexions a l'entorn de la vida i la mort, i la construcció d'un món heterogeni d'ambients i personatges que comunica la proximitat i la llunyania temporal i geogràfica. En canvi, en els textos més recents, la reivindicació nacional pren protagonisme, amb poemes de referència com *Indesinenter*, *Inici de càntic en el temple*, *El meu poble i jo* i *Per commemorar*.

Maria Mercè Roca
Escriptora
mariamerceroca@gmail.com

FILMOTECA

La piel quemada, de Josep Maria Forn

José és un treballador de la construcció, un paleta de Lloret de Mar, vingut de Guadix, com tants d'altres andalusos, en plena època del «desarrollismo» franquista. Viu en un món que per a ell és nou, ple d'estrangeres en biquini, de gent com ell que intenta obrir-se pas en l'especulació laboral, immers en una llengua que intenta entendre... Paral·lelament a aquesta acció veiem com la seva dona, Juana, amb els seus dos fills i el seu germà, emprenen un llarg viatge en tren —en un d'aquells vagons de fusta de tercera classe— per reunir-se amb el seu home i intentar viure millor, més dignament, ja que a Guadix, on casa seva és una cova emblanquinada amb calç, ja no hi ha feina per a ningú.

Veiem José en el seu darrer dia d'home solter i veiem alhora el llarg viatge en tren dels que vénen, un viatge farcit de les imatges colpidores de les maletes de cartró i la por de perdre's enmig de la gran ciutat... L'acció se centra en aquestes vint-i-quatre hores dels personatges que saben que a partir d'ara estaran junts en un país diferent i intueixen que res no serà igual al seu passat immediat. Uns immigrants sense bitllet de tornada, que acabaran essent tan catalans com els nascuts aquí.

Això és *La piel quemada*, una pel·lícula escrita, produïda i dirigida per Josep Maria Forn i és, sense cap mena de dubte, la seva millor pel·lícula. Forn és un director a qui cal reivindicar sempre, autor entre d'altres de *M'enterro en els fonaments* (1969), basada en la novel·la homònima de Manuel de Pedrolo, *Companys, procés a Catalunya* (1979) i *El coronel*

Macià (2006). Amb *La piel quemada* —títol que, no cal dir-ho, fa referència a la pell cremada dels paletes pel seu treball de sol a sol, que contrasta amb la pell bronzejada de les turistes de la Costa Brava— Forn aconsegueix, el 1967, mostrar la vida tal com és, sense intel·lectualitats ni artificis, fent una crítica social molt dura, sense cap concessió. Sorprenien, en aquella època, els diàlegs en català de l'obra. Aquesta cinta, feta a Catalunya per un català en ple franquisme, va ser considerada una continuació del neorealisme italià. Certament, la filosofia d'aquesta escola creada i conreada pels Rossellini, De Sica, Visconti... impregna tota la cinta: hi veiem el contrast entre l'Espanya pobra, reprimida per la religió i les autoritats, treballadora i analfabeta, amb la vitalitat, la riquesa i la permissivitat sexual que es viu en determinats indrets de la Catalunya turística de llavors. La moral repressora de l'època ens és ensenyada en una escena reveladora, sense paraules, només amb mirades que ho diuen tot, en el vagó de tren on Juana —la inspirada Marta May, que fa una actuació memorable amb poques paraules però amb uns ulls extraordinaris que ho diuen tot— on Juana, dic, i la seva família, coincideixen en una part del trajecte d'Andalusia a Catalunya amb un capellà.

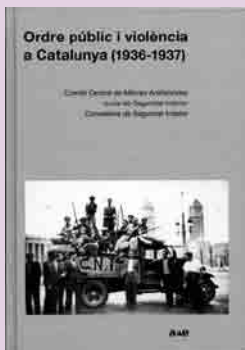
Una de les millors escenes de la pel·lícula és la de José —un entregat Antonio Iranzo, magnífic en el seu paper— després d'una nit de gresca a l'apartament d'unes noies belgues, i després també d'acomodar-se d'una mitja nòvia que també és d'Andalusia com ell i que treballa en un hotel, carregant a les seves espatlles un pesat somier de molles de

La immigració dels andalusos a casa nostra mai no ha estat tan ben retratada com a *La piel quemada* <<

llet de matrimoni. Ho fa a plena llum del migdia, amb un sol abrusador i pel bell mig dels carrers de Lloret, davant la mirada immisericòrdia i de menyspreu dels vilatans. La idea d'un viacrucis és inevitable i en José acaba exhaust a dalt de tot d'un turonet, als afores, a la barraca que serà la seva nova llar. Quan es retroba amb la seva família a l'estació d'autobusos, l'emoció de tots és cor-prenedora i la barraca, comparada amb la cova que era la seva antiga llar, els sembla quasi un palau.

La immigració dels andalusos a casa nostra mai no ha estat tan ben retratada com a *La piel quemada*: les seves pors, les seves contradiccions, el bilingüisme, la identitat de país que els acollia i la Catalunya que es beneficiava del seu treball, el boom turístic de la Costa Brava, les possibilitats d'un futur millor, la seva integració... Potser, només, en literatura, el 1964, ho va fer Francesc Candel amb *Els altres catalans*. ◀

Ordre públic i violència a Catalunya (1936-1937)

Edicions DAU
Barcelona, 2011

El volum dóna a conèixer amb rigor i cura, però també amb transparència, escrits relatius a l'ordre públic i la violència a la rereguarda catalana durant la Guerra Civil. Del paper del Comitè Central de Milícies Antifeixistes al treball de la Generalitat per restablir l'ordre republicà —amb el complot Rever-tés contra Companys—, passant per la conflictivitat al món local. Textos d'una gran contundència sobre una època dura per al nostre país, uns moments amb llums, però també amb ombres. ◀

El futur del capitalisme

Salvador Giner

Edicions 62
Barcelona, 2011

Té futur el capitalisme? Després de la recessió econòmica actual, ens n'esperen d'altres potser de pitjors? Quines possibilitats hi ha que el substitueixi un ordre econòmic diferent? Giner s'endinsa en aquestes qüestions a través d'un assaig brillant i amè. Entre les principals tendències que preveu, destaca la progressiva instauració d'una economia solidària, el predomini de la cultura laica i la permanència i la intensificació de la innovació científica. ◀

Sense Espanya

Modest Guinjoan i Xavier Cuadras

Pòrtic
Barcelona, 2011

La independència de Catalunya és un projecte de dimensions colossals que obre, sobretot des del punt de vista econòmic, molts interrogants. S'aconseguiria eliminar el dèficit fiscal, però també podríem patir un nou boicot comercial espanyol sobre les empreses catalanes. Modest Guinjoan i Xavier Cuadras han fet un exercici d'economia aplicada, rigorós i divulgatiu, que dóna llum als pros i contres econòmics de l'Estat català. ◀

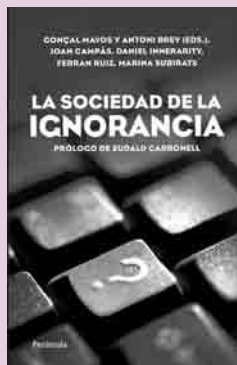

Observar les fronteres, veure el món

Òscar Jané i Queralt Solé (eds.)

Editorial Afers
Catarroja, 2011

Malgrat la potenciació de les esferes transfrontereres a Europa, les fronteres estatals encara marquen i indiquen criteris aleatoris i discriminatoris segons els territoris. Aquest és un llibre que recull diferents perspectives sobre les fronteres a Europa per incentivar el debat sobre quina UE volem construir: la de les fronteres acabades i estatals o la d'uns espais de frontera que lluny de ser un problema esdevenen una oportunitat. ◀

La sociedad de la ignorancia

Gonçal Mayos i Antoni Brey (eds.)

Península
Barcelona, 2011

L'accés a la informació i al coneixement cada dia és més fàcil gràcies a les TIC. Però aquestes transformacions no només aporten canvis positius, sinó que, tal com reflexionen diferents autors des d'una perspectiva pluridisciplinar —Antoni Brey, Daniel Innerarity, Gonçal Mayos, Marina Subirats...—, la societat del coneixement té una altra cara, en la qual els ciutadans i ciutadanes s'enfronten a la dificultat creixent per interpretar una realitat cada vegada més complexa i imprevisible. ◀

Blanc bo busca negre pobre

Gustau Nerín

La Campana
Barcelona, 2011

Europa ha demostrat ser un pou sense fons de donants. L'Àfrica ha demostrat ser un pou sense fons de fracassos. Tot i així, l'opinió pública segueix jutjant els projectes de desenvolupament per les bones intencions i no pels bons resultats. Des de l'antropologia, Nerín desmitifica la cooperació internacional preguntant-se si els europeus som consumidors de solidaritat més que no pas solidaris, i què s'amaga rere la nostra teòrica generositat. ◀

EINES 15

PORTAL

La conquesta de la sexualitat. De la sexualitat-infern a la sexualitat-oci

Joan Tardà

INCORRECTE

La professionalització de la política

Pere Vigo

REPTES

Morir dignament o dret a viure amb dignitat el procés de mort

Núria Terribas

VOLTA EL MÓN...

Schengen: xenofòbia a l'alça, llibertats a la baixa

Anna Herranz

...I TORNA AL BORN

Visca Polònia (lliure)

Vidal Vidal

NYERROS I CADELLS

Tendències d'uniformes

Pere Farriol

Josep Manuel Prats

ELECCIONS

L'independentisme tranquil de l'Scottish National Party

Antoni Segura

CONNEXIONS

Quan Eva es va menjar sola la poma va trobar el paradís

Montserrat Pineda

Nous reptes en els rols de la masculinitat: perdre la por a sortir

dels arquetips virils

Beatriu Masià

De la revolució sexual a l'adveniment de la sida

Marta Roca

Les noves realitats familiars trenquen els tòpics?

Carme Porta

NAVEGADOR

Noruega, paradigma de la igualtat legislativa

Sílvia Casola

FÒRUM

Salvador Giner: «Canvis tecnològics com la píndola han permès imposar una ideologia de permissivitat»

Una conversa amb

Alba Castellví

VARIABLES

Quan el contacte amaga les pors. La immigració i la «hipòtesi del contacte»

Toni Rodón

FULL DE CÀLCUL

L'Eix Mediterrani ferroviari de transport de mercaderies:

la vertebració econòmica dels Països Catalans

Arnau Català

ARXIU

Del Galeusca històric a l'historiogràfic

Uxío-Breogán Diéguez

EXPLORADOR

Mèxic, d'ahir fins avui

José M. Murià

FINESTRA

Què continua viu i què ha mort en la socialdemocràcia?

Tony Judt

CLÀSSIC

John F. Kennedy: «Ich bin ein Berliner»

TRIBUT

Les Cançons d'Ariadna, de Salvador Espriu

Antoni Batista

FILMOTECA

La piel quemada, de Josep Maria Forn

Maria Mercè Roca

PUNT DE LLIBRES

